

OIKEUSMINISTRIÖ
KOMITEANMIETINTÖ 2002:3

Laki sopimushoidon kokeilemisesta
Sopimushoitotoimikunnan mietintö

KOMITEANMIETINTÖ 2002:3
KOMITTÉBETÄNKANDE 2002:3

Laki sopimushoidon kokeilemisesta
Sopimushoitotoimikunnan mietintö

Lag om försök med kontraktsvård
Betänkande av kommissionen för kontraktsvård

NIMIÖSIVU

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
22.3.2002

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Komiteanmietintö	
Sopimushoitotoimikunta Puheenjohtaja: Varpu Lahti Sihteeri: Ilari Hannula		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 28.2.2001	
Julkaisun nimi Laki sopimushoidon kokeilemisesta Sopimushoitotoimikunnan mietintö			
Julkaisun osat			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Esityksessä ehdotetaan otettavaksi kokeiluluontoisesti käyttöön sopimushoidoksi kutsuttava uusi rikosoikeudellinen seuraamus. Sopimushoidolla tarkoitettaisiin rangaistusta, jonka sisältönä on rikoksenteikijän vapaaehtoinen suostuminen erityisen toimeenpanosuunnitelman mukaiseen hoitoon. Seuraamus olisi tarkoitettu sellaisille rikoksenteikijöille, joiden riippuvuus päihdeiden käytöstä on syynä heidän rikollisuuteensa ja joiden voidaan olettaa noudattavan hoito-ohjelmaa ja muita sopimushoidon ehtoja. Sopimushoidon edellytyksenä olisi myös, että sopimushoittoon tuomitsemista olisi pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi. Sopimushoitoa ehdotetaan kokeiltavaksi alueellisesti kolmen vuoden ajan.</p> <p>Seuraamuksen keskeinen kohderyhmä ovat ne rikoksenteikijät, joita päihdeongelman vuoksi ei voida tuomita yhdyskuntapalveluun. Sopimushoito olisi rangaistus, jonka tuomioistuin voisi tuomita enintään kahdeksan kuukauden pituisen ehdottoman vankeuden sijasta. Sopimushoitoa ei saisi tuomita, jos yhdyskuntapalveluun tuomitseminen olisi myös mahdollista.</p> <p>Sopimushoittoon kuuluvaa hoitoa antaisi päihdehuollon palveluja tarjoava hoitoyksikkö. Sopimushoito toteutettaisiin kriminaalihuoltolaitoksen valvonnassa. Kriminaalihuoltolaitos tekee hoidon järjestävän hoitoyksikön kanssa sopimuksen sopimushoidon toimeenpanosuunnitelmaan sisältyvän hoidon järjestämisestä ja hoidon kustannuksista. Sopimushoidon kustannuksista vastaisi valtio. Sopimushoito käsittäisi päihdehuoltolaissa tarkoitettua päihdehoitoa vähintään kuusi kuukautta ja enintään kaksi vuotta. Päihdehoito voisi olla päihdehuoltolaissa tarkoitettua avohoitoa, laitoshoidoa tai näihin hoitomuotoihin luokittelematonta hoitoa tai kuntoutusta taikka useita eri hoitomuotoja. Hoidon sisällön määrittää kussakin yksittäistapauksessa ilmenevä hoidon tarve. Sopimushoidon tavoitteiden, hoitokeskeytyden ja hoidon sisällön vaihtelevuuden vuoksi sopimushoidon ja vankeuden pituutta ei voida suoraan verrata toisiinsa.</p> <p>Tuomittavan sopimushoidon pituus ilmenisi toimeenpanosuunnitelmasta, jonka mukaiseen sopimushoittoon tuomioistuin tuomitsisi rikoksenteikijän. Tuomittu sitoutuu noudattamaan hoitosuunnitelmaa ja sopimushoidon ehtoja uhallan, että niiden rikkomisesta voi seurata tuomitseminen siihen vankeusrangaistukseen, jonka sijasta sopimushoitoa oli tuomittu. Toimeenpanosuunnitelma sisältäisi sopimushoidon pituuden, yksityiskohtaisen hoitosuunnitelman ja sopimushoidon täytäntöönpanoon liittyvät ehdot. Hoitosuunnitelmassa määritellään hoidon tarpeet ja tavoitteet, hoitomuodot ja niiden suunniteltu pituus sekä hoitoa antavat hoitoyksiköt.</p>			
Avainsanat: (asiasanat) Sopimushoito, rangaistus, hoitoseuraamus			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero		ISSN	ISBN
Komiteanmietintö 2002:3		ISSN 0356-9470	ISBN 952-466-005-9
Kokonaissivumäärä	Kieli	Hinta	Luottamuksellisuus
85	suomi		julkinen
Jakaja Edita Publishing Oy		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIE MINISTERIET

Utgivningsdatum
22.3.2002

<p>Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)</p> <p>Kommissionen för kontraktsvård Ordförande: Varpu Lahti Sekreterare: Ilari Hannula</p>	<p>Typ av publikation Kommittébetänkande</p>		
	<p>Uppdragsgivare Justitieministeriet</p>		
	<p>Datum då organet tillsattes 28.2.2001</p>		
<p>Publikation Lag om försök med kontraktsvård Betänkande av kommissionen för kontraktsvård</p>			
<p>Publikationens delar</p>			
<p>Referat</p> <p>I propositionen föreslås att det i experimentsyfte införs en ny straffrättslig påföljd med namnet kontraktsvård. Med kontraktsvård avses ett straff som innebär att gärningsmannen frivilligt samtycker till vård enligt en särskild plan för genomförande. Påföljden är avsedd för sådana gärningsmän vars kriminalitet beror på deras rusmedelsberoende och vilka kan antas följa vårdprogrammet och de övriga villkoren för kontraktsvården. En förutsättning för kontraktsvård är också att det anses motiverat att gärningsmannen döms till sådan vård för att förhindra nya brott och för att förbättra gärningsmannens möjligheter att klara sig socialt. Det föreslås ett regionalt försök med kontraktsvård under tre års tid.</p> <p>En central målgrupp för påföljden är de gärningsmän som på grund av missbruksproblem inte kan dömas till samhällstjänst. Kontraktsvård är ett straff som domstolen kan döma till i stället för o villkorligt fängelse i högst åtta månader. Gärningsmannen kan inte dömas till kontraktsvård om också dömande till samhällstjänst är möjligt.</p> <p>Den vård som ingår i kontraktsvården skall ges av en vårdenhet som tillhandahåller service inom missbrukarvården. Kontraktsvården skall genomföras under kriminalvårdsväsendets tillsyn. Kriminalvårdsväsendet ingår ett avtal med den aktuella enheten om den vård som ingår i planen och om kostnaderna för vården. Staten skall svara för kostnaderna för kontraktsvården. Kontraktsvården skall omfatta sådan missbrukarvård som avses i lagen om missbrukarvård under minst sex månader och högst två år. Missbrukarvården kan vara sådan öppen vård eller anstaltsvård som avses i lagen om missbrukarvård eller vård som inte klassificeras som någon av dessa vårdformer eller rehabilitering eller flera olika vårdformer. Vårdens innehåll bestäms i varje enskilt fall av vårdbehovet. På grund av kontraktsvårdens mål, inriktningen på vård och det varierande innehållet i vården kan kontraktsvård och fängelse inte direkt jämföras med varandra vad längden beträffar.</p> <p>Längden på kontraktsvården för den som döms skall framgå av planen för genomförande. Domstolen dömer gärningsmannen till kontraktsvård enligt denna plan. Den dömde förbinder sig att iakttä vårdplanen och villkoren för kontraktsvården vid äventyr att brott mot dem annars leder till att gärningsmannen döms till det fängelsestraff som kontraktsvården skall ersätta. Planen för genomförande skall innehålla uppgifter om längden på kontraktsvården, en detaljerad vårdplan och de villkor som anknyter till verkställandet av kontraktsvården. I vårdplanen anges vårdbehovet och målen för vården, vårdformerna och deras planerade längd samt de vårdenheter som ger vården.</p>			
<p>Nyckelord Kontraktsvård, straff, vårdpåföljd</p>			
<p>Övriga uppgifter</p>			
<p>Seriens namn och nummer Kommittébetänkande 2002:3</p>		<p>ISSN 0356-9470</p>	<p>ISBN 952-466-005-9</p>
<p>Sidoantal 85</p>	<p>Språk finska</p>	<p>Pris</p>	<p>Sekretessgrad offentlig</p>
<p>Distribution Edita Publishing Ab</p>		<p>Förlag Justitieministeriet</p>	

Hallituksen esitys laiksi sopimushoidon kokeilemisesta ja eräksi siihen liittyviksi lakeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan otettavaksi kokeiluluontoisesti käyttöön sopimushoidoksi kutsuttava uusi rikosoikeudellinen seuraamus. Sopimushoito olisi rangaistus, jonka tuomioistuin voisi tuomita lyhyen ehdottoman vankeuden sijasta. Sopimushoito sisältäisi laaditun suunnitelman mukaista päihdehoitoa kriminaalihuoltolaitoksen valvonnassa tietyn määräajan. Sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa antaisi päihdehuollon palveluja tarjoava hoitoyksikkö. Sopimushoito olisi tarkoitettu rikoksentekeijöille, joiden rikoksiin on huomattavassa määrin vaikuttanut päihteiden ongelmakäyttö ja jotka suostuisivat sopimushoitoon.

Sopimushoitoa ehdotetaan kokeiltavaksi kahdeksan käräjäoikeuden alueella kolmen vuoden ajan. Sopimushoidon täytäntöönpanosta vastaisi kriminaalihuoltolaitos. Sopimushoito lisäisi kriminaalihuoltolaitoksen kustannuksia. Kustannusten vastapainona säästyisi vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta saman verran pois jäävien vankipäivien osuutena. Sopimushoidon kustannuksista vastaisi valtio. Uudistus edellyttäisi vähäisiä muutoksia muutamiin lakeihin. Lait tulisivat voimaan vuoden 2004 alusta.

SISÄLLYSLUETTELO

Sivu

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYSLUETTELO	2
YLEISPERUSTELUT	4
1. Johdanto.....	4
2. Nykytila.....	6
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	6
A Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä	6
B Päihdehuolto.....	12
C Tavoitteelliset toimintaohjelmat vankeinhoidossa	16
2.2 Ulkomainen lainsäädäntö.....	17
3. Sopimushoidon käyttöala	24
4. Kokeilun toteuttaminen ja siihen liittyvät ongelmat	27
5. Kokeilualueiden valinta.....	28
6. Esityksen vaikutukset	29
7. Asian valmistelu	30
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	31
1. Lakiehdotusten perustelut.....	31
1.1 Laki sopimushoidon kokeilemisesta	31
1.2 Laki rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta	50
1.3 Rikosrekisterilaki	50
1.4 Rikosvahinkolaki	50
1.5 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta	50
1.6 Siviilipalveluslaki	51
1.7 Laki eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta.....	51
2. Tarkemmat säännökset ja määräykset.....	51
3. Voimaantulo	51
4. Säättämisjärjestys	52

LAKIEHDOTUKSET	54
1. Laki sopimushoidon kokeilemisesta	54
2. Laki rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain 5 §:n muuttamisesta	59
3. Laki rikosrekisterilain 2 ja 10 §:n muuttamisesta	60
4. Laki rikosvahinkolain 8 §:n muuttamisesta	61
5. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta	62
6. Laki siviilipalveluslain 6 luvun 28 §:n muuttamisesta	63
7. Laki eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.....	64
LIITTEET	65
RINNAKKAISTEKSTIT	65
2. Laki rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain 5 §:n muuttamisesta	65
3. Laki rikosrekisterilain 2 ja 10 §:n muuttamisesta	66
4. Laki rikosvahinkolain 8 §:n muuttamisesta	67
5. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta	68
6. Laki siviilipalveluslain 6 luvun 28 §:n muuttamisesta	69
7. Laki eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.....	71

Esimerkit

Eriävä mielipide

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Viime vuosikymmenien aikana on pyritty löytämään vaihtoehtoja ehdottomille vankeusrangaistuksille. Vaihtoehtoja on viime aikoina haettu etenkin yhdyskuntaseuraamuksista. Vapausrangaistuksilla ei juuri ole kyetty edistämään tuomitun kykyä rikoksettomaan elämään, vaan palaaminen takaisin vankilaan on yleistä.

Rangaistuksen mittaamisessa on otettava huomioon kaikki asiaan vaikuttavat rangaistusta koventavat ja lieventävät perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Rikoslain mukaan rangaistus on mitattava siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen sekä rikoksesta ilmenevään tekijän syyllisyyteen. Rangaistuslajin valinnassa vaikuttavat muut kuin rikoksenteelijän henkilöön ja hänen erityistarpeisiinsa liittyvät tekijät. Tuomioistuimen tehtävänä ei ole ottaa kantaa rikoksenteelijän mahdolliseen hoidontarpeeseen. Jos tekijä esimerkiksi mielisairauden perusteella on syyntakeeton, hänet jätetään rangaistukseen tuomitsematta, ja hoidosta päättäminen kuuluu terveydenhoitoviranomaisille. Valintaan ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välillä vaikuttaa merkittävästi rikoksenteelijän aikaisempi rikollisuus.

Seuraamusjärjestelmän kehittämistä on 1970-luvulta lähtien ohjannut niin sanottu uusklassinen seuraamuspolitiikka, joka korostaa teon vakavuuden ja rangaistuksen ankaruuden välistä suhteellisuutta. Se ei ole osoittanut kovinkaan suurta mielenkiintoa sellaisten yhdyskuntaseuraamusten kehittämiseen, joihin kuuluu yksilöllisiä sosialisoivia ja yhteiskuntaan sopeuttavia tavoitteita. Myös perinteisiä vapaudessa toimeenpantavia seuraamuksia, ehdollista rangaistusta ja ehdonalaista vapautta koskeva lainsäädäntö on pysynyt kauan perusteiltaan ennallaan. Vähi-tellen kehitys on kuitenkin kulkenut kohti uusia vapaudessa toimeenpantavia yhdyskuntaseuraamuksia: yhdyskuntapalvelu ja nuorisorangaistus sekä yhdyskuntapalvelulla vahvistettu ehdollinen vankeus merkitsevät jonkin asteista muutosta harjoitettuun kriminaalipolitiikkaan. Uudistukset ovat merkinneet vähäistä siirtymistä rikollista tekoa korostavasta rikosoikeudesta tekijän henkilökohtaisia ominaisuuksia huomioon ottavaan rangaistusjärjestelmään. Saman suuntainen on ollut myös vuonna 1991 säädetty muutos toimenpiteistä luopumista koskeviin säännöksiin. Niiden mukaan syyttäjä voi jättää syyttämättä ja tuomioistuin tuomitsematta rangaistukseen muun muassa, jos oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana ottaen huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon toimet.

Vaihtoehtojen haku ehdottomille vankeusrangaistuksille on edelleen keskeinen kriminaalipoliittinen tavoite (ks. esimerkiksi LaVM 16/1996 ja 8/2001 vp). Muutos ilmenee uusien yhdyskuntaseuraamusten tavoitteissa, edellytyksissä ja sisällössä. Kysymys ei enää ole yksinomaan rikollisen teon vakavuuden suhteuttamisesta rangaistuksen ankaruuteen, vaan kysymys on myös seuraamusten sopivuudesta tuomitulle sekä mahdollisuudesta edistää tuomitavan valmiuksia rikoksettomaan elämään. Uudet yhdyskuntaseuraamukset eivät pidä tuomitua passiivisena, tahdottomana pakkotoimien kohteena, vaan aktiivisena, omia ratkaisuja tekevänä ja niistä vastuun ottavana henkilönä. Eräs piirre kehityksessä onkin tapa yhdistää nämä seuraamukset tuomitavan kanssa käytävään keskusteluun seuraamuksen sisällöstä sekä korostaa tuomitavan oman vapaaehtoisen valinnan ja vastuun ottamisen merkitystä seuraamusvalinnassa. Myös tuomitun lähiyhteisön merkitystä painotetaan seuraamusten täytäntöönpanossa. Tuomitua ei tämän vuoksi eristetä sosiaalisesta ympäristöstään eikä tarjolla olevista tukitoimista. Mahdollisuudet sopeutua yhteiskunnan pelisääntöihin ja rakentaa omaa tulevaisuutta ovat välittömämmät kuin vankilassa. Uusi ajattelutapa ilmenee viime vuosina myös sovittelun

merkityksen lisääntymisenä. Koulutuksen ja kuntoutuksen merkitys myös vankiloiden päivätoimintojen sisältönä on viime vuosina korostunut (KM 2000:2).

Viime vuosikymmeninä julkaistut tutkimukset osoittavat, että oikein kohdistetuilla, ajoitetuilla ja tarpeita vastaavilla menetelmillä voidaan edistää merkittävästikin seuraamuksiin tuomittujen suoriutumismahdollisuuksia ja samalla vaikuttaa uusintarikollisuuden todennäköisyyttä vähentävästi. Yhdyskuntaseuraamusten tavoitteena on tarjota rangaistukseen tuomitulle toimintoja, jotka lisäävät henkilön yleisiä suoriutumismahdollisuuksia ja vähentävät hänen rikosten uusimiskäyttöä. Paremmasta toimintaympäristöstä huolimatta yhdyskuntaseuraamusten piirissä olevien uusintarikollisuus ei kuitenkaan ole oleellisesti pienempi kuin vankilasta vapautuvien.

Eri seuraamusten vaikutuksia koskevissa tutkimuksissa on todettu, että laitosseuraamukset ovat uusimisvaikutukseltaan muita seuraamuksia haitallisemmat. Erot eivät kuitenkaan ole kovin merkittävät. Kotimainen tutkimus yhdyskuntapalvelun ja vankeuden välillä vuonna 1999 osoitti, että vankilaan tuomituista syyllistyi rikokseen kolmen vuoden kuluessa 55 %, kun yhdyskuntapalveluun tuomituista uuteen rikokseen syyllistyi samassa ajassa 52 %. Vastaavat luvut olivat kohonneet viidessä vuodessa 67 %:iin ja 61 %:iin. Sovittelua kokevan tutkimuksen mukaan uusiminen oli sovitteluryhmässä hieman tuomioistuinkäsittelyyn päättynyttä vertailuryhmää harvinaisempaa.

Viime vuosina on myös vahvistunut näkemys, että yhtenä vaihtoehtona vankeusrangaistukselle, tietyissä tapauksissa, voisi olla myös henkilön tuomitseminen hänen suostumuksellaan hoitoon. Ruotsissa, jossa sopimushoito on ollut käytössä vuodesta 1988 alkaen, on saatu sopimushoidosta hyviä kokemuksia. Sopimushoitoon tuomittujen uusintarikollisuus on selvitysten mukaan vähäisempää kuin vankeusrangaistukseen tuomituilla. Eduskunnan lakivaliokunta suhtautuikin myönteisesti siihen, että oikeusministeriö helmikuussa 2001 asetti toimikunnan valmistelemaan niin sanottua sopimushoitoa vankeusrangaistuksen vaihtoehdoksi (LaVM 13/2001 s. 13). Näihin periaatteellisiin kehitysvirtauksiin asettuu toimikunnan esitys sopimushoitoa koskevaksi lainsäädännöksi.

Viime aikoina on ollut esillä myös yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon vaatima yhteistyön kehittäminen. Muun muassa Kriminaalihuoltoyhdistyksen taholta oli jo pitkään todettu, että kuntien sosiaalihuollon edellytykset vastata ehdonalaiseen vapauteen pääsevien valvottavien tai muihin yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittujen tukipalvelutarpeisiin ei ole ollut riittävää. Siihen tarvittaisiin nykyistä vahvempaa otetta ja palvelujärjestelmän pitkäjänteistä sitoutumista tukitoimiin. Helmikuussa 2001 jätti mietintönsä oikeusministeriön asettama toimikunta, jonka tehtävänä oli selvittää seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista (KM 2001:2). Eduskunnan lakivaliokunta piti tärkeänä, että tämän toimikunnan työn tulokset voidaan mahdollisimman pian toteuttaa (LaVM 13/2000 vp). Toiminnan käynnistämiseen on varattu alkurahoitus oikeusministeriön vuoden 2002 budjettiin.

Vuoden 2001 elokuun alusta toteutettu uuden kriminaalipoliittisen osaston, rikosseuraamusviraston ja kriminaalihuoltolaitoksen perustaminen sekä seuraamusten täytäntöönpanoa koskeva hallinnollinen rakennemuutos kokonaisuudessaan lisää mahdollisuuksia toteuttaa vankeuden aikaista yhteistyötä (135/20001). Rangaistusta suorittavan siirtyessä seuraamuksesta toiseen voidaan ottaa huomioon ja hyödyntää ne toimenpiteet, joita hänen kanssaan on jo tehty ja edistää rangaistusten muodostumista sosiaalisesti sopeuttaviksi jatkumoiksi. Järjestelmän selkeytyminen tarjoaa pohjan niin valtion, kuntien, järjestöjen kuin kasvavan kolmannen sektorinkin tarjoamien normaalipalvelujen hyödyntämiselle yhteistyössä eri toimijoiden kesken.

Samalla on kehitetty yksilöllisen palveluohjauksen nimellä kulkevaa työtapaa. Yksilöllisen palveluohjauksen periaatteet voidaan tiivistää yksilöllisyyteen, vastuullisuuteen ja jatkuvuuteen. Yksilöllinen palveluohjaus nähdään keinoksi parantaa toiminnan ja tukitoimenpiteiden oikeaa kohdentumista toiminnan jatkuvan arvioinnin avulla.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

A Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä

Yleistä

Rikoslain (39/1889) 2 luvun 1 §:n mukaan yleisiä rangaistuksia ovat vankeus, yhdyskuntapalvelu, sakko ja rikesakko. Enintään kahden vuoden vankeus voidaan tuomita myös ehdollisena. Ehdolliseen vankeuteen voidaan liittää sakko tai valvonta. Viimeksi mainittu koskee vain nuoria rikosentekijöitä. Lisäksi 1.9.2001 lähtien voidaan yli yhden vuoden pituiseen ehdolliseen vankeuteen liittää oheisseuraamuksena yhdyskuntapalvelu (520/2001, rikoslain uusi 2 b luku). Osassa maata kokeillaan nuorisorangaistusta. Tuomitsematta jättäminen on myös luonteeltaan rangaistus.

Rangaistuksista yhdyskuntapalvelu ja nuorisorangaistus ovat uusia yhdyskuntaseuraamuksia. Yhdyskuntaseuraamusten perusajatus on panna täytäntöön rangaistus sulkematta tuomittua samalla yhteiskunnasta. Yhdyskuntaseuraamuksiin luetaan myös ehdolliseen vankeuteen ja ehdonalaiseen vapauteen liitettävä valvonta. Ensiksi mainittu tuomitaan vain nuorille rikosentekijöille.

Rikoslainsäädäntöön ei sisälly varsinaista hoidollista seuraamusta. Yhdyskuntapalveluun on tosin mahdollista sen täytäntöönpanossa liittää lyhyt viiden tunnin pituinen hoitojakso. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikana vanki voi myös saada hoitoa tai kuntoutusta, joka voidaan joissakin tapauksissa toteuttaa laitoksen ulkopuolellakin.

Rikoksesta epäiltyjä on mahdollista ohjata hoitoon jo esitutkintavaiheessa. Tällöin hoitoon haakeutuminen voi olla peruste syyttämättä tai tuomitsematta jättämiselle. Se voidaan ottaa huomioon myös rangaistusta mitattaessa.

Ehdollista vankeutta tuomitaan vuosittain kaikkiaan noin 13000 ja ehdotonta vankeutta noin 8000. Yhdyskuntapalveluun tuomitaan vuosittain noin 3500 henkilöä, noin sata nuorisorangaistukseen. Lähes 3000 nuoren ehdolliseen vankeuteen sisältyy valvonta. Vuosittain päästetään ehdonalaiseen vapauteen vajaat 4000 vankia, joista vajaat 900 määrätään valvontaan. Tuomitsematta jätetään vuosittain noin 1000 ja syyttämättä jätetään noin 8000 henkilöä. Seuraamusluonteisia syyttämättäjättämispäätöksiä tehdään nykyisin huumausaineita koskevissa rikoksissa vuosittain vajaat 1000. Vaikka toimenpiteistä luopuminen onkin viime vuosina selvästi lisääntynyt, syyte huumausainerikkomuksissa jätetään nostamatta tekijän hoitoon sitoutumisen vuoksi vain muutamassa tapauksessa vuosittain (ks. Rikollisuustilanne 2000).

Yhdyskuntaseuraamuksien täytäntöönpanosta huolehti 1.8. 2001 asti julkisoikeudellinen Kriminaalihuoltoyhdistys. Oikeusministeriön organisaatiouudistuksen yhteydessä 2001 Kriminaalihuoltoyhdistys lakkautettiin ja sen organisaatio muutettiin lähes kokonaisuudessaan krimi-

naalihuoltolaitokseksi, osaksi oikeusministeriön hallinnonalalle perustettua rikosseuraamusvirastoa.

Vankeus

Vankeusrangaistusta ja sakon muuntorangaistusta koskevat yleiset säännökset ovat rikoslain 2 ja 2 a luvussa. Rangaistuksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (128/1995) ovat vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat säännökset.

Vankeja on vankiloissa päivittäin noin 3000. Vankiluku on 1970-luvulta alkaen 1990-luvun loppuun mennessä vähentynyt pohjoismaiselle tasolle. Vankiluvun kehitys on vuodesta 2000 lähtien kääntynyt kasvuun. Erityisesti sakko- ja tutkintavankien sekä pitkien tuomioiden osuus on kasvanut.

Vankiloissa tuomiotaan suorittaa yhä vaikeammin yhteiskuntaan uudelleen sopeutuva joukko. Suhteellisesti suurin vankiryhmä koostuu nykyisin törkeistä väkivaltarikoksista tuomituista, kun aikaisemmin suurin ryhmä oli omaisuusrikoksista tuomitut. Myös huumausainerikoksesta tuomittujen määrä on kasvanut voimakkaasti. Toisaalta vankiloissa olevien varkausrikoksista ja liikennejuopumuksesta tuomittujen määrä on laskenut viime vuosikymmenien aikana merkittävästi. Tällä hetkellä puolet vangeista suorittaa rangaistusta väkivalta- tai huumausainerikoksesta.

Vuonna 2001 vankeusvankien keskimääräinen laitoksessa oloaika oli 7,2 kuukautta. Yli 70 % vapausrangaistukseen tuomituista palaa vankilaan ennemmin tai myöhemmin. Vankeinhoito-osaston keräämien tietojen mukaan nuoret vangit uusivat rikoksen kaikkein nopeimmin. Viiden vuoden seurannassa (1994-1999) nuorista tuli takaisin vankilaan tai määrättiin yhdyskuntapalveluun 89 %. Vankilaan palaavien uusijoiden keskimääräinen aika vapaudessa kestää vähän yli kaksi vuotta. Yli neljä kertaa vankilaan joutuneita uusijoita on noin 40 prosenttia vangeista.

Naisvangeista noin puolet palaa takaisin vankilaan. Naisista lähes kaksi kolmasosaa on tuomittu väkivalta- tai huumausainerikoksista.

Kriminaalihuoltoyhdistyksen Tampereen toimintakeskuksen Kisälliprojektissa selvitettiin vuonna 1995 vapautuneiden joutumista uudelleen vankilaan. Uusimisoikeuden perusteella vankilasta vapautuneet ovat jaoteltavissa kolmeen ryhmään: pikausijot (2 kk), nopeat uusijat (8 kk) ja hitaat uusijat (8 kk – 4 v). Pikausijoita arvioitiin olevan joka neljännestä, ja runsas neljännestä syyllistyi uuteen rikokseen kahdeksan kuukauden aikana. Näin siis noin puolet uusijoista syyllistyi uuteen rikokseen jo vajaan vuoden sisällä. Toinen puoli oli hitaasti uusineita. Selvityksessä todettiin, että ne, joiden vapaus oli kestänyt lähes neljä vuotta, eivät vankilaan enää juuri palanneet. Kaiken kaikkiaan riskialteinta aikaa ovat ensimmäiset kuukaudet vapautumisen jälkeen.

Tällä hetkellä vankilassa olevista joka kuudes suorittaa vähintään neljän vuoden vankeusrangaistusta. Taustalla on törkeiden huumausainerikos- ja väkivaltarikosvankien lisääntyminen sekä muuttunut käytäntö syyntakeisuusarvioinneissa. Yhä useampi rikollinen tuomitaan täydessä ymmärryksessä olevana, ja tämä pidentää tuomioita.

Alle 18-vuotiaita on vankiloissa noin 10. Sakkovankien määrä on nykyisin noin 150. Heidän lukumääränsä on lisääntynyt. Myös tutkintavankien määrä on lisääntymässä. Heitä on vanki-

loissa nyt noin 450. Pakkolaitokseen eristettyjä on ollut viime vuosina 16-21. Elinkautisvankien määrä on lisääntynyt 1990-luvun alun vajaasta 30:stä yli 60:een. Muutos on osaksi seurausta syyntakeisuusarviointien kiristymisestä.

Vankien ikä on keskimäärin 34-vuotta. Kaksi kolmasosaa on naimattomia. Eronneita on enemmän kuin naimisissa olevia.

Uusintarikollisuuden ehkäisyn ja yhteiskuntaan sopeutumisen näkökulmasta on syytä panostaa toistuvasti vankilatuomion saaneisiin nuoriin. Vajaa 10 % nuorista tuomitaan vankeusrangais-
tukseen neljästi tai useammin ennen 21-ikävuottaan. Vuositasolla kysymys on kaikkiaan noin 70 henkilöstä, joista pääsääntöisesti tulee yli kymmenenkertaisia uusijoita.

Nykyisin lähes kaikki vangit pääsevät ehdonalaiseen vapauteen. Valvontaan määrätään joka neljäs, eli vajaa 900 henkilöä. Vuosittain noin 300 ehdonalaisessa valvonnassa olevaa menettää ehdonalaisen vapautensa uuden rikoksen vuoksi. Osalle vapautuvista on jo vankeuden aikana laadittu vapautumissuunnitelma tai ainakin varattu aika sosiaalityöntekijälle. Osa vapautuu suoraan kadulle, mahdollisista vakavista ongelmistaan huolimatta, ilman että esim. kunnan sosiaalitoimi on edes asiasta tietoinen (KM 2001:2).

Vangeilla on heikko ammatillinen koulutus ja usein vaikeat kasvuolosuhteet. Sosiaaliset sidokset ovat niukat useilla vangeilla. Vaikea tai erittäin vaikea mielenterveyshistoria arvioidaan olevan 28 prosentilla ja vaikea tai erittäin vaikea päihdeongelma 69 prosentilla. Erityisesti päihdeongelmien määrä vankiloissa on lisääntynyt. Vuonna 1999 tehdyn selvityksen mukaan joskus huumeita suonensisäisesti käyttäneitä oli lähes puolet vangeista. Vuonna 1999 vangeille tehtyihin vapaaehtoisiin kokeisiin osallistuneista 1 627 vangista kaksi kolmasosaa ilmoitti käyttäneensä suonensisäisiä huumeita ja noin 40 prosenttia heistä ilmoitti käyttäneensä suonensisäisiä huumeita myös vankeusaikanaan (KM 2001:6 s.20).

Ehdonalainen vapaus ja valvonta

Ehdonalaista vapautta koskevat keskeiset säännökset ovat rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 13-18 a §:ssä sekä 5 luvun 9 ja 10 §:ssä. Lisäksi on vielä voimassa 1930 luvun alussa annettu asetus ehdonalaisesti vapautetun vangin valvonnasta (279/1931). Ehdonalaiseen vapauteen voivat nuorisovangit päästä jo suoritettuaan kolmanneksen rangaistuksestaan, mutta pääsääntöisesti aikuiset ensikertaiset suoritettuaan puolet tai kaksi kolmasosaa rangaistuksestaan. Sakon muuntorangaistukseen tuomitut eivät pääse ehdonalaiseen vapauteen. Pakkolaitokseen eristetty voi päästä ehdonalaiseen vapauteen vasta suoritettuaan kokonaan vankeusrangaistuksensa. Elinkautista vankeutta suorittava voi päästä ehdonalaiseen vapauteen vain tasavallan presidentin armahduksella.

Ehdonalaiseen vapauteen päästetyistä määrätään vuosittain valvontaan noin 900. Valvontaja on vuosittain voimassa yhteensä kaikkiaan 2000-2200. Valvontaan määrätään ne, joilla jäännösrangaistusta on jäljellä vähintään vuosi ja kuusi kuukautta, ja ne jotka ovat nuorisovankeina suorittaneet rangaistuksesta yhden kolmasosan sekä ne, jotka itse sitä kirjallisesti pyytävät. Poikkeuksellisesti vanki voidaan määrätä valvontaan jäännösrangaistuksen pituudesta riippumatta erityisistä syistä. Valvonta-aika on vähintään kuusi kuukautta ja enintään kolme vuotta jäännösrangaistuksen pituudesta riippuen.

Valvontaan määrätty tulevat kriminaalihuoltolaitoksen valvontaan. He ovat luonnollisesti samalla myös kuntien ja muiden palveluntarjoajien asiakkaita. Ehdonalaisesti vapautuvien tar-

peet saada sosiaalista tukea ja palveluohjausta ovat huomattavat. Heidän riskinsä ajautua ja jäädä sosiaalisesti hyväksytyjen toimintamallien ja -verkostojen ulkopuolelle on ilmeinen.

Yhdyskuntapalvelu

Yhdyskuntapalvelua säätelee laki yhdyskuntapalvelusta (1055/1996) sekä asetus yhdyskuntapalvelusta (1259/1990) ja asetus yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanosta (1260/1990). Yhdyskuntapalvelu on enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittu 20-200 tunnin pituinen rangaistus. Sen toimeenpanosta vastaa kriminaalihuoltolaitos. Yhdyskuntapalvelu tarkoittaa yleishyödyllistä työtä tuomitun vapaa-aikana. Yhdyskuntapalvelua suoritetaan 3-4 tuntia kerrallaan. Enintään viisi tuntia yhdyskuntapalvelusta voidaan suorittaa käyttämällä päihdeongelmien vähentämiseen tarkoitettuja palveluja kriminaalihuoltolaitoksen edellyttämällä tavalla. Kriminaalihuoltolaitos myös toimeenpanee yhdyskuntapalvelun ja hyväksyy palvelusuunnitelman.

Yhdyskuntapalveluun tuomitseminen edellyttää asianomaisen henkilön suostumusta ja että voidaan olettaa hänen suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Syyttäjä pyytää yhdyskuntapalvelua koskevia soveltuvuusselvityksiä vuosittain noin 9000. Soveltuvuusselvityksiä laaditaan vuosittain noin 6000-7000. Soveltuvuusselvitystä ei voida laatia noin 3000 henkilöstä esimerkiksi sen vuoksi, ettei häntä tavoiteta tai hän ei halua sitä tehtävän. Laadituissa soveltuvuusselvityksissä vuosittain noin 5000 arvioidaan soveltuviksi yhdyskuntapalveluun, 900 arvioidaan soveltuvan yhdyskuntapalveluun, jos heille voidaan samalla järjestää tukipalveluja ja 1200 arvioidaan yhdyskuntapalveluun soveltumattomiksi. Yhdyskuntapalvelurangaistuksia aloitetaan vuosittain runsaat 3300.

Yhdyskuntapalvelu voidaan keskeyttää kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimiston johtajan päätöksellä törkeän palveluehtojen rikkomisen johdosta tai aina silloin kun syyttäjä sitä vaatii uusien syytteeseen tulevien rikosten perusteella. Tuomioistuimen päätöksellä takaisin vankeudeksi muunnetaan noin 500 tapausta vuosittain.

Yhdyskuntapalvelusta kielteisen soveltuvuuslausunnon saaneet, keskeyttäneet ja tukipalveluun yhdyskuntapalveluun soveltuviksi arvioidut vuosittaisen tapausmäärinä 2600-2700 ovat riskiryhmä yhteiskuntaan sopeutumisessa.

Koska yhdyskuntapalvelu on vaihtoehto ehdottomille vankeusrangaistuksille, siihen tuomitut ovat lähes kaikki aikuisia 21 vuotta täyttäneitä. Nuoren alle 18 -vuotiaana rikoksen tehneen ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitseminen edellyttää erityisen painavia syitä, mikä johtaa usein niin ankaraan tuomioon (yli 8 kk), ettei sitä voida muuntaa yhdyskuntapalveluksi.

Yhdyskuntapalveluun tuomittujen sosiaalinen asema on useimmiten vankilasta vapautuneita parempi. Näiden kahden ryhmän sosiaalisen integraation välillä on merkittäviä eroja. Yhdyskuntapalveluun tuomittujen sosiaalinen syrjäytyminen ei ole useimpien kohdalta kovin pitkällä. Yhdyskuntapalvelua suorittavien sosiaalisen sopeuttamisen edistämiseksi on olemassa varsin hyvät edellytykset.

Yhdyskuntapalvelun käyttö johtaa yhdenvertaisuusongelmiin siinä mielessä, että osa rikosten tekijöistä saa samasta teosta edullisemman yhdyskuntapalvelun, kun taas yhdyskuntapalveluun soveltumattomat joutuvat suorittamaan rangaistuksen vankilassa. Päihdeongelma muodostaa riskin yhdyskuntapalvelun suorittamiselle. Vaarana on, että hoitoa vaativa päihderiippuvuus johtaa laitusrangaistuksen käyttöön. Tätä vaaraa on pyritty pienentämään yhdistämällä seu-

raamuksen täytäntöönpanoon myös sosiaalisia tukitoimia. Lakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota yhdyskuntapalveluun liittyvään yhdenvertaisuusongelmaan (LaVM 15/1996 vp ja 8/2001 vp).

Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden lisärangaistuksena

Syyskuun alusta 2001 on ollut mahdollista liittää vuotta pitempään ehdolliseen vankeuteen vähintään 20 ja enintään 90 tunnin pituinen yhdyskuntapalvelu (520/20001, RL 2 b:2,1). Ehdollisen vankeuden lisärangaistuksena yhdyskuntapalvelu tulee siten kysymykseen vain suhteellisen vakavissa rikoksissa. Itsenäistä yhdyskuntapalvelua lyhyemmästä, oheisseuraamuksena tuomitusta yhdyskuntapalvelusta on voimassa, mitä yhdyskuntapalvelusta erikseen säädetään. Siten sen tuomitseminen voi tapahtua vain tuomittavan suostumuksin ja sillä edellytyksellä, että tuomittavan voidaan olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Seuraamus soveltuu periaatteessa kaiken ikäisille, mutta alle 18-vuotiaana rikoksen tehneille voidaan tuomita nuorisorangaistus. Perustelujen mukaan uudella rangaistusvaihtoehdolla voitaisiin mahdollisesti välttää ehdottomien vankeusrangaistusten tuomitseminen. Sillä olisi suhteellisen rajoitettu soveltamisala, sillä vain 200 eli noin 1,5 % vuosittain tuomituista ehdollisista vankeusrangaistuksista on yli vuoden pituisia, mikä on noin 30 % kaikista 1-2 vuoden pituisista vankeusrangaistuksista.

Ehdollinen vankeus ja valvonta

Ehdolliseen vankeuteen liittyvästä valvonnasta on säännökset rikoslain uuden 2 b luvun 2 §:n 2 ja 3 momentissa sekä nuoria rikoksenteijöitä koskevassa laissa (262/1940). Rikoksen tekohetkellä 15-20 -vuotiaat nuoret tuomitaan yleensä ehdolliseen vankeuteen ehdottoman sijasta. Alle 18-vuotias voidaan tuomita ehdottomaan vankeusrangaistuksen vain, jos painavat syyt sitä vaativat (RL 2 b:1,2). Alle 21-vuotias rikoksenteijä voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi koeajaksi valvontaan, milloin tätä on pidettävä perusteltuna sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. Lainkohta muotoiltiin vuonna 2001 uudestaan valvonnan lisärangaistusluonteisuuden vuoksi. Tätä ennen lain lähtökohta oli, että nuoren on oltava valvonnassa, jos tuomioistuimien ei toisin määrää. Ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomitut nuoret määrätään yleensä koeajan pituiseen valvontaan. Vuoden aikana valvonnassa on kaikkiaan noin 3000 nuorta. Uusia valvontamääräyksiä annetaan vuosittain noin 1000.

Ehdollisesti rangaistusta nuorista valvottavista oli koululaisia tai opiskelijoita runsas 23 % ja työssäkäyviä noin 20 %. Työttömien osuus ehdollisesti rangaistusta valvottavista oli noin 47 %.

Ehdollisesti rangaistusta nuorista valtaosalle ensimmäinen tuomio jää lajissaan ainoaksi rangaistukseksi. Niille nuorille, jotka saavat yhtä useamman ehdollisen vankeusrangaistuksen, se tuomitaan uudelleen yleensä yhden tai kaksi kertaa. Useita ehdollisia tuomioita saa vain noin 60 – 80 nuoren joukko. Viimeksi mainitusta joukosta muodostuu pääosin vaikeasti hallittava ja monessa suhteessa kallis moninkertaisten vankilassa olijoiden ja ehdonalaisten vapautuvien moniongelmainen joukko. Tästäkin ehdollisten vankeuksien kasautumisesta osa aiheutuu ilmeisesti siitä, ettei samaa henkilöä koskevia eri paikkakunnilla samanaikaisesti vireillä olevia rikosjuttuja käytännössä aina ole pystytty keskittämään yhteiseen käsittelyyn yhteen tuomioistuimeen. Ehdollista vankeutta koskevien säännösten uudistamisen yhteydessä eduskunnan lakivaliokunta edellytti, että viranomaisten välistä yhteistyötä on tältä osin parannettava rikosprosessissa (LaVM 8/2001 s. 3).

Nuorisorangaistus

Helmikuussa 1997 alkoi rangaistuskokeilu, jossa 15-17-vuotiaana rikokseen syyllistynyt nuori voidaan tuomita 10-60 tunnin nuorisopalveluun ja 4-12 kuukautta kestäväään valvontaan (L nuorisorangaistuksen kokeilemisesta 1050/1996). Nuorisorangaistus koostuu nuorisopalvelusta ja valvonnasta. Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita alle 18 –vuotiaana rikoksen tehnyt, jos sakkoa ei pidetä riittävänä rangaistuksena eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista. Lisäksi nuorisorangaistukseen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi. Kriminaalihoitolaitos laatii jo ennen tuomioistuinkäsittelyä yhdessä asianomaisen kotikunnan sosiaalitoimen kanssa alustavan toimeenpanosuunnitelman

Alueellisesti rajattu nuorisorangaistuskokeilu kohdistuu mitä ilmeisemmin siihen ryhmään nuoria, jotka joutuvat uusien rikosten takia uudelleen tuomittaviksi. Kun nuori on syyllistynyt useisiin rikoksiin tai on syytä olettaa rikoskierteen jatkuvan, harkittavaksi tulee uuden ehdollisen tuomion rinnalla nuorisorangaistus.

Vuosittain nuorisorangaistuksia on pantu täytäntöön vasta noin 50-70. Tuomituista on ollut tuomitsemishetkellä 15 –17-vuotiaita 61%, 18-vuotiaita on runsas 28 % (14 toimeenpanoa) ja tätä vanhempia runsas 10 % (viisi toimeenpanoa).

Nuorisorangaistuksen eräänä ongelmana on pidetty sitä, että se ei kohdistu niihin, jotka vaativat erityisen paljon sekä puuttumista että tukea eli 18 vuotta täyttäneisiin. Myös lastensuojelun ote ja kiinnostus panostaa tähän ryhmään vähenee, koska he ovat siirtyneet pois lastensuojelun toimenpiteiden piiristä.

Toimenpiteistä luopuminen ja hoitoon hakeutuminen huumausainerikoksissa

Toimenpiteistä luopumisesta on säännökset oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7 ja 8 §:ssä. Luvun 8 §:n mukaan syyttäjä voi, jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, jättää syytteen nostamatta, kun rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana ottaen huomioon muun muassa tekijän henkilökohtaiset olot tai sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteet. Kun huumausainerikoksia koskevat rangaistussäännökset uudistettiin vuonna 1993, toimenpiteistä luopumista korostettiin rikoslain 50 lukuun sijoitetulla erityissäännöksellä. Yleisten toimenpiteistä luopumissäännösten lisäksi huumausainerikoksiin voidaan soveltaa rikoslain 50 luvun 7 §:ssä säädettyä erityistä toimenpiteistä luopumissäännöstä.

Toimenpiteistä luopumisen edellytyksenä mainittujen huumausainerikosten yhteydessä oli alun alkaen sitoutuminen hoitoon (LaVM 17/1993 vp). Vuoden 2001 syyskuusta lähtien toimenpiteistä luopumiseen huumausaineen käytöstä tai huumausaineen käyttöön liittyvästä rikoksesta riittää hakeutuminen sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon (654/2001; HE 213/2000). Hoitoon ohjauksen edellytysten väljentämistä pidettiin tarpeellisena, koska rangaistuksen vaihtoehtona huumeiden käyttäjien hoitoon ohjaus ei ollut toiminut toivotulla tavalla: säännöstä on sovellettu vain muutaman kerran sen voimassa oloaikana. Lisäksi mahdollisuutta toimenpiteistä luopumiseen hoitoon hakeutumisen vuoksi olisi syytä käyttää nykyistä enemmän, koska toimenpiteistä luopumisella katsottiin voitavan rohkaista huumausaineiden käyttäjiä hakeutumaan hoitoon (HE 213/2000).

Uusi huumausaineen käyttörikos mahdollistaa rangaistusmääräyksen soveltamisen näihin rikoksiin. Rangaistusmääräysmenettelyyn siirtyminen on tarpeen, koska esityksen mukaan (HE

213/2000 vp) nopealla puuttumisella on merkitystä erityisesti huumausaineita mahdollisesti vasta kokeilevan nuoren kohdalla. Jo toimenpiteistä luopumisjärjestelmää huumausaineiden käyttäjille luotaessa eduskunta edellytti, että viranomaiset yhteistyössä huolehtivat edellytysten luomisesta toimivalle hoitoonohjausjärjestelmälle.

Nykyistä rikoslain 50 luvun 7 §:ää säädettäessä eduskunta edellytti, että viranomaiset yhteistyössä huolehtivat edellytysten luomisesta toimivalle hoitoonohjausjärjestelmälle, huumeiden käyttäjien mahdollisuuksia päästä hoitoon parannetaan pikaisesti ja selvitetään hoidosta kunnille aiheutuvien kustannusten tasaamista. Lisäksi eduskunta edellytti, että hallitus seuraa muun muassa toimenpiteistä luopumissäännösten soveltamista ja rangaistukselle vaihtoehtoisen hoidon vaikutuksia ja mahdollisten epäkohtien esiintyessä ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin. Suomessa arvioidaan olevan noin 30 000 huumeiden ongelmakäyttäjää. Laitoshiitoon pääsee vuosittain alle 2000.

Hoitoon pääsy voi kestää vuosia. Valiokunta on korostanut, ettei sakkorangaistuksen siirtäminen rangaistusmääräysmenettelyssä määrättäväksi saa johtaa toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltamatta jättämiseen. Syyttäjällä on rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 11 §:n 2 momentin mukaan yhtä laajat valtuudet päättää toimenpiteistä luopumisesta kuin syyteharkinnassa olevissa asioissa (LaVM 13/2001).

Syyttämättä jättäminen huumausainerikoksista on yleistynyt 1990-luvulla. Vuonna 1998 seuraamusluonteisia syyttämättäjättämispäätöksiä tehtiin huumausaineita koskevien rikosten johdosta 925. Vain 3 prosenttia tehtiin kohtuusperusteella yleisten toimenpiteistä luopumissäännösten nojalla. Rikoslain 50 luvun 7 §:n perusteella tehtiin 38 prosenttia seuraamusluonteisista syyttämättä jättämisistä. Tällöinkään ei päätösten perusteena ollut hakeutuminen tai sitoutuminen hoitoon. Tekijän hoitoon sitoutumisen vuoksi syyte jätettiin nostamatta vain muutamassa tapauksessa vuosittain. Valtakunnansyyttäjänvirasto on tammikuussa 2000 antanut yleisen ohjeen syyttäjille seuraamusluonteisesta syyttämättä jättämisestä huumausainerikoksissa (VKS:2000:5).

B Päihdehuolto

Yleistä

Päihteiden käyttö on Suomessa valtaosin alkoholin käyttöä. Viinamaasta olutmaaksi muuttuneessa Suomessa humalajuominen on pysynyt vahvana peruspiirteenä. Väestön alkoholin käyttö on hyvin yleistä, aikuisväestöstä lähes 90 prosenttia käyttää alkoholia. Suurin osa alkoholin käyttäjistä käyttää alkoholia kohtuullisesti tai hyvin vähän. Alkoholin suurkuluttajia on arvioitu olevan 250 000 – 500 000 eli noin 6 – 12 prosenttia aikuisväestöstä. Nuorten alkoholin käytön aloittaminen ja kokeiluikä ovat varhentuneet 1990-luvulla, myös humalajuominen on yleistynyt nuorten keskuudessa. Alkoholijuomien kokonaiskulutus vuonna 2001 oli 9,2 litraa abso-luuttialkoholia asukasta kohden.

Muiden päihteiden kuten lääkkeiden, laittomien huumausaineiden ja korvikkeiden kokeilu ja käyttö on ollut selvässä kasvussa 1990-luvun puolenvälin jälkeen. Päihdetapauslaskennan (1999) mukaan noin joka kolmannes apua hakeneista asiakkaista on käyttänyt alkoholin lisäksi muita päihteitä. Päihdehuollossa huumausaineiden osuus on lisääntynyt alkoholin kustannuksella.

Päihdehuollon hoito- ja palvelujärjestelmää säännellään ensisijaisesti vuonna 1987 voimaan tulleella päihdehuoltolailla. Laissa päihdehuollolla tarkoitetaan sekä alkoholia että muita päihtymistarkoituksessa käytettyjä aineita. Lakiin ei sisälly erityissäännöksiä huumausaineiden osalta. Päihdehuoltolaki asettaa palveluiden järjestämismääräyksen kunnan vastuulle kunnassa esiintyvän tarpeen mukaisesti. Palveluiden järjestämistavan kunta voi valita tarkoituksenmukaisella tavalla tuottamalla palveluita joko itse, yhdessä muiden kuntien kanssa tai hankkimalla niitä ostopalveluina. Terveydenhuollon ja sosiaalihuollon on kehitettävä sekä yleisiä palveluitaan niin, että ne kykenevät vastaamaan päihdehuollon tarpeisiin, että annettava erityisesti päihdehuoltoon tarkoitettuja palveluita.

Päihdehuolto on moninainen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä: polikliinisten ja terapeuttien palvelujen lisäksi se sisältää intensiivistä päihdekuntoutusta, erikoissairaanhoidossa toteutettavaa opioidiriippuvaisten hoitoa, erilaisia matalan kynnyksen päivystysyksiköitä, päivätoimintaa ja asumispalveluja. Päihdehuollon ongelmakäytön seuraukset ulottuvat useille yhteiskunnan eri osa-alueille ylittäen myös hallinnolliset rajat.

Päihdehuoltoa toteutetaan osana yleistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä päihdehuollon erityispalveluina ja erityistason sairaanhoitona (opioidiriippuvaiset). Kaikkiin päihdehuollon palveluihin voi hakeutua oma-aloitteisesti. Hoito ja kuntoutus perustuu vapaaehtoisuuteen ja on luottamuksellista. Tahdosta riippumattomaan hoitoon päihdehuollon ongelmakäyttäjää voidaan määrätä joko terveysvaaran tai väkivaltaisuuden perusteella. Terveysvaaran perusteella hoito kestää enintään viisi vuorokautta ja väkivaltaisuuden perusteella 30 vuorokautta. Käytännössä tahdosta riippumaton hoito on harvinaista.

Päihdehuollon erityispalveluista A-klinikat ja nuorisoasemat ovat avohoitoyksiköitä. Niiden tavoitteena on päihdeongelman ja siihen liittyvien fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten vaikeuksien moniammatillinen hoitaminen ja ehkäisy sekä päihdehuollon ongelmakäyttäjien aseman ja toimintaedellytysten parantaminen. Henkilökunta koostuu sekä sosiaalityön että terveydenhuollon työntekijöistä. A-klinikoita ja niiden sivuvastaanottoja toimii noin 100 paikkakunnalla.

Nuorten päihdehuollon erikoistuneita nuorisoasemia on joissakin suuremmissa kaupungeissa. Huumeiden käyttäjien hoitoon erikoistuneita yksiköitä on pääkaupunkiseudun lisäksi lähinnä muissa aluekeskuksissa.

Lyhytaikainen laitoshoidon järjestetään sosiaalihuollossa katkaisuhoidon asemilla ja eräissä terveydenhuollon yksiköissä. Tällainen ympärivuorokautinen laitoshoidon kestää tavallisesti enintään 1-2 viikkoa. Katkaisuhoidon tarkoitus on päihdehuollon käytön keskeyttäminen ja vieroitustoireiden ja muiden haittojen vähentäminen ja hoitaminen.

Pitkäaikainen laitoshoidon on tarpeellista henkilölle, jolle avohoidon palvelut eivät ole riittäviä tai tarkoituksenmukaisia. Laitoshoidon kestää useimmiten 1-2 kuukautta. Laitoshoidon annetaan kunnallisissa kuntoutuslaitoksissa ja järjestöjen ylläpitämissä laitoksissa ja hoitoyhteisöissä. Joissakin hoitoyhteisöissä tavoitteellinen hoitoaika voi olla yli vuoden pituinen. Alaikäisille päihdehuollon käyttäjille tarkoitettuja palveluita annetaan ensisijassa lastensuojelulain nojalla. Eräät lastensuojelulaitokset ovat kehittäneet toimintaansa myös päihdehuoltoon soveltuvaksi.

Päihdeongelmaisten hoitoa ja kuntoutusta tukevana palveluina ovat erilaiset tuki- ja asumispalvelut: hoitokodit, huoltokodit, palvelutalot ja yksittäiset tukiasunnot ja päiväkeskukset. Lisäksi tarjotaan mahdollisuuksien mukaan työhön kuntoutusta.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus on julkaissut kattavan oppaan päihdehuollon hoitopaikoista ja niissä käytetyistä menetelmistä (Stakes, oppaita 45/2001).

Kunta vastaa tarpeenmukaisten päihdehuollon palvelujen järjestämisestä, mutta palveluja tuottavat myös erilaiset päihdehuollon järjestöt ja jossain määrin myös muut yksityiset palvelujen tuottajat.

Myös vapaaehtoisilla oma-apujärjestöillä on merkittävä osuus päihteiden ongelmakäyttäjien hoidossa. AA-ryhmiä on noin 200 paikkakunnalla, kaikkiaan noin 700 ryhmää. Huumeiden käyttäjien omia NA-ryhmiä toimii erityisesti pääkaupunkiseudulla. A-klinikoiden asiakkaiden perustamia yhdistyksiä eli A-kiltoja on noin 80 paikkakunnalla.

Palvelujen järjestäjänä kunta päättää tarkoituksenmukaisesta hoidosta. Käytännössä ensisijaisia palveluja ovat erilaiset avohoidon palvelut ja lyhyet kriisi- ja vieroitushoitojaksot laitoksissa. Avopalveluihin pääsy on helppoa, jos paikkakunnalla palveluja on. Laitostyyppisiin palveluihin pääsy on vaikeampaa, kun tarvitaan hoidon, kuntoutuksen ja asumisen turvaamista. Pitkäkestoiseen laitostuntoutukseen pääsyä on monissa kunnissa rajoitettu taloudellisista syistä. Erityisiä vaikeuksia on ollut järjestää intensiivistä ja pitkäkestoista hoitoa ja kuntoutusta, jota vaikeimmin päihdeongelmaiset usein tarvitsevat. Toistuvasti rikoksiin syyllistyneille, joilla rikollisuus liittyy päihderiippuvuuteen, tulisi turvata tarpeenmukainen päihdehuolto, koska muutoin myös muut toimenpiteet jäävät tehottomiksi. Sekä palvelujen saatavuudessa että erityisesti maksusitoumusten saannissa on ongelmia. Päihdehuollon erityispalvelujen saatavuus maan eri osissa ja kunnissa vaihtelee huomattavasti.

Päihdehuollon kustannuksista vastaa pääsääntöisesti kunta. Avopalvelut ovat asiakkaalle maksuttomat. Lyhytaikaisista laitospalveluista kunta voi antaa varattomalle maksusitoumuksen hoitoon. Joissakin harvoissa tapauksissa, lähinnä kun henkilö hakeutuu työelämästä hoitoon, hänelle voidaan myöntää hoidon ja kuntoutuksen ajalta sairausvakuutuspäivärahaa tai kuntoutusrahaa.

Vangin ja kriminaalihuollon valvonnassa olevien päihdeongelmat

Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan mietinnössä (KM 2000:2 s. 33-34) on tarkasteltu vankien ja kriminaalihuollon asiakkaiden päihdeongelmia. Marraskuussa 2000 tehtiin Kriminaalihuoltoyhdistyksen työntekijöille kysely, jossa työntekijöitä pyydettiin arvioimaan heidän asiakkaidensa päihde- ja huumausaineiden käyttöä. Tästä aineistosta tehdyn koosteen perusteella voidaan tehdä hyvin varovainen arvio, että runsaan 3000 henkilön joukosta noin 2/3 osalla on päihteiden ongelmakäyttöä ja vajaalla puolella on jonkin asteista huumausaineiden käyttöä.

Vankiloiden päihdeongelmaiset olivat keskimäärin kymmenen vuotta nuorempia (keski-ikä 33 vuotta) kuin sosiaali- ja terveydenhuollon päihdeasiakkaat. Vangit olivat myös selkeämmin sekakäyttäjiä: 87 % oli käyttänyt päihteenä alkoholia, mutta 39 % lisäksi lääkkeitä, 36 % kannabista ja noin kolmannes amfetamiinia ja muita huumeita.

Kansanterveyslaitoksen samana vuonna tekemä kyselytutkimus (Kansanterveys, 1996:10, 9-10) vahvistaa kuvaa. Sen mukaan lähes kolme neljästä vangista kertoi joskus kokeilleensa huumeita, nuorisovankilan vangeista jopa 91 %. Tutkimushetkellä 31 % ilmoitti käyttäneensä huumausaineita vankilassa. Noin 13 % ilmoitti kokeilleensa huumeita ensimmäisen kerran

vasta vankilassa, ja lähes kolmannes vastaajista ilmoitti käyttäneensä huumeita vankilassa edelleen. Suonensisäisesti huumausaineita ilmoitti tuolloin käyttäneen 11% kyselyyn vastanneista.

Vankien päihdeongelmien laajuutta ja syvyyttä kuvaavat hyvin vuoden 1995 päihdetapauslaskennan tiedot. Laskentapäivänä aikana joka neljäs laitoksissa ollut vanki hakeutui ainakin osin päihteisiin liittyvien syiden vuoksi vankeinhoidon sisäisten palvelujen piiriin.

Vuonna 1999 tehdyn selvityksen mukaan pelkästään joskus huumeita suonensisäisesti käyttäneitä oli lähes puolet vangeista. Heistä 50 % oli käyttänyt suonensisäisiä huumeita vielä viimeisen kuukauden aikana ennen vankilaan tuloa. Yli puolet suonensisäisiä huumeita käyttäneistä oli joskus käyttänyt niitä vankilassa, yli viidennes myös viimeisen kuukauden aikana.

Tiedot nuorten vankien päihdeidenkäytöstä viittaavat siihen, että entinen “märkä sukupolvi” on vankien osalta pitkälti muuttunut “pilvi-, pilleri- ja piikinkäyttäjäpiiriksi”.

Keväällä 2000 tehdyssä yhteenvedossa siihenastisista vankien työ- ja toimintakyvyn arvioista voidaan tehdä se johtopäätös, että lähes 70 prosentilla vangeista on vaikea tai erittäin vaikea päihdeongelma. Vaikka systemaattista tietoa kriminaalihuollon asiakkaista ei vuonna 2000 tehtyä kartoitusta lukuun ottamatta olekaan saatavissa, niin työntekijöiltä saadun palautteen perusteella päihde- ja erityisesti huumeikäyttö on viime vuosina vaikeuttanut pitkäjänteisen työn edellytyksiä.

Vangin vapautuessa on tavanomaista, että tapahtuu melko välitön retkahtaminen päihdeiden käyttöön ja rikoksiin.

Huumeriippuvuuden hoito ja hoitojärjestelmän ongelmat

Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoitoa kehittäneen työryhmän muistiossa (sosiaali- ja terveysministeriö 2001: 8 s. 18,19,26 ja 27) käsitellään huumeriippuvuuden hoitoa ja huumeiden ongelmakäytön erityispiirteitä hoitojärjestelmän näkökulmasta. Huumausaineisiin liittyvän riippuvuuden hoitomuodot vaihtelevat käytettyjen huumausaineiden ja riippuvuuden vaikeusasteen mukaan. Hoitomuodot voidaan jakaa lääkkeettömiin eli psykososiaalisiin ja lääkkeellisiin hoitomuotoihin, joita käytännössä pyritään yksittäisissä hoitosuunnitelmissa yhdistämään toisiinsa. Psykososiaalisista hoitomuodoista käyttökelpoisimmiksi huumeriippuvuuden hoidossa ovat osoittautuneet kognitiivis-behavioraaliset terapiat, niin sanotut 12-kohdan ohjelmat, strukturoidut ryhmä- ja yhteisöhoito-ohjelmat ja erityisesti nuorempien huumausaineiden ongelmakäyttäjien kohdalla perheterapeutiset järjestelyt.

Huumeriippuvuuden lääkkeellinen hoito pitää sisällään lääkeaineiden avulla toteutettuja katkaisu-, vieroitus-, korvaus- ja ylläpitohoitoja. Katkaisu- ja vieroitushoitojen tarkoituksena on huumausaineen käytön keskeyttäminen tai lopettaminen. Näissä hoidoissa lääkeaineilla pyritään lievittämään huumausaineen käytön keskeyttämisestä johtuvia vieroitusoireita niin, että huumausaineesta vieroittautuminen helpottuu. Opioidiriippuvaisten korvaus- ja ylläpitohoidoissa kroonikkokäyttäjän huumeierre pyritään katkaisemaan antamalla hänelle korvaavaa lääkitystä, jolla estetään vieroitusoireita ja henkilön huumaantuminen. Näin irrottautuminen laittomien huumausaineiden käytöstä, siihen liittyvästä rikollisuudesta ja terveysriskeistä saadaan ehkäistyksi ja henkilö motivoitumaan hoitoon ja kuntoutukseen. Opioidiriippuvaisten korvaus- ja ylläpitohoitoon liittyy aina muu psyko-sosiaalinen hoito- ja kuntoutus ja tavoitteena on huumausaineen käytöstä vierottautuminen. Lääkityksen väärinkäytön ehkäisemiseksi

lääkehoito annetaan valvotusti ja tilannetta seurataan verikokeiden ja muun seurannan avulla. Suomessa yleiseen amfetamiiniriippuvuuteen ei toistaiseksi ole käytössä spesifiä lääkkeellistä hoitoa, mutta muun hoidon tukena voidaan käyttää myös oireenmukaista lääkehoitoa.

Huumeriippuvuuden hoito vaatii pitkäjänteisyyttä ja moniammatillista yhteistyötä, ja sen tuloksellisuus vaihtelee suuresti. Yksittäisiä hoitouria leimaavat toistuvat huononemisasihdit ja moninaiset sosiaaliset ongelmat. Hoitomuotoja ovat toisaalta akuutit katkaisu- ja vieroitus- hoidot ja toisaalta pitkäaikainen psykososiaalinen kuntoutus. Lähtökohtana hoidolle on pidettävä yksilöllisten tilannearvioiden ja hoitosuunnitelmien tekoa sekä valmiutta niiden uudelleen arvioimiseen, kun oireyhtymän kulussa tapahtuu muutoksia.

Huumeriippuvuus on kulultaan ja ennusteeltaan vaikea mielenterveyden häiriö, mutta huuma- usaineiden ongelmakäyttäjillä esiintyy runsaasti muitakin terveysongelmia kuin huumeriippu- vuutta. Heillä on usein samanaikaisesti myös hoitoa vaativia muita mielenterveyden häiriöitä ja fyysisiä sairauksia. Myös sosiaalinen syrjäytyminen, asunnottomuus ja rikollinen toiminta liittyvät merkittävään osaan huumausaineiden ongelmakäyttöä. Huumausaineita käyttävät tar- vitsevat usein samanaikaisesti apua monilta tahoilta, joista useilla ei ole erityisosaamista huu- mausaineongelmista.

Huumausaineiden ongelmakäyttäjien tarpeiden moninaisuus ja heidän vaikeutensa sitoutua pitkäjänteiseen hoitoon asettavat erityisvaatimuksia palvelujen asianmukaiselle järjestämiselle. Muun sosiaali- ja terveydenhuollon tavanomaiset toimintatavat ja periaatteet eivät sovellu osaan ongelmakäyttäjien hoitoa. Heidän auttamisekseen tarvitaan käytännönläheisempiä ja joustavampia lähestymistapoja kuin mihin palvelujärjestelmissä on totuttu.

Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoidolle on tyypillistä, että hoitoyritykset sijoittuvat usein satunnaisesti erilaisiin hoito- tai palvelupisteisiin. Hoitoketjujen katkonaisuus ja hoito- kokonaisuuden sirpalemaisuus vaikeuttavat hoitovastuun määrittämistä. Hoitojen ja palvelujen suunnittelu ja seuranta ovat vain poikkeustapauksissa yksissä käsissä ja selkeästi johdettua.

Huumausaineiden käyttäjien lisäksi palvelujärjestelmien asiakkaita voivat olla myös käyttäjien lähipiiri, kuten perhe, omaiset ja muu sosiaalinen verkosto. Erityisesti nuorten ongelmakäyttäjien perheiden tukemisesta on runsaasti kansainvälistä kokemusta. Tuki on useimmiten ollut joko sosiaalista tukea tai varsinaista perheterapiaa. Keinoja muiden asianosaisten auttamiseen ovat myös tiedon jakaminen huumausaineista ja käyttäjille tarkoitetuista palveluista sekä riski- ryhmien erilaisten toiminnallisten verkostojen tukeminen.

C Tavoitteelliset toimintaohjelmat vankeinhoidossa

Vankiloissa pyritään tavoitteellisilla toimintaohjelmilla vähentämään päihteiden käyttöä tai muutoin parantamaan vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään. Lisäksi vajaakuntoisille jär- jestetään toimintakykyä ylläpitävää toimintaa. Kysymys on erilaisista kursseista, kuntoutus- osastojen päiväohjelmasta tai lyhyistä leireistä (ks. Vankeinhoidon vuosikertomus 2000).

Tavoitteena on viime vuosina ollut lisätä rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa edistävien toimintaohjelmien käyttöä vankiloissa.

Vuonna 2000 oli tavoitteellisiin toimintaohjelmiin tai toimintakykyä ylläpitävään toimintaan päivittäin osallistuneiden vankien määrä 173, mikä oli noin 6 % vankiluvusta. Toimintaan

osallistui yhteensä 1675 vankia 21 vankilassa. Päihdeongelmaisia vankeja arvioidaan olevan 60-80 % vangeista.

Päihdekuntoutus

Vuonna 2000 lähes joka laitoksessa motivoitiin vankeja päihdekuntoutukseen ohjelmin tai yksilötyönä. Päihdekuntoutusohjelmia oli käytössä 15 laitoksessa eli noin 2/3:ssa laitoksista. Ohjelmia kehitetään jatkuvasti. Päihdeettömyyttä tukeviin ohjelmiin osallistui yhteensä 549 vankia. Seitsemässä vankilassa päihdekuntoutusohjelma järjestettiin ns. päihdeettömällä osastolla. Lisäksi vankisairaalassa oli vankeja päihdekuntoutuksessa. Terveystuhoito huolehti katkaisuja vieroitustoiminnasta. Vangeilla oli myös useissa vankiloissa mahdollisuus käydä AA- tai NA- ryhmässä. NA- toimintaa järjestettiin entistä useammassa vankilassa.

Kullekin vankeinhoitoalueelle tehtiin vankiloiden yhteistyönä työnjakoon perustuva alueellinen päihdekuntoutuksen suunnitelma hoidon jatkumisen periaatteella. Päihderiippuvuuden arvioinnista huolehtivat sijoitusyksiköt, terveydenhuolto tulotarkastuksen yhteydessä ja niin sanotun tarke- haastattelun toteuttajat. Vuonna 2000 sijoitettiin ensimmäiset kuusi vankia ulkopuoliseen päihdehuoltolaitokseen. Neljän vangin hoitojakson pituus oli noin kolme kuukautta, yhden vangin noin kuukausi ja kahden vangin noin viikko. Sijoitukset päihdehuoltolaitoksiin onnistuivat hyvin. Toiminta on lähtenyt hitaasti liikkeelle todennäköisesti kustannusten vuoksi. Toimintaa rahoittivat sekä kunnat että vankeinhoitolaite.

Päihdekuntoutusohjelmiin osallistumismahdollisuuksia kaksinkertaistetaan vuonna 2002 uusien voimavarojen avulla. Vuoden 2002 toukokuusta vuosittainen mahdollisuus osallistua päihdekuntoutusohjelmiin on noin 750 vangilla. Se on noin 16 % vuosittaisesta vankimäärästä. Informaatiota ja motivointia saa lähes 40 % vangeista.

Vankiloiden väliseen työnjakoon perustuu tavoite, jonka mukaan suljetuissa vankiloissa vankien päihderiippuvuus arvioidaan, heidät informoidaan ja motivoidaan hoitoon ja he voivat, tuomiosta riippuen, aloittaa pitkäaikaiset kuntoutusohjelmat. Avolaitoksissa on hoitotuloksia ylläpitävää päihdekuntoutusta sekä vapautteen valmennusta. Käytännössä vain jotkut vankilat ovat hyvin varustetut vieroituksen ja katkaisuhoidon toteuttamiseen.

Päihdehuollon tuloksista

Vankien ongelmat elämäntaitojen hallinnassa ja päihdeiden käytössä ovat yhteydessä uusintarikollisuuteen. Ulkomaisissa tutkimuksissa on osoitettu, että laadukkaana päihdekuntoutuksen suorittaneilla vangeilla vapautumisen jälkeinen uusintarikollisuus on vähäisempää kuin vertailuryhmällä, joka ei ole osallistunut kuntoutukseen. Lisäksi on näyttöä siitä, että kalliiden sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttö on kuntoutuksen läpikäyneillä vangeilla vähäisempää kuin muilla. Vapautteen ulottuvien kuntoutusjatkumojen myötä henkilö voidaan aikaisempaa paremmin sopeuttaa takaisin yhteiskuntaan.

2.2. Ulkomainen lainsäädäntö

Ruotsi

Ruotsissa on vuodesta 1988 alkaen ollut käytössä sopimushoito (särskild behandlingsplan, s.k. kontraktsvård) (SOU 1984:32). Sopimushoidossa rikoksentehtyjä suostuu hoito-ohjelman läpikäymiseen. Sopimushoito voidaan liittää suojeluvalvontaan (skyddstillsyn) erityisenä hoito-

suunnitelmana. Ruotsalaisen sopimushoidon mallina ja esikuvana on pidetty yhdysvaltalaisista Civil Commitment -seuraamusta rikoksentekeijöille.

Sopimushoitolainsäädännön tausta-ajatuksena oli, että rikollisuuden syynä joissakin tapauksissa on jonkin aineen väärinkäyttö, joka pitää hoitaa. Yhteiskunnalla on suurempi intressi saada henkilö irti riippuvuudesta ja sitä myöden estää uutta rikollisuutta, kuin rangaista rikoksentekeijää hänen teostaan. Sopimushoidon etuna on pidetty sitä, että rikollista käyttäytymistä pyritään estämään yksilöidysti juuri tietyille henkilöille sopivalla tavalla hoitamalla hänen ongelmiaan ja laatimalla hoito-ohjelma, jolla voidaan yrittää varmistaa hänen sopeutumisensa takaisin yhteiskuntaan. Hoito on katsottu paremmaksi rangaistukseksi kuin ehdoton vankeusrangaistus.

Sopimushoitoseuraamus määrätään Ruotsissa vain sellaisessa tapauksessa, että tuomioistuimien muuten tuomitsisi vankeutta. Sitä, kuinka pitkän vankeusrangaistuksen vaihtoehdoksi sopimushoitomääräyksen sisältävä suojeluvalvonta on tuomittavissa, ei ole säädetty, mutta vankeuden ei normaalisti katsota voivan ylittää kahta vuotta. Tuomiossa on ilmoitettava, kuinka pitkä vankeusrangaistus olisi tuomittu, jos suojeluvalvontaan ei olisi tuomittu. Vaihtoehtoisen vankeusrangaistuksen pituudella on merkitystä silloin, kun tuomioistuimen ratkaistavaksi tulee kysymys sopimushoidon korvaamisesta velvollisuuksien rikkomistapauksessa. Tuomitun on myös tärkeä tietää, mitä voi seurata, jos hän ei noudata hoitoon liittyviä velvollisuuksia. Vaihtoehtoisen vankeuden pituudesta voidaan erikseen valittaa. Jos laissa asetetut ehdot sopimushoidon määräämiselle täyttyvät, seuraamusta pitää käyttää. Esimerkiksi kriminaalihuollon resurssit ja muut rahoituskysymykset eivät saisi vähentää tämän seuraamuksen määräämistä.

Suojeluvalvontaan kuuluu vuoden pituinen koeaika alkaen rangaistuksen täytäntöön panemisesta (BrB 28:4) ja vuoden pituinen valvonta tuomion antopäivästä alkaen. Tuomioistuin voi kuitenkin määrätä valvonnan alkavaksi vasta siitä hetkestä, kun tuomio on lainvoimainen. Jos määräys sopimushoidosta liitetään suojeluvalvontaan, tuomioistuin voi päättää mainittua pitemmästä valvonnasta. Tällöin valvonta-aika ei kuitenkaan saa olla pitempi kuin on tarpeen hoidon loppuun saattamiseksi eikä se saa ylittää koeaikaa (BrB 28:5). Mahdollisuutta pidentää valvonta-aikaa on tarkoitettu käytettäväksi silloin, kun tuomittu on määrätty johonkin hoitolaitokseen. Määräys saisi siten käytännöllistä merkitystä silloin, kun laitoshoidon loppuu ja käsittely siirtyy avoimempaan hoitomuotoon. Valvonnan tulisi jatkua kuusi kuukautta laitoshoidon päättymisen jälkeen. Toimeenpanon ajaksi nimitetään valvoja, joka koko valvonta-ajan valvoo tuomitua (SOU 1995:91 s. 317-318).

Hoito-ohjelman yhteyteen voidaan liittää määräys, jonka mukaan hoidosta vastaavan tulee ilmoittaa paikalliselle kriminaalihuoltoviranomaiselle ja syyttäjälle, jos tuomittu rikkoo törkeästi suunnitelmaan liittyviä velvollisuuksiaan (BrB 28:6 a). Jos rikoksentekeijä rikkoo sopimusta, alun perin hänelle mahdollisesti määrätty vankeusrangaistus pannaan täytäntöön. Pääsääntöisesti sopimushoidossa suoritettu aika lasketaan hyvityksenä tällöin suoritettavassa vankeusrangaistuksessa. Jos tuomittu on vangittuna, tuomioistuin voi määrätä tuomitun pidettäväksi säilössä, kunnes hänet siirretään hoitosuunnitelmassa ilmoitettuun hoitoyksikköön (BrB 28:6 b).

Sopimushoito seuraamuksena rakentuu lähtien rikoksentekeijän ongelmista ja olosuhteista eikä yleisistä perusteista. Sopimushoito on tarkoitettu ennen kaikkea alkoholi- ja huumeongelmallisille. Hoitoa voidaan antaa myös muille sen tarpeessa oleville kuten kleptomaaneille, itSENSÄPALJASTAJILLE tai muista seksuaalisista ongelmista kärsiville. Psykkisesti sairaita ei sopimushoitoon määrätä. Sopimushoito voi sisältää myös työntekoa, opiskelua, työskentelyä ryhmässä, terapeutisia hoitoja sekä sosiaalista ja fyysistä kuntoutusta.

Sopimushoitoa varten allekirjoitetaan hoitosopimus, joka ei kuitenkaan ole sopimusoikeudellisesti velvoittava. Sillä katsotaan olevan ainoastaan psykologinen merkitys. Sopimushoidossa oleva sitoutuu alkoholittomaan ja huumeettomaan elämään.

Sopimushoidosta suoriutumista valvoo valvontalautakunta, joka käsiteltävänä ovat muun muassa kysymykset hoidossa tapahtuvista rikkomuksista.

Aloite sopimushoitoon voi tulla siinä vaiheessa, kun rikoksenteijästä tehdään henkilöselvitys. Aloite voi tulla myös myöhemmässä vaiheessa. Se voi tulla kriminaalihuoltoviranomaiselta tai tuomioistuimelle lausuntoa antavalta viranomaiselta taikka siltä sosiaalihuollon tai sairaanhoidon yksiköltä, johon epäillyllä on aikaisemmin ollut yhteys, sekä tuomioistuimelta, syyttäjältä, rikoksesta epäillyltä tai hänen asianajajaltaan.

Kriminaalihuollon velvollisuus on huolehtia selvityksen tekemisestä ja välttämättömästä valmistelutyöstä. Siihen sisältyy selvitys epäillyn henkilökohtaisista olosuhteista kuvaus väärinkäytön laadusta ja laajuudesta. Lisäksi selvitykseen kuuluu arvion tekeminen rikoksesta epäillyn motivaatiosta läpikäydä hoito päästäkseen väärinkäytöstä.

Hoidosta vastaavan on arvioitava, tuleeko hoitoa antaa niissä muodoissa, joita tämä voi tarjota. Valmistelutyöhön kuuluu yhteyden järjestäminen ajatellun hoitolaitoksen ja epäillyn välille.

Sopimushoidossa käytetään hyväksi jo olemassa olevia rakenteita. Sopimushoitoa varten ei ole perustettu erillisiä hoitolaitoksia. Sopimushoito voi olla laitoshoitoa tai avohoitoa tai näiden yhdistelmä. Kyseeseen tulee hoito sairaaloissa ja muissa erilaista riippuvuushoitoa antavissa laitoksissa. Hoitopaikkoina toimivat myös perheenomaisissa olosuhteissa annettava hoito (familjevård). Mitä pitempi vaihtoehtoinen vankeusrangaistus on, sitä suurempi on vaatimus, jonka mukaan hoito-ohjelma tulisi alkaa laitoshoidolla. Yhtenä hoitomuotona voidaan pitää erilaisia hoitokoteja, joissa hoitoaika on vähintään kuusi kuukautta. Tänä aikana tuomittu sitoutuu huumeettomaan ja alkoholittomaan elämään. Toisena hoitomuotona voidaan käyttää sijoittamista perhehoitoon. Tyypillinen perhehoidon hoitojakson pituus on yksi vuosi. Kolmas hoitomuoto on avohoito poliklinikalla. Tuomitulle asetetaan velvollisuus esimerkiksi joka toinen päivä käydä alkoholi- tai huumeeklinikalla hoidossa ja psykoterapiassa. Muuten hän asuu kotonaan (Reg. Prop. 1986/87:106 s. 47.).

Sopimushoidosta yhteiskunnalle aiheutuneista kuluista vastaa valtio laskennalliseen ehdonalaiseen vapauteen päästämiseen saakka ja sen jälkeen hoidettavan henkilön kotikunta.

Vuonna 2000 sopimushoitomääräyksiä oli 1379. Näistä oli 503 syylistynyt rattijuopumusrikkoksiin, 215 varkausrikkoksiin, 179 väkivaltarikkoksiin ja 102 huumerikkoksiin. Sopimushoitomääräyksistä noin 50 % korvasi enintään kahden kuukauden pituisen ja 2/3 enintään kuuden kuukauden pituisen vankeusrangaistuksen.

Suurin ikäryhmä sopimushoitoon vuonna 1991 tuomituista oli 26-35- vuotiaat, kun taas 19 – 25- vuotiaita oli vain 14 %. Keskimääräinen ikä oli 34 vuotta.

Tavallisin hoitomuoto 1991 oli sijoitus hoitokotiin (67 %). Suunnitellut hoitoajat vaihtelivat kuukauden ja kahden vuoden välillä. Lyhyet hoitoajat (4-5 viikkoa) olivat tavallisia. Polikliinissä, lähinnä alkoholisteille tarkoitetussa hoidossa hoitoajat olivat 6 - 12 kk. Vuonna 1994 hoidosta 52 % toteutettiin hoitokodeissa. Perhesijoitus toteutui 4 %:ssa tuomioista. Polikliininen käsittely oli kuitenkin lisääntymässä hallitsevaksi hoitomuodoksi (24-36 % tuomioista).

Ruotsalaisessa sopimushoidossa ei toistaiseksi ole juurikaan käytetty opioidiriippuvaisten hoidossa lääkkeellisiä korvaushoitoja, vaikka hoitomuoto muuten on myös Ruotsissa käytössä. Tilanne johtuu Ruotsissa vallalla olevasta huumeainepoliittisesta keskustelusta, jossa haittojen ehkäisy politiikan sijasta halutaan korostaa huumeettoman yhteiskunnan tavoitetta. Tällöin ensisijaisina hoitokeinoina pidetään edellä mainituista syistä johtuen muita kuin lääkkeellisiä hoitoja opioidiriippuvaisten osalta.

Tutkimusten mukaan 50-75 % ja vuonna 1993 jopa 90 % sopimushoitoon tuomituista kävi läpi hoidon hoitosuunnitelman mukaisesti. Hoidon keskeytymisen syynä oli kahdessa tapauksessa kolmesta tuomitun laiminlyönti, kolmanneksen keskeytyksistä oli syynä uusi rikos. Ratti-juoppoudesta tuomitut läpäisivät hoito-ohjelman budjettivuonna 1990/91 tunnollisimmin (90 %), mutta muista rikoksista tuomituista keskimäärin joka toisen hoito keskeytyi.

Budjettivuonna 1993/94 kustannukset olivat hoitopäivää kohti 900 - 1100 kr hoitokodeissa tai 800 - 1000 kr perhekodeissa. Samana vuonna vapaudessa toimeenpantavien seuraamusten keskimääräinen kustannuserä hoitopäivää ja asiakasta kohti oli 95 kr ja vankeinhoidossa 1260 kr.

Niistä, jotka vuonna 1994 olivat aloittaneet sopimushoidon, syyllistyi uuteen rikokseen yhden vuoden aikana 13 %, kahden vuoden aikana 23 % ja kolmen vuoden aikana 29 % (Åter avsendaren. Kriminalvårdsstyrelsen 1999). Noin 9 % sopimushoitoon tuomituista otettiin vankilaan vuoden aikana täytäntöönpanon alusta lukien. Kahden vuoden aikana 16 % ja kolmen vuoden aikana 20 % oli alkanut vankeusrangaistuksen suorittamisen. Sopimushoitoon tuomittujen rikoksenuusiminen on selvästi vähäisempää kuin kahta vuotta pitemmän vankeustuomion saaneilla.

Ajankohtaisessa keskustelussa sopimushoidon kohderyhmää on ehdotettu laajennettavaksi. Keskusteluissa ovat esiintyneet muun muassa nuoret. Rikolliseen elämäntyylisiin taipuvaiset nuoret, joiden elämään pyrittäisiin vaikuttamaan sopimushoidolla siten, että heidän asenteitaan muutettaisiin.

Seuraamuksesta saatujen kokemusten mukaan seuraamuksen ehtojen rikkomiseen tulee reagoida nopeasti, selkeästi sekä kynnyksen virheelliseen toimintaan puuttumiseen on oltava matala.

Sopimushoidon käyttöala on Ruotsissa siirtynyt suunniteltua enemmän lyhyisiin hoitomuotoihin. Tämä johtuu sopimushoidon rahoitusmallista, jonka mukaan valtio kustantaa lyhyet hoidot kokonaan ja pitkien hoitojen osalta edellytetään kunnan osallistuvan hoidon kustannuksiin. Ruotsissa onkin suunniteltu sopimushoidon siirtämistä kokonaan valtion kustannettavaksi.

Rangaistusjärjestelmäkomitea on ehdottanut sopimushoidon muodostamista itsenäiseksi seuraamukseksi. (Ett reformerat straffsystem. Del I-III Betänkande av Straffsystemkommittén, SOU 1995:91.) Toistaiseksi ehdotus ei ole toteutunut.

Norja

Tuomitessaan vankeusrangaistusta tuomioistuimien voi määrätä, että syytetyille annetaan mahdollisuus ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Vankeusrangaistus voi olla myös osittain ehdollinen. Tuomioistuimien asettaa myös valvonta-ajan, jonka pituus on pääsääntöisesti kaksi vuotta.

Erityisestä syystä voidaan asettaa myös pidempi valvonta-aika, ei kuitenkaan enempää kuin viisi vuotta. Tuomitulle määrätään tässä tapauksessa valvoja. Valvojan tehtävänä on avustaa tuomittua siirtymään takaisin normaaliin elämään.

Tuomioistuin voi asettaa ehdolliselle tuomiolle sellaisen ehdon, että tuomittu osallistuu hoitoon, jonka tarkoituksena on vierottaminen alkoholin, muun päihdyttävän aineen tai huumausaineen riippuvuudesta.

Jos tuomittu rikkoo hänelle määrättyjä ehtoja, vankeusrangaistus voidaan panna osittain tai kokonaan täytäntöön. Tuomioistuin voi myös tämän sijasta asettaa uuden valvonta-ajan tai muuttaa rangaistuksen muita ehtoja.

Norjassa on mahdollista vankeusrangaistuksen suorittaminen pääsääntöisesti vankilan ulkopuolella erityisehdoin sen jälkeen kun puolet rangaistusajasta on kulunut. Kyseessä on eri seuraamus kuin vangin päästäminen ehdonalaiseen vapauteen sen jälkeen, kun puolet rangaistuksesta on suoritettu. Ehdoksi voidaan asettaa esimerkiksi päihtetön ja huumeeton elämä, jonka valvontaa suoritettaisiin säännöllisin virtsakokein. Seuraamukseen voidaan yhdistää myös vapaa-ajan aktiviteetteja tai osallistumista kursseille, joilla pyritään esimerkiksi vierottamaan tuomittua päihderiippuvuudesta. Ehtoja voidaan muuttaa varsinkin siinä tilanteessa, jos tuomittu on joutumassa vaikeuksiin elämässään. Ehtojen noudattamattomuus aiheuttaisi sen, että rangaistusta suoritettava määrätään takaisin vankilaan suorittamaan rangaistustaan. (Ot. Prop. 5/2000-2001).

Vankeusrangaistus voidaan suorittaa myös hoito- tai kuntoutuslaitoksessa. Kyseeseen voivat tulla kaikki erilaiset laitokset eivätkä pelkästään esimerkiksi psykiatrista hoitoa antavat laitokset. Rangaistus voidaan suorittaa laitoksessa missä vaiheessa rangaistusta tahansa eikä ainoastaan rangaistuksen suorittamisen loppuvaiheessa. Hoitoa tai koulutusta tulisi antaa siinä vaiheessa, kun se on tarkoituksenmukaisinta tuomitun yhteiskuntakelpoiseksi saattamista ajatellen

Tanska

Jos alkoholia tai muita päihdyttäviä aineita nauttinut vapautetaan rangaistuksesta sen vuoksi, että hänet on katsottu alentuneesti syyntakeiseksi huumautuneen tai päihtyneen tilansa vuoksi, tuomioistuin voi päättää syytetyn määräämisestä erityiseen hoitolaitokseen, jos henkilön vastaisen rikollisen käyttäytymisen estämiseksi tämä katsotaan tarpeelliseksi (Straffeloven 16, 68§).

Rattijuoppojen hoito voidaan liittää ehdolliseen vankeuteen 1.7.2000 alkaen. Ehdollisessa rangaistuksessa määrätään, että tuomitun on, jos hän niin haluaa, osallistuttava alkoholistien sopimushoito-ohjelmaan, jota seuraa lisäksi yhden vuoden koetus aika ja oheissakko, jonka suuruus on puolet rattijuoppoudesta muuten määrätystä sakosta. Tuomitulla ei ole oikeutta tällaiseen hoitorangaistukseen, jos hän on rattijuoppouden lisäksi syyllistynyt vakavan ruumiinvamman aiheuttamiseen, ajoneuvon käyttövarkauteen tai rattijuoppouteen ehdollisen tuomion koetusajalla. Yksittäistapauksessa tuomioistuimella on kuitenkin oikeus tuomita henkilö alkoholistien hoito-ohjelmaan, vaikkeivät edellä mainitut ehdot täyty. (Forslag til lov om ændring af straffeloven 13.10.1999).

Rattijuoppouteen syyllistynyt henkilö, jolla on todistettavasti hoitoa vaativa alkoholiongelma, ja joka on tuomittu rattijuoppoudesta ilman, että hän on aiheuttanut vakavaa ruumiinvammaa

toiselle, ehdottomaan enintään 60 päivän vankeusrangaistukseen, tuomitaan pääsääntöisesti ehdolliseen vankeusrangaistukseen siten, että hän suorittaa hoito-ohjelman.

Hoito-ohjelmassa olevalle tuomitulle tuomioistuin asettaa valvonta-ajan, jonka pituus on kaksi vuotta alkaen tuomion julistamisesta. Jos tuomittu syyllistyy rikokseen valvonta-aikana, hänelle määrätään ehdoton vankeusrangaistus hoito-ohjelman sijasta sekä rangaistus siitä teosta, jonka hän on valvonta-aikana tehnyt. Jos on olemassa erityisiä syitä, tuomioistuin voi tuomita uudesta teosta ehdollisen vankeusrangaistuksen sekä muuttaa hoito-ohjelman ehtoja tiukemmiksi.

Hoitoa annetaan useimmissa tapauksissa julkisissa tai julkisesti tuetuissa avohoidon laitoksissa kuten alkoholiklinikoilla. Kriminaalihuollon tehtävänä on sen arvioiminen, täyttääkö hoitolaitos sille hoito-ohjelman suhteen asetettavat vaatimukset. Tuomittu solmii sopimuksen hoitolaitoksen kanssa ja kriminaalihuolto valvoo sopimuksen noudattamista.

Mistä tahansa rikoksesta tuomitulle, joka on erityisen hoidon tarpeessa, voidaan antaa mahdollisuus suorittaa rangaistus sairaalassa tai tarkoitusta vastaavassa laitoksessa. Tällainen seuraamus voidaan langettaa nuorille rikoksenteikijöille (15 - 18-vuotiaat) tai sellaiselle rikoksenteikijälle, jolla on terveydellisistä syistä tai jonkin riippuvuuden vuoksi erityinen tarve hoitoon. Hoito tarkoittaa sitä, että hoidettava on koko ajan laitoksessa eikä hän saa poistua sieltä kuin erityisissä tapauksissa. Jos rikoksenteikijä ei suorita hoitoa suunnitelmien mukaisesti, hänet määrätään suorittamaan vankeusrangaistusta.

Osassa Tanskaa on ollut vuodesta 1995 käynnissä kokeilu, jossa tuomittu rikoksenteikijä voi suostua hoitoon ja valvontaan. Tuomitulle suunnitellaan ohjelma, jota hänen tulee noudattaa. Kokeilu on ollut käytössä kahdella eri alueella eri muodossa. Yhdessä ohjelmassa hoitojakson pituus on yksi vuosi ja toisessa kaksi vuotta. Tuomittu voi saada mahdollisuuden sopimushoitoon, jos hänelle on määrätty vankeusrangaistus, jonka kesto on 6-12 kuukautta. Tuomittu voi olla vain huumeriippuvainen aikuinen.

Tuomioistuin voi määrätä, että vankeusrangaistus annetaan ehdollisena ja tuomittu määrätään sen sijasta huumeiden vieroitushoitoa. Tuomitun on oltava soveltuva hoitoon. Hoitolaitoksen edustaja ja sosiaaliviranomaiset osallistuvat päätöksentekoon siitä, otetaanko tuomittu hoitoon vai ei.

Vuodesta 1997 alkaen Tanskassa on kokeiltu seksuaalirikoksista tuomittujen henkilöiden hoitoa. Jos rikoksesta seuraisi 4-18 kuukauden vankeusrangaistus, tuomioistuin voi vankeuden sijasta määrätä vankeusrangaistuksen ehdollisena ja määrätä tuomitun sen sijaan hoitoon, jonka kesto on kaksi vuotta. Seuraamus alkaa 3-6 kuukauden laitoshoidojaksolla. Tämän jälkeen tuomittu voi asua kotona, mutta häntä valvotaan ja hän saa lisää hoitoa ainakin 12 kuukauden ajan.

Kuten huumeriippuvaisten sopimushoitokokeilussa myös seksuaalirikollisten kyseessä ollessa hoitolaitoksen edustaja ja sosiaaliviranomaiset osallistuvat päätöksentekoon siitä, otetaanko tuomittu hoitoon vai ei. Huomiota kiinnitetään myös siihen, tunnustaako tuomittu tehneensä rikoksen ja katuuko hän tekoaan. Vain tekonsa seuraukset ymmärtävä ja katumuksensa osoitava tuomittu voi päästä hoitoon.

Vankeusrangaistuksille on asetettu erilaisia ehtoja, joilla tuomittu voi vaikuttaa seuraamuksen tosiasialliseen sisältöön. Yhtenä ryhmänä ovat rattijuopot, jotka voivat valita vankeusrangais-

tuksen suorittamisen sijasta hoitoseuraamuksen alkoholiongelmansa käsittelemiseksi. Sekä ehdollisiin vankeusrangaistuksiin että ehdonalaiseen vapauteen voidaan liittää erilaisia sopimushoidollisia elementtejä. Hoidolla on aina tarkoitus parantaa tuomittu riippuvuudestaan tai muusta ongelmastaan, joka liittyy hänen tekemäänsä rikokseen. Hoitoseuraamus voidaan määrätä alkoholistille, huumeriippuvaiselle tai henkisesti häiriintyneelle henkilölle, joka tarvitsee psykiatrista hoitoa. Jos hoidettavana oleva rikkoo hoitosopimuksessa asetettuja ehtoja, hänelle voidaan antaa varoitus tai äärimmäisessä tapauksessa hänet määrätään suorittamaan vankeusrangaistustaan.

Italia

Huumeriippuvaiset ja alkoholistit, jotka on tuomittu vankeusrangaistukseen ja joilla on suoritamatta vankeudesta enintään neljä vuotta tai heidän koko rangaistuksensa ei ole sitä pidempi, voivat anoa pääsyä ehdonalaiseen vapauteen milloin tahansa tämän aikarajoituksen puitteissa. Pääsy ehdonalaiseen vapauteen tarkoittaa sitä, että terveydenhuollon viranomaiset vahvistavat tuomitulle hoitosuunnitelman. Terveydenhuoltoviranomaiset tutkivat tuomitun terveydentilan ja hänen riippuvuutensa alkoholista tai huumausaineista sekä sen, soveltuuko hän hoito-ohjelmaan. Soveltuvuuden tutkimiseksi viranomaiset saavat tietoja esimerkiksi tuomitun aikaisemmasta rikollisesta käyttäytymisestä sekä terveydentilasta. Hoito-ohjelmaa suunnittelevien viranomaisten on erityisesti varmistettava siitä, että tuomittu kykenee suoriutumaan hoidosta ja ettei hänen motiivinsa ole ainoastaan vankeusrangaistuksen välttäminen. Lopullisesti hoitoon määrää tuomioistuim syyttäjän esityksestä. Jos tuomioistuim katsoo, että hoitoseuraamus ei ole mahdollinen, se määrää vankeusrangaistusta jatkettavaksi vankilassa.

Sopimushoitomääräyksessä tulee määritellä hoidon tarkka sisältö. Siinä tulee määrätä myös niistä valvontatoimenpiteistä, jotka asetetaan hoitoon määrättävälle. Tuomitulla on mahdollisuus sopimushoitoon ainoastaan kaksi kertaa elämässään.

Muutoksenhakutuomioistuim voi lykätä sellaisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa viidellä vuodella, jonka pituus on enintään 4 vuotta. Tämä on mahdollista sellaisessa tapauksessa, että tuomittu on tehnyt teon, joka liittyy hänen alkoholi- tai huumeriippuvuuteensa. Lisäedellytyksenä on, että tuomittu käy jo terapiassa tai hoidossa riippuvuutensa vuoksi. Jos tuomittu syyllistyy rikolliseen tekoon lykätyn rangaistuksen aikana, hänet määrätään suorittamaan vankeusrangaistustaan.

Skotlanti

Tuomioistuim voi määrätä rikoksen seuraamuksena ehdollisen rangaistuksen. Kyseessä on itsenäinen seuraamus, eikä sitä voida muuttaa vankeusrangaistukseksi. Seuraamus voidaan määrätä lähes kaikista rikoslain tarkoittamista teoista, eikä tuomitun aikaisempi rikoshistoria määrää tämän seuraamuksen käyttöä. Tuomitun on lisäksi annettava suostumus tämän seuraamusmuodon käyttämiseen. Tuomitun on käyttäydyttävä seuraamuksen suorittamisen aikana hyvin. Tuomioistuim voi lisäksi määrätä, että tuomitun on osallistuttava sosiaaliseen toimintaan, palattomaan työskentelyyn tai psykiatriseen hoitoon.

Vuodesta 1998 alkaen on ollut mahdollista määrätä huumeriippuvaiset sopimushoitoon. Lain tarkoituksena on puuttua huumeriippuvaisten rikoskierteeseen, joka aiheutuu siitä, että he joutuvat varastamaan omaisuutta rahoittaakseen aineiden käytön. Sopimushoidon edellytyksenä on se, että tuomittu suostuu hoitoon. Sopimushoito voi olla sekä itsenäinen seuraamus että li-

sänä ehdollisen rangaistuksen tai muun vapaudenrajoituksen kanssa. Tuomioistuin määrää sopimushoitoseuraamuksen. Sillä ei kuitenkaan ole mahdollisuutta päättää sopimushoidon tarkasta sisällöstä. Tuomioistuin määrää esimerkiksi säännöllisiä kuulemisia sopimushoitajakson ajaksi, jotta se voi seurata, miten hoito edistyy. Keskeisenä seikkana seuraamukseen liittyvät säännölliset ja lisäksi satunnaiset huume-testit.

Huumevieroitushoito voidaan liittää 16 vuotta täyttäneen rikoksenteikijän rangaistukseen. Tuomioistuin voi, jos se katsoo sen tarpeelliseksi, määrätä tekijän huumevieroitushoitoon, jonka pituus on vähintään kuusi kuukautta ja enintään kolme vuotta. Tuomioistuin ei voi määrätä hoitoa, jos sillä alueella, jossa tuomittu vakituisesti asuu, ei ole hoitoa saatavissa. Tuomioistuimen on saatava rikoksenteikijästä henkilöraportti, jossa kuvataan hänen elinolosuhteitaan. Hoitomääräys on mahdollinen, jos tekijä on riippuvainen huumeista tai taipuvainen huumeiden väärinkäyttöön, ja tämä riippuvuus tai taipuvaisuus on sellaista, että se tarvitsee hoitoa, ja vielä että hän soveltuu saamaan hoitoa. Tuomioistuin voi velvoittaa tekijän huume-testiin hänen terveydentilansa todentamiseksi. Edellytyksenä rikoksenteikijän määräämiselle hoitoon on hänen oma suostumuksensa.

Hoito annetaan siihen soveltuvan pätevän tahon toimesta. Kyseessä voi olla esimerkiksi narkomaanien hoitolaitos tai avohoito. Hoidosta on annettava määräys, jossa ilmoitetaan hoidon tarkemmat ehdot. Tekijän on asuttava hoidon ajan määrättyllä paikkakunnalla. Tekijälle määrätään valvoja, joka valvoo ja avustaa tekijää. Valvoja raportoi tapahtumista oikeudelle.

Ennen hoitomääräyksen antamista tuomioistuimen on ymmärrettävällä tavalla selvitettävä määräyksen sisältö ja oikeusvaikutukset ja annettava kopio määräyksestä tekijälle. Määräystä voidaan muuttaa tekijän tai valvojan aloitteesta tuomioistuimessa tai tuomioistuin voi tehdä sen oma-aloitteisesti tekijää kuultuaan ja saatuaan tekijän suostumuksen muutoksiin. Jos tekijä ei suostu muutoksiin, tuomioistuin voi peruuttaa hoitomääräyksen. Hoidon etenemistä on tarkkailtava kuukausittain.

Jos tekijä rikkoo hoitomääräyksiä, tuomioistuimen on välittömästi kuultava tekijää asiassa. Jos tekijällä ei ole esittää pätevää syytä määräyksen rikkomiselle, tuomioistuin voi määrätä hoidon jatkumaan ja tekijää maksamaa sakon, muuttaa määräystä tai kumota määräyksen.

3. Sopimushoidon käyttöala

Hoito rangaistuksena

Suomen rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä tuntee neljä yleistä rangaistusta: vankeuden, sakon, rikesakon ja yhdyskuntapalvelun. Mainittujen seuraamusten lisäksi parhailaan kokeillaan nuorisorangaistusta. Suomen rangaistusjärjestelmään ei sisälly mahdollisuutta tuomita rangaistuksena hoitoa. Sopimushoito olisi siten merkittävä uutuus rangaistusjärjestelmässämme.

Sopimushoidolla tarkoitettaisiin rikosoikeudellista rangaistusta, jonka sisältönä on rikoksenteikijän vapaaehtoinen suostuminen erityisen toimeenpanosuunnitelman mukaiseen hoitoon. Seuraamus olisi tarkoitettu sellaisille rikoksenteikijöille, joiden riippuvuus päihteiden käytöstä on syynä heidän rikollisuuteensa ja päihdeongelmaa on sen vuoksi tarpeen hoitaa. Tavoitteena on, että päihteiden ongelmakäyttöä vähentämällä vähennetään myös rikollisuutta. Sopimushoidon etuna on se, että se kohdistuisi niihin päihteiden ongelmakäyttäjiin, jotka toistuvasti syyllisty-

vät rikoksiin ja joutuisivat muutoin vankilaan ja joita yleinen päihdehoitojärjestelmä ei muutoin tavoittaisi.

Sopimushoito ehdottoman vankeusrangaistuksen vaihtoehtona

Tässä esityksessä on päädytty ehdottamaan sopimushoitoa yksinomaan ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittavaksi rangaistukseksi. Ehdotetussa muodossaan sopimushoito toimisi tuomitun eristävän ehdottoman vankeusrangaistuksen vaihtoehtona. Kun sopimushoito useimmissa tapauksissa koettaisiin sitä vastaavaa ehdotonta vankeutta lievemmäksi, sopimushoitorangaistuksen edellytyksiin välttämättä kuuluvan hoidettavan suostumuksen saaminen ei olisi ongelmallista hoitoon motivoituneilta.

Ehdotettu laki merkitsisi, että päihteitä käyttävään toistuvasti rikoksia tekevään ongelmaryhmään kuuluvat henkilöt saisivat osaksensa seuraamuksen, jolla tehokkaammin pyrittäisiin välttämään vankilaan joutumista ja rikoksen uusimista. Ruotsin kokemusten mukaan sopimushoitoon tuomitut ovat vankeuteen tuomittuja jonkin verran vähemmän syyllistyneet rikoksiin. Pelkkä päihdeongelman olemassaolo ei olisi riittävä syy rikosentekijän tuomitsemiseen sopimushoitoon. Sopimushoito ulotettaisiin vain sellaisiin päihdeongelmaisiiin, joiden tekemiin rikoksiin päihdeongelma on huomattavassa määrin vaikuttanut. Näin sopimushoidon piiriin valikoituisi sellaisia päihdeongelmaisia, joiden ongelman hoitamisella olisi selkeästi rikollisuutta vähentävä vaikutus. Sopimushoitoon tuomitsemisen tulisi olla perusteltua uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi.

Lisäksi sopimushoidon käyttö rajattaisiin samalla tavoin kuin yhdyskuntapalvelu enintään kahdeksan kuukauden pituisiin vankeuksiin. Tällä tavoin sopimushoito olisi yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta myönteinen ja sopiva seuraamusvaihtoehto sellaisille henkilöille, jotka eivät päihdeongelmansa vuoksi sovellu yhdyskuntapalveluun.

Kun sopimushoito olisi enintään kahdeksan kuukauden pituisen ehdottoman vankeuden sijaisrangaistus, sen käyttö määräytyisi myös rikoksen törkeyden mukaan. Vankeusrangaistus määräytyisi rangaistuksen mittaamista koskevien säännösten mukaisesti ja tämän jälkeen tulisi harkittavaksi, tuomitaanko vankeusrangaistuksen sijasta sopimushoitoa.

Sopimushoidon luonteeseen kuuluu, että se määräytyisi pääasiallisesti hoidon tarpeen mukaan. Tuomitun vankeusrangaistuksen ja sen sijaan tuomitavan sopimushoidon ankaruusvertailua ei voida tehdä samalla tavalla kuin vankeusrangaistuksen pituuden ja yhdyskuntapalvelun tuntien välillä. Tavoitteena on, että saadaan sopimushoitoon tuomittu parantumaan riippuvuudestaan siten, että hoidon jälkeen tuomittu kykenisi paremmin kuin vankeuden jälkeen hallitsemaan elämänsä ja pidättymään uusista rikoksista. Päihderiippuvaisille hoito ei ole helppo ratkaisu, vaan hyvinkin vaativa säännöllisyyttä edellyttävine hoitoaikoineen ja päihdeettömyysvaatimuksineen.

Sopimushoidon yleiset aikarajat, vähintään kuusi kuukautta ja enintään kaksi vuotta, on määriteltävä sellaisiksi, että ne pääsääntöisesti takaisivat enintään kahdeksan kuukauden pituiselle ehdottomalle vankeudelle aina myös ankaruudeltaan riittävän vaihtoehdon. Sopimushoito ei myöskään muodostuisi liian ankaraksi vaihtoehdoksi sille ehdottomalle vankeudelle, jonka sijasta se tuomitaan.

Sopimushoito ehdollisen vankeuden lisärangaistuksena

Norjassa ja Tanskassa ehdollisen rangaistukseen voidaan liittää ehtoja, joiden mukaan alkoholisteille, huumeista riippuvaisille tai seksuaalirikosentekijöille voidaan määrätä hoitoa. Ehtojen rikkomisesta voi olla seurauksena rangaistuksen suorittaminen vankeutena. Näissä maissa ehdollinen rangaistus voidaan tuomita siinä muodossa, että koko rangaistuksen määrääminen eikä vain sen täytäntöönpano lykkääntyy. Tällaista ehdollisen rangaistuksen muotoa ei ole Suomessa. Ruotsissa sopimushoito on liitetty erityiseen valvontaseuraamukseen, suojelevontaan, jossa rangaistuksena on yksinomaan valvontaan määrääminen. Suomen rikoslainsäädännössä ei ole tällaista yleistä valvontaseuraamusta rangaistuksena.

Kun sopimushoitorangaistusta esitetään vasta kokeiltavaksi, on kokeilun yksinkertaistamiseksi tarkoituksenmukaista jättää sopimushoito ehdollisen vankeusrangaistuksen lisärangaistuksena kokeilun ulkopuolelle.

Sopimushoito ja nuoret

Sopimushoito olisi tarkoitettu periaatteessa kaiken ikäisille rikosoikeudellisessa vastuussa oleville henkilöille. Nuorille sopimushoito sosisikin periaatteessa hyvin. Sopimushoito ei kuitenkaan kovin usein tulisi kysymykseen alle 18-vuotiaana rikoksen tehneille, koska heidät tuomitaan ehdottomaan vankeuteen vain painavista syistä. Kun tällainen painava syy on olemassa nuoren tekemä rikos on yleensä niin vakava, että siitä seuraa kahdeksaa kuukautta pitempi vankeus. Toisaalta nuorille tarkoitettu nuorisorangaistus, jota parhaillaan kokeillaan, on tarkoitettu ennen kaikkea ehdollisen vankeuden vaihtoehdoksi, mutta sitä voidaan käyttää myös lyhyiden ehdottomien vankeuksien vaihtoehdona.

Sopimushoito ja yhdyskuntapalvelu

Esityksessä on lähdetty siitä, että yhdyskuntapalveluun on lain mukaan tuomittava, jos yhdyskuntapalvelun edellytykset täyttyvät. Sopimushoitoa ei ole tarkoitettu yhdyskuntapalvelua korvaavaksi vaihtoehdoksi, vaan sellaisille henkilöille, jotka eivät sovellu yhdyskuntapalveluun päihdeongelmansa vuoksi. Sopimushoito on myös yhteiskunnalle paljon kalliimpi rangaistusmuoto kuin yhdyskuntapalvelu.

Sopimushoidon eräänä tarkoituksena on vähentää niiden eriarvoisuutta, jotka muuten soveltuisivat yhdyskuntapalveluun, mutta päihdeongelmansa vuoksi jäävät sen ulkopuolelle ja joutuvat suorittamaan rangaistuksensa vankilassa.

Sen jälkeen kun todetaan, että yhdyskuntapalvelu ei edellä mainituista syistä sovellu, lähtökohdانا on, että sopimushoitoa olisi käytettävä aina, kun sen edellytykset olisivat olemassa. Niiden henkilöiden määrä, jotka vakavasta päihdeongelmastaan huolimatta soveltuisivat yhdyskuntapalveluun, lienee vähäinen. Sopimushoitoon tuomittaisiin siten lyhyeen vankeuteen tuomittu henkilö, jolla olisi vakava päihdeongelma ja jonka tekemään rikokseen päihdeongelmalla olisi merkittävä syy-yhteys. Lisäksi hänen olisi suostuttava valmistetun toimeenpanosuunnitelman mukaisen hoitoon.

4. Kokeilun toteuttaminen ja siihen liittyvät ongelmat

Sopimushoitoa ehdotetaan kokeiltavaksi rajatulla alueella kolmen vuoden ajan. Myös nuorisorangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun kokeilu on aikanaan käynnistetty vastaavalla tavalla. Yhdyskuntapalvelun osalta kokeilua jatkettiin kolmen vuoden jälkeen koko maata kattavana kunnes seuraamus lopulta vakiinnutettiin. Sen sijaan nuorisorangaistuksen kokeilemistä jatketaan edelleen alueellisena.

Sopimushoidon toteuttamiseen liittyy lukuisia käytännön ongelmia, joihin voidaan vasta kokeilun aikana saada vastauksia. Tällaisia kysymyksiä ovat ennen kaikkea rangaistuksen toimeenpanossa välttämättömien yhteistyöverkostojen kehittyminen sekä uuden rangaistuksen sisällön sekä soveltamisalan täsmentyminen. Kolmessa vuodessa on mahdollista saada tietoja ja kokemuksia ennen uuden seuraamusmuodon onnistuneisuudesta. Tuo aika on myös riittävä yhteistyömuotojen kehittämiseksi sekä seuraamuksen sisällön kiteytymiseksi. Laajempien kriminaalipoliittisten vaikutusten arvioiminen, muun ohessa seuraamuksen vaikutus uusimisrisikkiin, vaatii otaksuttavasti tätä pidemmän ajan. Kokeiluun kuuluisi olennaisena osana seuranta ja tulosten arviointi.

Alueellisen kokeilun tarve liittyy seuraamusjärjestelmän testaamiseen eikä tuomittavien erityistarpeisiin. Kokeilun alueellisuuteen liittyy syvästi yksilön oikeusasemaa koskettava yhdenvertaisuusongelma. Tällainen lainsäädäntö merkitsee, että rikoksen tekopaikka voi vaikuttaa teosta tuomittavaan rangaistukseen, jolloin samanlainen teko voi maan eri osissa johtaa erilaisiin seuraamuksiin. Samasta rikoksesta, josta kokeilualueella seurauksena on sopimushoitorangeistus, tuomitaan kokeilun alueen ulkopuolisissa tuomioistuimissa ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Perustuslakivaliokunta on todennut jo viisi vuotta kestäneenä alueellisena kokeiluna käytössä olevan nuorisorangaistuksen kokeilun jatkamisen (PeVL 59/2001) olevan ristiriidassa perustuslain 6 §:n kanssa. Kokeilun voimassaoloa jatkettiin vuoden 2002 alusta perustuslain säätämisyjärjestyksessä. Perustuslakivaliokunta katsoi myös, että kokeilun pitkittyminen on ongelmallinen Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 26 artiklan kannalta.

Lakivaliokunta (LaVM 24/2001) katsoi kuitenkin, että kokeilun valtakunnallistaminen ei ole tarkoituksenmukaista. Kokeilun laajentamista vastaan puhuvat sekä taloudelliset että käytännön syyt.

Tässä esityksessä katsotaan myös, että käytännöllisistä ja taloudellisista syistä sopimushoitoa uutena rangaistuksena tulisi kokeilla aluksi alueellisesti. Esitys ei ole myöskään siinä määrin ristiriidassa yhdenvertaisuusperiaatteen kanssa kuin nuorisorangaistuksen kokeilua jatkettaessa, koska nuorisorangaistus on luonteeltaan pakollinen ja merkitsee sille vaihtoehtoista seuraamusta ankarampaa rangaistusta kun taas sopimushoito olisi suostumukseen perustuvaa ja merkitsisi asiallisesti lievennystä vaihtoehtoiseen seuraamukseen nähden. Lisäksi sopimushoito kokeilun alueella merkitsisi nykytilanteeseen nähden tavallaan myös parannusta yhdenvertaisuuden kannalta. Muun muassa lakivaliokunta (LaVM 15/1996 vp ja 8/2001 vp) on kiinnittänyt huomiota yhdyskuntapalveluun liittyvään yhdenvertaisuusongelmaan. Nykyiseen seuraamusjärjestelmään ei sisälly sopivaa vaihtoehtoa sellaiselle rikoksentekijälle, jonka ei arvioida suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Sopimushoito olisi tarkoitettu juuri mainituille henkilöille. Vaikka siis sopimushoidon kokeilu olisi alueellisesti rajoitettua, se kuitenkin merkitsisi kokonaisuudessaan yhdenvertaisuuden kannalta parannusta nykyiseen tilanteeseen.

Syyt, jotka puoltavat alueellista kokeilua koko maata kattavan kokeilun sijasta ovat pitkälti samoja käytännöllisiä ja taloudellisia syitä, joihin lakivaliokunta oli kiinnittänyt huomiota. Alueellisen kokeilun etuna on se, että kokeilu saadaan nopeasti ja tehokkaasti käynnistetyksi. Hoitopaikkojen suunnittelu, järjestäminen ja kouluttaminen on uudenlaista ja voimavaroja vaativaa toimintaa, minkä vuoksi kokeilun käynnistäminen alueellisena on perusteltua.

Kokeilun ulottaminen koko maahan merkitsisi kokeilun tavoitteiden kannalta voimavarojen tuhlausta, sillä kokeilulla haluttava tieto ja kokemus on saatavissa alueellisesti tarkoituksenmukaisesti rajatulla kokeilulla. Alueellinen kokeilu voidaan käynnistää myös nopeammin kuin valtakunnallisesti toteutettava kokeilu.

Kuten esityksen taloudellisia vaikutuksia koskevasta kohdasta ilmenee sopimushoito poikkeaa muista yhdyskuntaseuraamuksista myös siten, että sen toimeenpanossa muuttuvien kustannusten, lähinnä hoitopäiväkustannusten osuus on suurempi kuin henkilöstön palkkauskustannusten osuus. Sopimushoidon käytön laajuus ja sen edellyttämät kustannukset ovat vaikeasti arvioitavissa. Riittävien taloudellisten voimavarojen varmistaminen sopimushoidon täytäntöönpanoon olisi valtakunnallisessa kokeilussa huomattavasti alueellista kokeilua vaikeampaa. Sopimushoidon käyttöönotto tosin tulisi osaltaan vähentämään vankeinhoidon kustannuspainetta, mutta määrärahojen siirtäminen vankeinhoidosta sopimushoidon täytäntöönpanoon ei ole mahdollista kovin nopealla aikataululla.

5. Kokeilualueiden valinta

Sopimushoidon toimeenpanosuunnitelman laatimisesta ja rangaistuksen täytäntöönpanemisesta vastaa kriminaalihuoltolaitos yhdessä hoidon järjestävän hoitoyksikön kanssa ja yhteistyössä kunnan päihdehuollosta vastaavan viranomaisen kanssa. Kokeilualueet on valittu siten, että ne kokeilun tavoitteiden ja kriminaalihuoltolaitoksen resurssien kannalta ovat tarkoituksenmukaisimmat. Kokeilualueet on valittu siten, että ne kattavat mahdollisimman hyvin koko maan eri tyyppiset alueet.

Suurin osa päihdeongelmallisista asuvat pääkaupunkiseudulla tai muista isoista kaupungeista. Kuitenkin myös haja-asutusalueilla löytyy päihdeongelmista kärsiviä. Kokeilun kattavuus edellyttää, että kokemuksia saataisiin hyvin erilaisista oloista eri puolilla maata. Sopimushoidon toimivuuden arvioimiseksi ehdotetaan, että kokeiluun valittaisiin sellaisia käräjäoikeuksia eri puolilla maata, joiden alueisiin kuuluu sekä isoja että pieniä kuntia.

Riittävien tietojen ja kokemusten saaminen kokeilusta edellyttäisi, että kokeilualueilla tuomittaisiin vuodessa yhteensä noin sata sopimushoitorangaistusta. Kokeilualueiden valinnassa on otettu huomioon erityisesti kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistojen edellytykset kokeilun toteuttamiseen samoin kuin päihdehuollon erilaisten palvelujen saatavuus. Kokeilualueiden valinnassa on pyritty löytämään alueita, jotka muodostaisivat luonnollisen väestökeskus- ja talo-
usalueen. Alueen väestömäärä ei kuitenkaan saisi olla niin suuri, että kokeilun toimeenpano muodostuisi kriminaalihuollolle liian suuritöiseksi tai kalliiksi.

Näillä perusteilla sopimushoitorangaistusta ehdotetaan kokeiltavaksi kahdeksan käräjäoikeuden tuomiopiirissä. Kokeilun piiriin kuuluisivat Espoon, Kotkan, Kuopion, Lahden, Oulun, Porin, Seinäjoen ja Turun käräjäoikeuksissa ratkaistavat asiat. Kokeilualueet edustavat väestöpohjaltaan noin 25 prosenttia Suomen väestöstä. Alueita voidaan pitää kokonaisuudessaan monipuolisina.

Odotettavissa olevien sopimushoitotuomioiden lukumäärää selvitetessä on tutkittu, kuinka paljon ehdotetuilla koalueilla annetaan vuosittain yhdyskuntapalveluun kielteisiä soveltuvuuslausuntoja ja sen jälkeen arvioitu, kuinka suuri osuus kielteisen lausunnon saaneista henkilöistä soveltuisi sopimushoittoon. Ehdotetuilla koalueilla noin 200 henkilöä saa vuosittain kielteisen soveltuvuusarvioinnin yhdyskuntapalveluun. Arvion mukaan ehdotetuilla alueilla tuomittaisiin vuosittain noin 100 sopimushoitorangaistusta, mikä vastaa noin puolta kielteisen lausunnon yhdyskuntapalveluun saaneista. Jos kokeilu olisi valtakunnallinen sopimushoitotuomioita olisi noin 400.

6. Esityksen vaikutukset

Sopimushoitokokeilu lisää kriminaalihuoltolaitoksen tehtäviä. Hoitoseuraamus edellyttää aivan uusia tehtäviä ja uusien yhteistyöverkostojen luomista kunnalliseen päihdehuoltoon. Eryteisesti sopimushoitoselvityksen ja toimeenpanosuunnitelman tekeminen sekä rangaistuksen suorittamisen valvonta ja muu rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvät tehtävät vaativat lisäksi henkilöstöön. Lisäksi sopimushoidon sisällön ja täytäntöönpanon suunnittelu, yhteistyöverkoston luominen ja henkilöstön kouluttaminen edellyttävät lisäresursseja.

Sopimushoitokokeilun aikana on tärkeää arvioida uuden järjestelmän vaikutuksia sekä sopimushoittoon osallistuvien uusintarikollisuuteen että heidän integroitumiseensa yhteiskuntaan. Hoitoyksiköissä tarvitaan myös sopimushoidossa käytettävien hoitomenetelmien sekä uusien yhteistyökäytäntöjen kehittämistä.

Ehdotetuilla kokeilualueilla arvioidaan tuleva vuodessa tuomittavaksi 100 sopimushoitorangaistusta. Sopimushoidon vaatiman kustannusarvion tekemisen pohjana olevan ehdottoman vankeuden keskipituudeksi on arvioitu viisi kuukautta ja sopimushoidon keskipituudeksi 10 kuukautta. Sopimushoidosta arviolta noin 20 sisältäisi pelkästään avohoitoa keskimäärin 10 kuukautta ja 80 tuomiota muodostuisi avohoidon ja laitoshoidon yhdistelmästä siten, että laitoshoitajakso kestää keskimäärin kaksi kuukautta ja avohoito 8 kuukautta. Laitoshoidon päiväkustannukset ovat keskimäärin 125 euroa ja avohoidon kustannukset keskimäärin 40 euroa käyntikertaa kohti, joita olisi noin 1,5 kertaa viikossa.

Sopimushoidon kustannukset olisivat noin 1,2 miljoonaa euroa. Valtakunnallisesti toteutettuna kustannukset olisivat neljä kertaa suuremmat eli noin 4,8 miljoonaa euroa. Sopimushoitoa vastaavien ehdottomien vankeusrangaistusten täytäntöönpanokustannukset olisivat vastaavasti kokeilualueilla 1,1 miljoonaa euroa ja koko maassa 4,4, miljoonaa euroa.

Sopimushoidon ja sille vaihtoehtoisen vankeusrangaistuksen kustannukset olivat siten lähes yhtä suuret. Tämä ei tarkoita sitä, että vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa syntyisi heti sopimushoidon kustannuksia vastaava säästö, jos henkilö vankeuden sijasta tuomittaisiin sopimushoittoon.

Sopimushoidon kustannuksista valtaosan (73 %) muodostavat varsinaiset hoitomaksut, kriminaalihuoltolaitoksen henkilöstön palkkakustannukset olisivat 16 % ja muut kustannukset 11 %. Muuttuvien kustannusten osuus kriminaalihuollon muihin tehtäviin verrattuna on varsin suuri.

Sopimushoidon kustannukset maksaisi valtio. Koska sopimushoito on rangaistus, olisi luonnollista, että rangaistuksen täytäntöönpanon kustannuksista vastaisi kokonaan valtio. Lisäksi kustannusten jakamisesta valtion ja kunnan kesken voisi olla seurauksena se, että eräät kunnat

kieltäytyisivät varojen puutteesta sopimasta sopimushoidon järjestämisestä, kuten on käynyt Ruotsissa. Tämä olisi ongelmallista yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta.

7. Asian valmistelu

Rikosoikeuskomitea katsoi, että seuraamusjärjestelmään tulisi sisällyttää vapausrangaistusten vaihtoehtoja, jotka voisivat ankaruudessaan kilpailla lyhyiden vankeusrangaistusten kanssa. Rikoslain kokonaisuudistusta valmistelemaan niin sanottuun rikoslakiprojektiin kuuluva seuraamustyöryhmä ei kuitenkaan käsitellyt varsinaisia hoidollisia seuraamuksia arvioidessaan oikeusministeriön vuonna 1985 antamasta erillistoimeksiannosta mahdollisuuksia liittää rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään niin sanottuja vaihtoehtoisia seuraamusmuotoja. Rikoslakiprojektin johtoryhmässä käytiin 1990-luvulla sopimushoidosta keskusteluja, joissa pidettiin tarpeellisena selvittää Ruotsissa käyttöön otetun sopimushoidon soveltumista Suomen rangaistusjärjestelmään.

Oikeusministeriö asetti 28 päivänä helmikuuta 2001 toimikunnan, jonka tehtävänä oli valmistella hallituksen esityksen muotoon laadittu ehdotus sopimushoitoa koskevaksi lainsäädännöksi. Toimikunta luovutti mietintönsä 22 päivänä maaliskuuta 2002.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Laki sopimushoidon kokeilemisesta

1 § Soveltamisala

Pykälässä säädettäisiin lain alueellisesta soveltamisesta luettelemalla ne käräjäoikeudet, joissa lakia sovelletaan. Näitä olisivat Espoon, Kotkan, Kuopion, Lahden, Oulun, Porin, Seinäjoen ja Turun käräjäoikeudet. Ehdotuksessa on tavoiteltu alueellista kattavuutta ottaen samalla huomioon käytettävissä olevat voimavarat. Päihdehuollonpalveluja on edellä mainituilla alueilla varsin monipuolisesti tarjolla. Muualla maassa päihdehuollon palvelutarjonta vaihtelee runsaammin. Suomen itäisillä ja pohjoisilla alueilla saatetaan joidenkin hoitomuotojen saamiseksi joutua turvautumaan etäällä sijaitseviin palveluihin. Kokeilualueita on selostettu yleisperusteluisa.

Kokeilualueiden tuomioistuimilla olisi mahdollisuus tuomita sopimushoitoa kokeilualan ulkopuolellakin tehdystä rikoksesta silloin, kun tuomioistuin on toimivaltainen tutkimaan rikosta koskevan syytteen. Toisaalta seuraamus ei olisi käytettävissä, jos rangaistus kokeilualueella tehdystä rikoksesta tuomitaan kokeilualan ulkopuolisessa käräjäoikeudessa.

Kun lakia ei voida soveltaa kokeilualan ulkopuolisissa tuomioistuimissa, ehdotetun 16 §:n mukaan sopimushoitotuomion jälkeen uutta rangaistusta määrättäessä missä tahansa tuomioistuimessa sopimushoitorangaistus otetaan rangaistusta kohtuullistavana seikkana huomioon siten kuin se ehdoton vankeusrangaistus, jonka sijasta sopimushoito on tuomittu.

Pykälän 3 momentissa annettaisiin ylimmille tuomioistuimille mahdollisuus tuomita sopimushoitoa haettaessa muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun rikosasiassa, joka kuuluu 1 momentin mukaan kokeilun piiriin. Kaikkien kuuden hovioikeuden alueella on käräjäoikeus, jossa sopimushoidon tuomitseminen on mahdollista. Ne rikosasiat, jotka tulevat muutoksenhakutuomioistuimeen kokeiluaikana, mutta jotka on ratkaistu käräjäoikeudessa ennen kokeilun alkamista, eivät kuuluisi lain soveltamisalaan.

2 § Sopimushoito

Pykälässä määritellään pääpiirteet sopimushoidosta. Sopimushoito olisi ehdottoman vankeuden sijasta tuomittava rangaistus. Siitä, kuinka pitkän ehdottoman vankeuden sijasta sopimushoitoon voitaisiin tuomita, on säännökset 5 §:ssä. Koska laki olisi kokeilun vuoksi määräaikainen, rikoslain 2 luvun 1 §:n rangaistuksia koskevaan säännökseen ei ehdoteta lisättäväksi sopimushoitoa uutena rangaistuslajina.

Sopimushoito käsittäisi päihdehuoltolaissa tarkoitettua päihdehoitoa vähintään kuusi kuukautta ja enintään kaksi vuotta. Sopimushoito olisi tarkoitettu päihdeongelmallisille. Tämä ilmenee myös sopimushoidon edellytyksiä sääntelevän 6 §:n 1 kohdasta. Pääteellä tarkoitetaan alkoholiuomaa sekä muuta päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta kuten lääke- ja huumausainetta.

Hoitoajan yleisten vähimmäis- ja enimmäisrajojen määrittäminen laissa on oikeusturvan kannalta perusteltua ja sopii suomalaiseen suhteellisen selkeään rangaistusjärjestelmään pa-

remmin kuin hoidon pituuden jättäminen kokonaan avoimeksi. Sopimushoidon pituuden yleisten rajojen määrittelyssä on otettu huomioon ennen kaikkea hoidon tarpeet. Aivan lyhytaikainen hoito ei yleensä ole hoidon tuloksellisuuden kannalta tarkoituksenmukainen. Toisaalta kahden vuoden aika useimmissa tapauksissa riittää tehokkaan päihdehoitojakson läpiviemiseen. Minimi- ja maksimirajojen määrittelyssä on otettu huomioon myös se, millaisen rangaistuksen sijasta hoitoa tuomittaisiin. Aivan lyhytaikainen hoito ei voisi tulla kysymykseen ehdottoman vankeuden sijasta tuomittavana rangaistuksena. Toisaalta useita vuosia kestävä hoito voisi joissakin tapauksissa olla kohtuuton verrattuna siihen lyhytaikaiseen vankeusrangaistukseen, jonka sijasta hoitoa tuomittaisiin. Ei myöskään ole syytä kohtuuttoman pitkään pitää yllä uhkaa sopimushoidon muuntamisesta vankeudeksi. Sopimushoidon tavoitteiden, hoitokeskeytyksen ja hoidon sisällön vaihtelevuuden vuoksi sopimushoidon ja vankeuden pituutta ei voida suoraan verrata toisiinsa.

Tuomittavaan sopimushoitoon kulloinkin tarvittava aika, sopimushoidon pituus, ilmenisi toimeenpanosuunnitelmasta, jonka mukaiseen sopimushoitoon tuomioistuimien tuomitsi rikoksen tekijän 5 §:n mukaan. Sopimushoidon pituus vastaisi eri hoitomuotoihin tarvittavaa kokonaishoitoaikaa. Toimeenpanosuunnitelmasta säänneltäisiin tarkemmin 8 §:ssä.

Sopimushoitorangaistuksessa tarkoitettu hoito voisi olla päihdehuoltolaissa tarkoitettua avohoitoa, laitoshoidoa tai näihin hoitomuotoihin luokittelematonta hoitoa tai kuntoutusta taikka useita eri hoitomuotoja. Hoitomuotoja ei ole laissa lueteltu, koska kaikki päihdehuoltolaissa tarkoitettut hoitomuodot ovat käytettävissä. Hoidon sisällön määrittää kussakin yksittäistapauksessa ilmenevä hoidon tarve. Eri hoitomuodot ja hoitojen intensiteetti voivat vaihdella kokonaihoitoajan puitteissa hoidon tarpeen mukaisesti.

Sopimushoito – käsite tulee Ruotsissa käytössä olevasta kontraktsvård –nimisestä rangaistuksesta. Nimike voi olla harhaanjohtava, koska hoidettava ei tee varsinaista sopimusta hoitoyksikön tai kriminaalihuoltolaitoksen kanssa. Kriminaalihuoltolaitos tekee hoidon järjestävän hoitoyksikön kanssa 4 §:ssä tarkoitetun sopimuksen sopimushoidon toimeenpanosuunnitelmaan sisältyvän hoidon järjestämisestä ja hoidon kustannuksista. Keskeinen edellytys sopimushoidolle on, että rikoksesta epäilty hyväksyy ja allekirjoittaa toimeenpanosuunnitelman, jonka pääsisältö on hoitosuunnitelma ja jonka valmisteluun hän on aktiivisesti osallistunut. Samalla hän sitoutuu noudattamaan hoitosuunnitelmaa ja sopimushoidon ehtoja uhalla, että niiden rikkomisesta voi seurata tuomitseminen siihen vankeusrangaistukseen, jonka sijasta sopimushoitoa oli tuomittu. Tuomitun velvollisuudesta noudattaa tunnollisesti toimeenpanosuunnitelmaa ja siihen liittyviä ehtoja sekä ehtojen rikkomisen seuraamuksista on säännökset 10 ja 11 §:ssä.

Päihdehoitoa annettaisiin 4 §:ssä tarkoitetussa hoitoyksikössä kriminaalihuoltolaitoksen valvonnassa. Kriminaalihuoltolaitos valvoisi toimeenpanosuunnitelman ja siihen sisältyvien ehtojen noudattamista. Ehdotuksen 3 §:n mukaan kriminaalihuoltolaitos vastaa muutoinkin sopimushoitorangaistuksen täytäntöönpanosta. Kriminaalihuoltolaitoksen asema sopimushoitoa valvovana ja täytäntöön panevana viranomaisena tulee esiin useissa muissakin ehdotetuissa säännöksissä. Kriminaalihuoltolaitos vastaisi muun muassa 7 §:n mukaisen sopimushoitoselvityksen tekemisestä ja yhdessä hoitoyksikön kanssa 8 §:n mukaisen toimeenpanosuunnitelman laatimisesta sekä 12 tai 13 §:n mukaisesti esityksen tekemisestä sopimushoidon muuntamiseksi vankeudeksi.

Kriminaalihuoltolaitoksen valvonnan mainitsemisella jo sopimushoitoa koskevassa perussäännöksessä painotetaan sitä, että sopimushoito ei ole pelkkää hoitoa rangaistuksena, vaan siihen sisältyisi myös yksityiskohtaisen hoitosuunnitelman ja siihen liitettyjen ehtojen ja velvoitteiden

den jatkuvaa viranomaisvalvontaa. Sopimushoidon keskeisiä ehtoja olisi sitoutuminen päihdeettömyyteen ja suostuminen tämän testein tapahtuvaan kontrolloimiseen. Tärkeää sopimushoidossa olisi myös tuomitun yhteydenpitovelvollisuus kriminaalihuoltolaitokseen ja aktiivinen myötävaikutus tulosten saavuttamiseen. Valvonnasta ei kuitenkaan esitetä tehtäväksi sopimushoitoon kuuluvasta hoidosta erillistä osaseuraamusta. Valvonta kuuluisi ja olisi järjestettävä kiinteäksi osaksi sopimushoitoa ja sen ehtojen täytäntöönpanoa.

Valvontavastuu olisi ennen kaikkea kriminaalihuoltolaitoksella. Kriminaalihuoltolaitoksen olisi valvottava sopimushoidon suorittamista pitämällä yhteyttä sekä hoitopaikan yhdyshenkilöön että hoidettavaan. Kriminaalihuoltolaitoksen valvontavastuusta säädettäisiin tarkemmin asetuksessa. Kriminaalihuoltolaitos saisi hoidon etenemiseen ja päihdenäytteiden ottamisen valvomiseen tarvittavat tiedot hoidettavalta itseltään ja hoitoyksikön yhdyshenkilöltä. Hoidettava olisi velvollinen pitämään yhteyttä kriminaalihuoltolaitokseen siten kuin asetuksessa ja toimeenpanosuunnitelmassa on tarkemmin määritelty. Jos esimerkiksi hoidettavalle tulee este saapua hoitopaikalle, hänen olisi viipymättä ilmoitettava tästä hoitoyksikön yhdyshenkilölle tai kriminaalihuoltolaitokselle toimeenpanosuunnitelmassa määritellyllä tavalla. Yhdyshenkilö ja kriminaalihuoltolaitos varmistaisivat tarvittaessa tiedon välittymisen molemmille.

Hoidon on perustuttava luottamuksellisuuteen hoidettavan ja hoitoyksikön välillä. Tämän vuoksi hoidosta vastaavan päihdehuollon yksikön ei tule ilman hoidettavan suostumusta ilmoittaa kriminaalihuoltolaitokselle muuta kuin hoitosuunnitelman ja päihdeettömyyden toteutumisen kannalta välttämättömät tiedot. Sopimushoidon ehtoja rikottaessa kriminaalihuoltolaitoksella olisi oikeus antaa sopimushoitoa suorittavalle kirjallinen tai suullinen huomautus sekä hyväksyä vähäisiä muutoksia toimeenpanosuunnitelmaan.

3 § Sopimushoidon täytäntöönpano

Sopimushoidon täytäntöönpano ehdotetaan annettavaksi kriminaalihuoltolaitoksen tehtäväksi. Kriminaalihuoltolaitokseen kuuluu alueyksiköitä ja sitä johtaa kriminaalihuoltolaitoksen yliojohtaja. Sopimushoidon ylitäytäntöönpanijana toimisi rangaistuksen täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain (135/2001) mukaisesti kriminaalihuoltolaitoksen ja vankeinhoitolaitoksen yhteisiä keskushallintotehtäviä ja rangaistusten ylitäytäntöönpanotehtäviä hoitava rikosseuraamusvirasto. Sen sijaan ulosottomiehelle ei jäisi sopimushoidon täytäntöönpanoon liittyviä tehtäviä. Samaan tapaan kuin nuorisorangaistuksen täytäntöönpanossa kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistot huolehtisivat ”alitäytäntöönpanotehtävistä”. Paikallisen täytäntöönpanon hoitaminen kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistoissa mahdollistaa sopimushoidon täytäntöönpanon nopean aloittamisen.

Kriminaalihuoltolaitos ensinnäkin vastaisi käytännön järjestelyistä. Tällaisia olisivat hoitoyksikön hyväksyminen ja yhteydenpidon järjestäminen hoitoyksikköön, päihdehuollosta vastaavaan kunnan viranomaiseen ja hoidettavaan sekä hoidon toteutumisen yleinen valvonta. Toiseksi kriminaalihuoltolaitos vastaisi sopimushoidon edellytysten selvittämisestä, toimeenpanosuunnitelman laatimisesta, jatkohoidon tarpeen selvittämisestä ja tarvittaessa jatkohoitosuunnitelman tekemisestä yhdessä hoitoyksikön ja päihdehuollosta vastaavan kunnan viranomaisen kanssa sekä yhteistyössä hoidettavan kanssa. Kriminaalihuoltolaitos vastaisi myös 12 ja 13 §:ssä tarkoitettujen esitysten tekemisestä sopimushoidon muuntamiseksi vankeudeksi.

4 § *Hoitoyksikkö*

Sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa antaisivat pykälän mukaan päihdehuoltolaissa tarkoitettuja päihdehuollon palveluja tarjoavat hoitoyksiköt. Kriminaalihuoltolaitos valitsisi kunkin hoitosuunnitelman toteuttamiseksi tarpeelliset hoitoyksiköt oltuaan yhteydessä päihdehuollosta vastaavaan viranomaiseen ja asianomaisiin hoitoyksiköihin. Kriminaalihuoltolaitos tekisi hoitoyksikön kanssa toteutettavasta hoidosta tässä pykälässä tarkoitettun sopimuksen, josta säänneltäisiin asetuksessa. Kriminaalihuoltolaitos voisi ehdotetun 8 §:n 3 momentin nojalla tarvittaessa hyväksyä hoitoyksiköksi muunkin kuin toimeenpanosuunnitelmasta ilmenevän hoitoyksikön. Hoitoyksikössä olisi oltava sopimushoidon yhdyshenkilö, josta säädettäisiin asetuksessa. Yhdyshenkilöstä olisi luontevinta sopia sopimusta tehtäessä. Kriminaalihuoltolaitos tekisi hoitoyksikön kanssa sopimuksen myös sopimushoidon kustannuksista.

Hoitoyksikön valinnassa on otettava huomioon ennen kaikkea hoidon tarpeet. Merkitystä on luonnollisesti annettava myös sille, mihin hoitoyksikköön sopimushoitoon tulevalla mahdollisesti jo on tai on ollut hoitosuhde.

Päihdehuoltolaissa ei päihdehoitomuotoja ole tarkemmin määritelty, koska ne määrittyvät hoidon tarpeen perusteella ja voivat vaihdella suuresti. Kunnan on päihdehuoltolain 6 §:n mukaan järjestettävä päihdehuollon palveluja kehittämällä yleisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja sekä antamalla erityisesti päihdehuoltoon tarkoitettuja palveluja. Päihdehuollon palveluilla tarkoitetaan sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluissa annettavaa päihdehuoltoa tai päihdehuollon erityisyksikössä annettavaa hoitoa. Kunta vastaa tarpeenmukaisten päihdehuollon palvelujen järjestämisestä. Kunta voi järjestää palveluja joko itse tai ostamalla ne. Kunnan ohella palveluja tuottavat erilaiset päihdehuollon järjestöt ja jossain määrin myös muut yksityiset palvelujen tuottajat.

Sopimushoidon hoitoyksikön tulee olla kunnallinen sosiaali- tai terveydenhuollon yksikkö, lääninhallituksen hyväksymä yksityinen sosiaali- tai terveydenhuollon yksikkö tai yksityinen sosiaali- tai terveydenhuollon avohoitoyksikkö, jonka kanssa kunta on tehnyt ostopalvelusopimuksen.

Päihdehuollon erityispalveluista A-klinikat ja nuorisoasemat ovat avohoitoyksiköitä. Niiden tavoitteena on päihdeongelman ja siihen liittyvien fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten vaikeuksien moniammatillinen hoitaminen ja ehkäisy sekä päihteiden ongelmakäyttäjien aseman ja toimintaedellytysten parantaminen.

Nuorten päihteiden käyttöön erikoistuneita nuorisoasemia on joissakin suuremmissa kaupungeissa. Huumeiden käyttäjien hoitoon erikoistuneita yksiköitä on pääkaupunkiseudun lisäksi lähinnä muissa aluekeskuksissa.

Lyhytaikainen laitoshoidon järjestetään sosiaalihuollossa katkaisuhoidoasemilla ja eräissä terveydenhuollon yksiköissä. Tällainen ympärivuorokautinen laitoshoidon kestää tavallisesti enintään 1-2 viikkoa. Katkaisuhoidon tarkoitus on päihteiden käytön keskeyttäminen ja vieroitustoireiden ja muiden haittojen vähentäminen ja hoitaminen.

Pitkäaikainen laitoshoidon kestää useimmiten 1-2 kuukautta. Alaikäisille päihteiden käyttäjille tarkoitettuja palveluja annetaan ensisijassa lastensuojelulain nojalla. Eräät lastensuojelulaitokset ovat kehittäneet toimintaansa soveltuvaksi myös päihdekuntoutukseen. Erityisesti

huumeongelmaisten nuorten hoidossa ovat yleistymässä kuukausia, jopa yli vuoden kestävät yhteisohoidot.

Päihdeongelmaisten hoitoa ja kuntoutusta tukevia toimia ovat erilaiset tuki- ja asumispalvelut: hoitokodit, huoltokodit, palvelutalot ja yksittäiset tukiasunnot sekä päiväkeskukset ja työhön kuntoutus.

Myös vapaaehtoisilla oma-apujärjestöillä on merkittävä osuus päihteiden ongelmakäyttäjien hoidossa. AA-ryhmiä on noin 200 paikkakunnalla kaikkiaan noin 700 ryhmää. Huumeiden käyttäjien omia NA-ryhmiä toimii erityisesti pääkaupunkiseudulla. A-klinikoiden asiakkaiden perustamia yhdistyksiä eli A-kiltoja on noin 80 paikkakunnalla. AA- ja NA-ryhmien käyttö sopimushoidossa voi olla vain varsinaista hoitoa täydentävää vertaistukea, sillä toimintaperiaatteidensa vuoksi AA-liike ei tee hoitosopimuksia eikä ylipäätään sitoudu yhteiskunnalliseen toimintaan.

Sopimushoitoon kuuluvia hoitomuotoja ei ole mahdollista määritellä tarkemmin laissa. Mitään hoitomuotoa ei myöskään ole haluttu rajata sopimushoidon ulkopuolelle. Lähtökohtana on oltaava kuten päihdehuoltolaissakin, että hoito vastaa hoidon tarvetta ja että hoito toteutetaan viiranomaisten hyväksymässä sosiaali- ja terveydenhuollon tai päihdehuollon yksikössä. Nykytiedon mukaisesti painopisteenä olisi päihdeongelman kokonaisvaltainen ja pitkäjänteinen hoito, joka katkaisu- ja vieroitushoidon lisäksi sisältää tarpeen mukaisesti myös avo- ja laitostuntoutusta ja muita tukipalveluja. Hoidon tavoitteita ovat päihteiden käytön katkaisu, päihdekierrosta irrottautuminen ja käytöstä pidättäytyminen, päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisy ja hoito sekä henkilön arkielämän taitojen ja rikoksettoman elämäntavan vahvistaminen.

Hoito voi käsittää erilaisia psykososiaalisia hoitomuotoja ja lääkehoitoa mukaan lukien sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (607/2000) mukaisen opioidiriippuvaisten henkilöiden vieroitus-, korvaus- ja ylläpito- ja eräillä lääkkeillä. Tällä hetkellä vallitseva opioidiriippuvaisten hoidon rajoitettu saatavuus, pituus ja kalleus merkittävät sitä, että osa sopimushoitoa tulisi ilmeisesti koskemaan tätä ryhmää. Tähän vaikuttaa merkittävästi myös opioidiriippuvaisten tilanteen heijastuminen rikollisena käyttäytymisenä. Vaarana voisi olla – ainakin joillakin alueilla – ettei muiden hoidon tarpeessa olevien hoidon järjestämisestä ja hoitamisesta saataisi lain kokeiluajankana riittävästi kokemuksia. Kriminaalihuoltolaitoksen tulisikin pyrkiä varmistamaan sopimushoitorangaistuksen hoitomuotojen suuntaamisen tasapuolisuus ja kokeilun kattavuus.

Kunnallisissa hoitoyksiköissä työskentelevät henkilöt ovat joko virka- tai työsuhteisia. Lisäksi hoitoyksiköistä osa on yksityisiä eikä niiden henkilöstö asemansa perusteella olisi virkamiehiä. Kun sopimushoitorangaistuksen täytäntöönpanovastuu on ehdotuksen mukaan kriminaalihuoltolaitoksella, hoitoyksiköille ei näyttäisi tulevan sellaisia uusia tehtäviä, joita voitaisiin pitää julkisen vallan käyttämisenä eikä heitä virkasuhteisia lukuun ottamatta siten voimassa olevan rikoslain 2 luvun 12 §:n 1 momentin 3 kohdankaan perusteella voida pitää rikosoikeudellisessa virkavastuussa näissä tehtävissään. Hoitoyksikön henkilöstölle tulisi kuitenkin sopimushoitorangaistuksen mukana tehtäviä, jotka virkarikosten muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 77/2001 vp) mukaan saattaisivat tuoda tehtävistä vastaavalle henkilölle rikosoikeudellisen virkavastuun. Mainitun hallituksen esityksen mukaan eräät julkisen vallan käytön valmistelutehtävät olisi katsottava julkisen vallan käyttämiseksi.

Tällainen julkisen vallan käytön valmistelutehtävä olisi 11 §:n 4 momentin mukainen velvollisuus ilmoittaa sopimushoitorikkomuksista kriminaalihuoltolaitokselle. Tässä tehtävässään il-

moituksen tekemisestä vastaava henkilö olisi ilmeisesti rikosoikeudellisessa virkavastuussa, jos hallituksen edellä mainittu esitys virkarikossäännösten muuttamisesta tältä osin hyväksyttäisiin. Kun hoitohenkilöstön mahdollinen rikosoikeudellinen virkavastuu ratkeaisi joka tapauksessa rikoslain rikosoikeudellista virkavastuuta koskevien yleisten säännösten perusteella, ei ole pidetty tarpeellisena hoitohenkilöstön virkavastuuta koskevien erityisten säännösten sisällyttämistä esitykseen. Hoitohenkilöstön erilaista rikosoikeudellista vastuuta ei ole tarkoitukseenmukaista korjata tässä yhteydessä.

5 § Sopimushoitoon tuomitseminen.

Ehdotuksen 5 ja 6 §:ssä säännellään sopimushoitoon tuomitsemisesta. Tuomioistuin voisi 5 §:n 1 momentin mukaan tuomita pituudeltaan määräämänsä enintään kahdeksan kuukauden pituisen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta rangaistukseksi sopimushoitoa. Tuomiossa olisi nimenomaan mainittava sen vankeusrangaistuksen pituus, jonka sijasta sopimushoitoa tuomitaan. Säännös vastaa tältä osin yhdyskuntapalveluun tuomitsemista koskevia säännöksiä. Tuomitsemisen edellytyksistä säädettäisiin lisäksi 6 §:ssä.

Sopimushoitorangaistus tulisi tuomittavaksi lähinnä lyhytaikaisten vankeusrangaistusten sijasta. Kovin pitkiä vankeusrangaistuksia ei yleisestävistä syistä voitaisi ajatella korvattavaksi hoitorangaistuksella. Esityksessä ehdotetaan sopimushoidon soveltamisalan rajaamista enintään kahdeksan kuukauden pituisiin vankeusrangaistuksiin. Ehdotukseen päädyttiin lähinnä sen vuoksi, että se vastaisi yhdyskuntapalvelun soveltamisalaa. Sopimushoidon käyttöön ottaminen vähentäisi yhdyskuntapalvelun soveltamisessa havaittuja yhdenvertaisuusongelmia. Tarkoituksena on, että sopimushoitoon kokeiluvaiheessa voitaisiin tuomita ne henkilöt, jotka päihdeongelmansa vuoksi eivät soveltuisi yhdyskuntapalveluun ja jotka tämän vuoksi joutuisivat suorittamaan rangaistuksensa vankilassa. Myös käytännön syyt puoltavat rajausta. Sopimushoitoselvitys tehtäisiin lähinnä sellaisille henkilöille, joiden soveltuvuus yhdyskuntapalveluun jouduttaisiin joka tapauksessa selvittämään. Yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys ja sopimushoitoselvitys sisältävät osittain samoja asioita.

Sopimushoitoa olisi mahdollista tuomita kaikissa niissä tilanteissa, joissa tuomioistuin päätyy enintään kahdeksan kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen edellyttäen, että 6 §:n edellytykset täyttyvät. Kysymys voi olla yksittäisestä tai yhteisestä vankeusrangaistuksesta. Asiallisesti säännös vastaisi yhdyskuntapalvelua koskevaa lainsäädäntöä, jossa eri tilanteet on mainittu laissa. Sopimushoitoa voitaisiin tuomita muun muassa, jos tuomioistuin tuomitsi joko yhdestä tai useammasta rikoksesta yhden vankeusrangaistuksen taikka useammasta rikoksesta useamman rangaistuksen, joista jokin olisi vankeutta. Sopimushoitoa voitaisiin tuomita, vaikka rikos tai jokin yhteiseen vankeusrangaistukseen sisältyvistä rikoksista olisi tehty ennen lain voimaantuloa. Tuomioistuin voisi tuomita sopimushoitoa myös määrätessään ehdollisen vankeusrangaistuksen tai sen osan pantavaksi täytäntöön. Sen sijaan ehdonalaisen vapauden menettämistä seuraavan jäännösrangaistuksen, yhdyskuntapalvelun muuntorangaistuksen tai sakon muuntorangaistuksen sijasta ei voitaisi tuomita sopimushoitoa.

Vaikka rikoslain 3 luvun 11 §:n mukainen vähennys tutkinnan aikana tapahtuneesta vapaudenmenetyksestä tehdään vankeusrangaistuksesta ennen kuin sen sijasta tuomitaan sopimushoitoa, tuomio ennen vapauden menetyksen vähentämistä ei saisi olla yli 8 kuukautta.

Sopimushoidon sijoittaminen asteittain ankaroituvaan rangaistusjärjestelmään on ongelmallista. Ajatuksena on, että sopimushoito sijoittuisi rangaistusjärjestelmään ankaruudeltaan yhdyskuntapalvelun tavoin lyhytaikaisen ehdottoman vankeuden rinnalle. Sopimushoito tulee tuo-

mittavaksi vasta, kun tuomioistuimien on arvioissaan päättynyt ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Vaikka sopimushoito yhdyskuntapalvelun tavoin tulisi tuomittavaksi ehdottoman vankeuden sijasta, se mielletäisiin ehdotonta vankeutta lievemmäksi rangaistukseksi. Se olisi rikoksentehtäjälle tarjottu etu, josta hän voisi päästä tietyin ehdoin osalliseksi. Arviointia vaikeuttaa hoidon tarpeen mukaan vaihteleva sopimushoidon sisältö, joka ei ole riippuvainen tuomittavan rangaistuksen ankaruudesta.

Tuomioistuimien joutuu tekemään arvion siitä, vastaako toimeenpanosuunnitelman mukainen hoito riittävästi sitä vankeusrangaistusta, jonka sijasta sopimushoito tuomittaisiin. Tuomioistuimelle ei ole mahdollista antaa ohjeita siitä, kuinka pitkää vankeusrangaistusta eri hoitomuodot vastaavat. Hoitomuodot vaihtelevat paitsi laadultaan myös intensiteetiltään. Sopimushoidon sisältö olisi hyvin vaihteleva ja sen rangaistusarvo muutoinkin vaikeasti arvioitava. Esimerkiksi sitoutumista päihdeongelmaisuuden ja sen testaamiseen voidaan pitää melko vaativana ehtona päihdeongelmaisuuden ollessa kyseessä. Sopimushoidon ja vankeuden pituuden välistä suhdetta ei siten ole mahdollista määrittellä, koska ne eivät ole yhteismitallisia eivätkä suoraan toisiinsa verrannollisia.

Samalla on kuitenkin selvää, että mitä enemmän hoitosuunnitelmaan sisältyy laitosmaista hoitoa ja mitä pitempi kokonaishoitoaika on, sitä pitemmän vankeusrangaistuksen sijasta sopimushoitoon voitaisiin tuomita. Ehdotettu ilmaisu ”voidaan” osoittaa, että sopimushoitoon tuomitseminen jäisi aina tuomioistuimen harkinnan varaan. Ajatuksena kuitenkin on, että sopimushoitoa tuomittaisiin silloin, kun siihen on mahdollisuus. Jos tuomioistuimien katsoo, että sopimushoidon 6 §:ssä tarkoitetut edellytykset ovat olemassa, sopimushoitoon tulisi tuomita, jollei tuomioistuimien katso, että sopimushoito ei esitetyn toimeenpanosuunnitelman mukaisena ole riittävä verrattuna muutoin tuomittavaan ehdottomaan vankeuteen ja jollei yhdyskuntapalveluun tuomitseminen 2 momentin mukaan ole mahdollista.

Harkitessaan tuomitun ehdottoman vankeuden sijasta sopimushoitoa, tuomioistuimella olisi käytettävänä rikokseen liittyvien tietojen lisäksi sopimushoitoselvitys ja sopimushoidon toimeenpanosuunnitelma. Toimeenpanosuunnitelma on laadittu yksinomaan tuomittavan hoitotarpeen mukaan. Hoidon pituutta ja hoitomuotoja ei siten ole mitoitettu odotettavissa olevan vankeusrangaistuksen pituuteen. Tuomioistuimien ei voi muuttaa hoidon tarpeeseen perustuvaa hoitosuunnitelmaa. Tuomioistuimien voi tuomita vain kriminaalihuoltolaitoksen esittämän toimeenpanosuunnitelman mukaiseen sopimushoitoon tai hylätä tämän vaihtoehdon. Tuomioistuimien voisi siten olla tuomitsematta sopimushoitoa, jos se katsoo, että sopimushoito ei riittävästi vastaa sitä vankeusrangaistusta, jonka sijasta se tulisi tuomittavaksi.

Pykälän 2 momentin mukaan sopimushoitoa ei saisi tuomita, jos yhdyskuntapalveluun tuomitseminen olisi myös mahdollista. Yhdyskuntapalvelu olisi siten sopimushoitoon nähden ensisijainen rangaistus. Yhdyskuntapalveluun on voimassa olevan lain mukaan aina tuomittava, jos edellytykset yhdyskuntapalveluun tuomitsemiseen ovat olemassa.

Ilmaisu ”on mahdollista” tarkoitetaan tilannetta, jossa yhdyskuntapalvelua käytännössä todella tuomittaisiin, vaikka sopimushoitoon tuomitseminenkin olisi mahdollista. Yhdyskuntapalvelun tuomitseminen ei siten olisi lainkohdassa tarkoitettulla tavalla mahdollista, jos ehdottomien vankeusrangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden on katsottava olevan esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Sopimushoidon esteeksi ei esitetä vastaavia aiempia rangaistuksia. Sopimushoitorangaistuksen erityinen luonne vaatii, että sopimushoitoon voitaisiin tuomita aina, kun sopimushoidon 6 §:ssä mainitut edellytykset ovat olemassa, jollei yhdyskuntapalveluun tuomitseminen ole mahdollista. Tuomittavan

aikaisemmat rangaistukset eivät olisi esteenä, jos tuomittava on hoidon tarpeessa ja halukas sopimushoitoon. Aiemmat sopimushoitorangaistukset voidaan ottaa huomioon arvioitaessa 6 §:n 3 kohdan edellytystä, jonka mukaan on voitava olettaa rikoksenteelijän noudattavan hoitosuunnitelmaa ja muita sopimushoidon ehtoja. Aiempi loppuun suoritettu sopimushoitotuomio puhuu uutta sopimushoitotuomiota vastaan, koska uuden rikoksen vuoksi voi olla syytä olettaa, ettei sopimushoitoa 6 §:n 4 kohdan mukaisesti ole pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi.

6 § Sopimushoidon edellytykset

Sopimushoidon edellytyksistä säädettäisiin 6 §:ssä. Edellytyksiä harkitessaan tuomioistuimella olisi käytössään kriminaalihuoltolaitoksen sopimushoitoa koskeva esitys, joka koostuisi 7 §:ssä tarkoitetusta sopimushoitotoselvityksestä ja 8 §:ssä tarkoitetusta toimeenpanosuunnitelmasta. Myös aikaisemmin mahdollisesti tehtyä henkilötutkintaa voidaan käyttää hyödyksi samoin kuin soveltuvuus selvitystä yhdyskuntapalveluun.

Sopimushoitoon tuomitsemiselle asetettaisiin neljä edellytystä. Rikoksen tekemiseen on 1 kohdan mukaan oltava huomattavassa määrin vaikuttanut päihteiden ongelmakäyttö. Kohdassa tarkoitetaan kahta seikkaa. Ensinnäkin epäillyn olisi oltava päihteiden ongelmakäyttäjää. Toiseksi päihteiden ongelmakäytön on täytynyt huomattavassa määrin vaikuttaa rikoksen tekemiseen.

Ilmaisulla ”ongelmakäyttö” on 1 kohdassa haluttu pitäytyä päihdehuoltolain käsitteistössä, vaikka päihteiden ongelmakäytön käsitettä ei ole lain tasolla määritelty. Päihteiden ongelmakäytön ajatellaan kattavan sekä väärinkäytön ja haitallisen käytön että riippuvuuden. Tautiluokituksesta riippumatta ongelmakäyttönä voidaan pitää alkoholin tai huumeiden käyttöä, jolla on todettavissa olevia hoito- tai muita toimenpiteitä vaativia haitallisia seurauksia. Sosiaalisesta näkökulmasta päihteiden väärinkäyttöön liittyvät ongelmat ilmenevät eriasteisena sosiaalisen toimintakyvyn menettämisenä. Kroonistuessaan ongelmakäyttö voi johtaa vaikeaan syrjäytymiskiarteeseen, jossa käyttäjä menettää aivan yksinkertaisetkin arkipäivän taitonsa. Lisäksi etenkin huumausaineiden käyttö johtaa melko väistämättä yhteyteen rikollisen alakulttuurin kanssa (Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoitoa kehittäneen työryhmän muistio, sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2001:8 s. 18).

Sopimushoito on tarkoitettu ennen kaikkea sellaisille päihdeongelmallisille, joiden päihteiden väärinkäyttö on jatkuvaa ja vakiintunutta. Tällöin voidaan puhua myös päihderiippuvuudesta. Esimerkiksi huumeriippuvuutta pidetään pitkäaikaisena, kroonisena sairautena, johon kuitenkin asianmukaisella hoidolla pystytään vaikuttamaan siten, että osassa tapauksia voidaan saavuttaa joko väliaikainen tai lopullinen vieroittuminen huumeista ja niihin liittyvästä rikollisesta käyttäytymisestä.

Päihdeongelman jatkuvuuden ja vakiintuneisuuden ei tarvitse olla aiemmin ilmennyt rikollisena käyttäytymisenä. Sopimushoitoa ei tosin useinkaan jouduta harkitsemaan ensikertalaisen ollessa kyseessä, koska rangaistus tällöin harvoin on ehdotonta vankeutta.

Päihdeongelman olemassaolo ei olisi riittävä syy sopimushoidon tuomitsemiseen. Lisäksi kyseessä olevan rikoksen ja sopimushoidolla hoidettavan ongelmakäytön eli alkoholi- tai huumeriippuvuuden välillä on oltava selvä yhteys. Rikoksesta epäillyn päihdeongelman on oltava huomattavassa määrin syy siihen, että rikoksenteelijä on tehnyt rikoksen. Rikoksen laadulla ei

lähtökohtaisesti ole merkitystä. Käytännössä sopimushoito tulisi sovellettavaksi lähinnä rattijuopumuksiin sekä omaisuus- ja väkivaltarikoksiin syyllistyneille päihdeongelmallisille.

Pykälän 2 kohdan mukaan rikoksenteelijän on oltava halukas sopimushoitoon. Tällä tarkoitetaan rikoksenteelijän halua vakavasti sitoutua sopimushoitoon. Tuomittavan tulisi olla motivoitunut hoitoon, koska hoito vaatii pitkäjänteistä aktiivista osallistumista hoidon toteutumiseen ja sitoutumista päihdeettömyyteen. Ilmaisuu ”olla halukas” ilmaisisi ”suostumusta” paremmin rikoksenteelijän oma-aloitteista pyrkimystä hakeutua hoitoon sekä hänen aktiivista osallistumistaan sopimushoitotoselvityksen ja toimeenpanosuunnitelman tekoon. Ehdotuksen sanamuodon mukaan riittävää olisi suhteellisen yleinen halukkuus vielä täsmentymättömäänkin sopimushoitoon. Tuomioistuimen on kuitenkin arvioitava henkilön halukkuutta sellaiseen sopimushoitoon, jollaisena se ilmenee laaditusta toimeenpanosuunnitelmasta. Tuomioistuimen tulee kiinnittää huomiota tuomittavan suostumukseen toimeenpanosuunnitelman mukaiseen sopimushoitoon. Tuomioistuimen olisi aina varmistettava tuomittavan halukkuus ja suostumus tiedustelemalla asiaa syytetyltä pääkäsittelyssä.

Säännöksen 3 kohdan mukaan sopimushoidon tuomitsemisen edellytyksenä on, että rikoksenteelijän voidaan olettaa noudattavan hoitosuunnitelmaa ja muita sopimushoidon ehtoja. Kohdan vaatimus osoittaa, että tuomitulla ei ole ehdottoman vankeustuomion täytäntöönpanon välttämiseksi subjektiivista oikeutta päästä sopimushoitoon. Edellytyksen arvioinnissa on otettava huomioon muun muassa päihdeongelman laatu ja ilmeneminen, mahdolliset muut sairaudet, aikaisemmat hoitokokemukset ja mahdollinen rikollinen menneisyys ja sosiaaliset olosuhteet kokonaisuudessaan.

Rikoksenteelijän voidaan olettaa noudattavan sopimushoidon ehtoja, jos niiden noudattamisen arvioidaan olevan todennäköisempää kuin ehtojen rikkomisen. Tällaisen arvion tekeminen ei ole helppoa eikä siinä huomioon otettavia seikkoja voida tyhjentävästi määritellä. Silti arvion tekeminen on perusteltavissa. Sillä pyritään toisaalta etukäteen karsimaan hoidon piiristä pois sellaiset henkilöt, joiden osalta hoito hyvin todennäköisesti keskeytyisi. Toisaalta sopimushoidon edellytyksiä ei ole haluttu asettaa liian tiukoiksi, kun on kysymys päihdeongelmallisista. Jos tuomittavalla näyttäisi olevan kohtalaiset edellytykset noudattaa toimeenpanosuunnitelmaa, sopimushoitoa tulisi käyttää. Kohdan edellytyksellä on kiinteä yhteys 2 kohdassa tarkoitettuun halukkuuteen. Mitä motivoituneempi epäilty on sopimushoitoon, sitä todennäköisemmin voidaan olettaa hänen noudattavan sopimushoidon ehtoja.

Neljäntenä sopimushoidon edellytyksenä olisi, että sopimushoitoon tuomitsemista olisi pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi. Keskeinen sopimushoidon rangaistusjärjestelmään ottamista puoltava seikka on juuri käsitys siitä, että hoitamalla päihdeongelma, huumausaineiden tai alkoholin käytöstä aiheutuvat haitat pienenisivät, rikokset ja niillä aiheutetut vahingot vähenisivät ja päihdeiden ongelmakäyttäjät saataisiin jäämään hoidon ja tukitoimien piiriin. Sopimushoidon edellytykseksi on siten syytä asettaa myös perusteltu näkemys siitä, että tekijän sosiaaliset selviytymismahdollisuudet lisääntyisivät.

7 § Sopimushoitotoselvitys

Kriminalihuoltolaitos selvittää 1 momentin mukaan virallisen syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä sopimushoidon 6 §:n mukaiset edellytykset. Saadessaan selvityspyynnön syyttäjältä tai tuomioistuimelta kriminaalihuoltolaitoksen on tehtävä sopimushoitotoselvitys. Sen sijaan jos pyynnön esittäjänä on rikoksesta epäilty, sopimushoidon edellytysten selvittämiseen on ryhtyttävä vain painavasta syystä. Säännöksen ajatuksena on, että kriminaalihuoltolaitoksen teh-

täväksi ei tulisi täysin aiheettomia sopimushoitoselvityksiä. Painava syy voisi olla esimerkiksi se, että rikoksesta epäillyllä jo on hoitosuhde ja rangaistus mitä ilmeisimmin tulisi olemaan 5 §:n 1 momentissa tarkoitettu.

Ennen sopimushoitoselvityksen tekemistä olisi tehtävä arvio myös siitä, onko yhdyskuntapalveluun tuomitseminen mahdollista. Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen mahdollisuus muodostaisi esteen sopimushoittoon tuomitsemiselle. Tämän arvioiminen ei kuitenkaan saisi lykätä sopimushoidon 6 §:ssä tarkoitettujen edellytysten selvittämistä. Käytännössä yhdyskuntapalvelusta annetun lain 4 §:ssä tarkoitettu soveltuvuus yhdyskuntapalveluun selvitettäisiin samanaikaisesti sopimushoitoselvityksen tekemisen kanssa. Soveltuvuusselvityksen perusteella olisi tehtävissä arvio 5 §:n 2 momentissa tarkoitettun sopimushoittoon tuomitsemisen esteen todennäköisyydestä. Sopimushoitoselvityksen tekemisestä on syytä luopua, jos olosuhteiden perusteella yhdyskuntapalvelua on pidettävä sopimushoittoon nähden ensi sijaisena ja olisi hyvin todennäköistä, että epäilty tullaan tuomitsemaan yhdyskuntapalveluun. Sopimushoitoselvityksen tekeminen voi myös osoittautua mahdottomaksi siitä syystä, että syytettyä ei yrityksistä huolimatta tavoiteta tai hän kieltäytyy selvityksen edellyttämistä tapaamisista.

Sopimushoitoselvityksessä arvioitaisiin alustavasti, onko sopimushoidon tuomitsemiseen 6 §:n mukaisia edellytyksiä ja onko tarvetta ryhtyä laatimaan 8 §:ssä tarkoitettua toimeenpanosuunnitelmaa. Mitä sopimushoidon edellytyksillä 6 §:ssä tarkoitetaan, on käsitelty mainitun pykälän perusteluissa. Sopimushoitoselvityksessä olisi selvitettävä ennen kaikkea päihteiden ongelmakäytön vakavuus ja sen yhteys rikolliseen tekoon, rikoksesta epäillyn hoidon tarve, hoidon saatavuus ja rikoksesta epäillyn halukkuus osallistua hoitoon sekä hänen muut olosuhteensa. Näiden perusteella tehdään arvio 6 §:n 1 ja 2 kohdassa tarkoitettujen edellytysten täyttymisestä. Jos päihdeongelmaan ja sopimushoitohalukkuuteen liittyvä arvio on sopimushoittoa puoltava, on vielä lisäksi selvitettävä, onko syytä odottaa henkilön noudattavan tulevaa toimeenpanosuunnitelmaa ja sen ehtoja sekä onko sopimushoittoa pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi.

Koska sopimushoittoon tuomitsemisen edellytyksenä on, että toimeenpanosuunnitelma on tuomioistuimen käytettävissä, sopimushoidon edellytysten selvittämiseen ja toimeenpanosuunnitelman laatimiseen olisi ryhdyttävä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Aloite selvityksen tekemiseen olisikin tultava yleensä esitutkintavaiheessa, jotta selvityksen tekeminen ei viivytäisi asian käsittelyä.

Poliisin ja kriminaalihuoltolaitoksen tulisi olla asiassa aktiivisia. Heidän tulisi ilmoittaa epäilylle sopimushoitomahdollisuudesta. Näin voitaisiin välttää tilanne, jossa sopimushoitoselvityksen tekemistä pyydetäisiin vasta tuomioistuimessa, jolloin oikeudenkäyntiä jouduttaisiin siirtämään siihen asti kunnes mahdollinen toimeenpanosuunnitelma valmistuisi.

Asetuksessa olisi mahdollista asettaa syyttäjälle velvollisuus pyytää sopimushoidon täytäntöönpanosta vastaavalta kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistolta sopimushoitoselvitystä ja, jos sen perusteella on aiheellista, sopimushoidon toimeenpanosuunnitelmaa. Tällaisen pyynnön tekemiseen syyttäjä olisi velvollinen, jos epäilty sitä pyytää ja syyttäjä on päättänyt nostaa syytteen sellaisesta rikoksesta, josta odotettavissa olevan ehdottoman vankeusrangaistuksen, rikoksesta epäillyn päihteiden käytön ja muiden asiassa ilmenneiden seikkojen perusteella voidaan päätellä sopimushoidon voivan tulla kysymykseen. Sopimushoitoselvitystä ei kuitenkaan tarvitse pyytää, jos 1 momentin mukaan on ilmeisen epätodennäköistä, että tämän rangaistuksen sijasta tultaisiin tuomitsemaan sopimushoittoa.

Kriminaalihuoltolaitoksen on 2 momentin mukaan sopimushoitoselvitystä tehdessään käytävä hyväkseen päihdehuollon asiantuntemusta. Päihdehuollon asiantuntemus on tarpeen ennen kaikkea 6 §:n 1 ja 2 kohdan edellytysten selvittämisessä. Päihdehuollon asiantuntemus on käytännössä luontevinta hankkia kunnan päihdehuollosta vastaavalta viranomaiselta.

Sopimushoitoselvityksen yhteydessä on samalla selvitettävä mahdollisten tukitoimien tarve. Tällä tiedolla olisi merkitystä toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa ja suunniteltaessa 17 §:ssä tarkoitettua jatkohoitoa. Tukitoimien tarvetta selvitettäessä olisi oltava tarpeen mukaan yhteydessä muuhun sosiaali- ja terveydenhuoltoon, asuntoviranomaisiin, työvoimaviranomaisiin, koulutoimeen tai nuorisotoimeen.

Sopimushoitoselvitystä tehtäessä tutkittavalle on selostettava pääpiirteissään sopimushoidon sisältö ja sopimushoidon ehtojen rikkomisen seuraukset.

Kriminaalihuoltolaitos lähettää sopimushoitoselvityksen syyttäjälle, joka sitä on pyytänyt tai on asiassa toimivaltainen.

8 § Toimeenpanosuunnitelma

Kriminaalihuoltolaitos laatii pykälän 1 momentin mukaan yhteistyössä hoidon järjestävän hoitoyksikön ja rikoksesta epäillyn kanssa sopimushoidon toimeenpanosuunnitelman, jos sellaisen laatimiseen tehdyn sopimushoitoselvityksen perusteella on syytä ryhtyä. Perusteeksi toimeenpanosuunnitelman laatimiselle riittäisi, että tehdyn sopimushoitoselvityksen perusteella sopimushoittoon tuomitseminen voi tulla kysymykseen. Kaikista sopimushoidon arvionvraisista edellytyksistä ei siten tarvittaisi eikä olisi mahdollistakaan saada täyttä varmuutta. Esimerkiksi 6 §:n 3 kohdassa tarkoitettua toimeenpanosuunnitelman noudattamisen todennäköisyydestä on sopimushoitoselvityksessä tehtävä ennuste, vaikka tuolloin vielä laatimatta olevan toimeenpanosuunnitelman yksityiskohdista ei voi olla täyttä varmuutta eikä epäilty ole voinut suostua toimeenpanosuunnitelmaan. Epäillyn halukkuuden sopimushoittoon tulee kuitenkin olla jo tässä vaiheessa olemassa.

Myös 6 §:n 4 kohdassa tarkoitettu uusien rikosten ehkäisemistä ja sosiaalista selviytymistä koskeva arvio voidaan parhaiten tehdä vasta toimeenpanosuunnitelman valmistuttua, sillä siihen sisältyvä hoitosuunnitelma pyritään laatimaan siten, että 4 kohdassa tarkoitettut tavoitteet toteutuisivat. Näin ollen toimeenpanosuunnitelman tekemiseksi riittäisi, kun epäilty on osoittanut halukkuutensa sopimushoittoon ja sopimushoidon 5 ja 6 §:n mukaisten edellytysten täytyminen on selvityksen perusteella mahdollista.

Selvää on, että toimeenpanosuunnitelman laatimisesta voitaisiin joka tapauksessa luopua samoilla perusteilla kuin sopimushoitoselvityksen tekemisestä. Toimeenpanosuunnitelmaa ei olisi tehtävä, jos alustavan arvion tai sopimushoitoselvityksen perusteella taikka sen tekemisen jälkeen ilmi tulleiden seikkojen perusteella sopimushoittoon tuomitseminen olisi ilmeisen epätodennäköistä.

Toimeenpanosuunnitelman laatiminen ei ole mahdollista eikä siihen ole syytä ryhtyä ilman rikoksesta epäillyn aktiivista myötävaikutusta. Toimeenpanosuunnitelman tekeminen ei välttämättä edellytä, että rikoksesta epäilty on tunnustanut rikoksen, vaikka käytännössä halukkuus hoitoon ja myötävaikutus suunnitelmaa laadittaessa johtavat siihen, että sopimushoito tulee useimmiten kysymykseen vain tunnustetuissa rikoksissa. Hoitosuunnitelman toteutuminen varmistetaan ennalta parhaiten sillä, että hoidettava osallistumalla toimeenpanosuunnitelman

valmisteluun voisi mahdollisimman tarkoin ymmärtää sitä ja vaikuttaa siihen, millaiseen hoito-ohjelmaan ja minkälaisiin velvoitteisiin hän on sitoutumassa Yhteistyö rikoksesta epäillyn kanssa toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa on siten sopimushoidon toteutumisen kannalta välttämätön.

Toimeenpanosuunnitelmassa on selvitettävä ne keskeiset asiat, joihin sillä pyritään vaikuttamaan. Toimeenpanosuunnitelma sisältäisi 1 momentin mukaan sopimushoidon pituuden, yksityiskohtaisen hoitosuunnitelman ja sopimushoidon täytäntöönpanoon liittyvät ehdot.

Hoitosuunnitelma muodostaisi sopimushoidon keskeisen sisällön. Hoitosuunnitelmassa määritellään hoidon tarpeet ja tavoitteet, hoitomuodot ja niiden suunniteltu pituus sekä hoitoa antavat hoitoyksiköt. Hoitosuunnitelma olisi pyrittävä laatimaan siten, että se parhaalla mahdollisella tavalla vastaa rikoksesta epäillyn hoidon tarvetta ja että se samalla ehkäisee uuden rikoksen tekemistä ja edistää hoidettavan sosiaalista selviytymistä.

Sopimushoidon pituudella tarkoitettaisiin eri hoitomuotojen vaatimaa kokonaishoitoaikaa. Eri hoitomuodot ja hoitojen intensiteetti voivat vaihdella kokonaishoitoajan puitteissa hoidon tarpeen mukaisesti. Hoito voi alkaa esimerkiksi laitosvieroitusjaksolla ja jatkuu sitten avohoitona A-klinikalla ensin tiiviimpänä ja sitten harvatahtisemmin. Hoito voi käsittää myös pitkän yhteisöhoitajakson. Hoitajaksoon voi lisäksi tukitoimena liittyä käynnit AA- tai NN- kerhossa, A-killan iltaryhmässä, tuettua asumista tai tukihenkilötoimintaa.

Hoitopaikkoja ja hoitomuotoja on käsitelty edellä 1 ja 4 §:n yhteydessä. Käytännössä ensisijaisia hoitoja ovat erilaiset avohoidon palvelut ja lyhyet kriisi- ja vieroitushoitajakset laitoksissa. Sopimushoidon hoitoyksikkönä olisi 4 §:n mukaan päihdehuoltolaissa tarkoitettuja päihdehuollon palveluja tarjoava hoitoyksikkö. Kriminaalihoitolaitos valitsee sopimushoitoa kussakin yksittäistapauksessa antavan hoitoyksikön, jonka palveluista kriminaalihoitolaitos tekee hoitoyksikön kanssa toimeenpanosuunnitelmaan liittyvän sopimuksen. Sopimuksessa määritellään myös osapuolten oikeudet ja velvollisuudet sekä hoitopaikan yhteyshenkilö. Mainitusta sopimuksesta säädettäisiin asetuksessa.

Toimeenpanosuunnitelmaan on 2 momentin mukaan sisällytettävä sopimushoidon täytäntöönpanon ehtoihin luettavat velvoite päihdeittämöyden toteutukseksi tarvittavien näytteiden antamiseen, tutkittavan yhteydenpitovelvollisuus kriminaalihoitolaitokseen sekä muut toimeenpanosuunnitelman täytäntöönpanoon liittyvät keskeiset ehdot ja niiden rikkomisen seuraamukset. Sopimushoidon täytäntöönpanoon liittyviin ehtoihin kuuluvat myös hoidettavan suostumus toimeenpanosuunnitelman toteuttamiseen ja sen ehtoihin sekä tarvittavat tukitoimet kuten asuntopalvelut. Näytteiden ottamisista säädettäisiin yksityiskohtaisemmin ehdotetussa tuomitun velvollisuuksia koskevassa 10 §:ssä, jonka 2 momentissa olisivat nimenomaiset säännökset tuomitun velvollisuudesta antaa vaadittaessa tarpeellinen virtsa-, veri- ja sylkinäyte tai suorittaa puhalluskoe.

Toimeenpanosuunnitelmaan on 2 momentin mukaan liitettävä rikoksesta epäillyn kirjallinen suostumus toimeenpanosuunnitelman mukaiseen hoitoon ja sen täytäntöönpanoon liittyviin ehtoihin kuten näytteiden ottamiseen. Allekirjoittamalla toimeenpanosuunnitelman rikoksesta epäilty ilmaisisi valmiutensa noudattaa hoitosuunnitelmaa ja sopimushoidon ehtoja. Näin hän omalta osaltaan ”sopii” hoidosta ja sitoutuu konkreettisesti toimeenpanosuunnitelmaan ja sen ehtoihin. Hänen velvollisuudestaan noudattaa tunnollisesti hänelle vahvistettua toimeenpanosuunnitelmaa ja siihen liitettyjä ehtoja ehdotetaan kuitenkin lisäksi otettavaksi nimenomaiset säännökset 10 §:ään.

Kun epäilty on antanut kirjallisen suostumuksensa, toimeenpanosuunnitelmasta olisi annettava hänelle jäljennös. Tästä säänneltäisiin asetuksessa.

Toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa olisi oltava yhteydessä päihdehuollosta vastaavaan kunnan viranomaiseen. Kunnan päihdehuollosta vastaaminen kuuluu päihdehuoltolain 3 §:n 2 momentin mukaan sosiaalilautakunnalle ja terveyden huollon osalta terveyslautakunnalle. Kunnan on mainitun pykälän 1 momentin mukaan huolehdittava siitä, että päihdehuolto järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Kunnan asiana on tarkemmin päättää siitä, miten ja minkä viranomaisen tehtäväksi päihdehuolto asianomaisessa kunnassa järjestetään. Yhteydenpito päihdehuollosta vastaavaan viranomaiseen on tarpeen valittaessa hoitoyksikköä ja sen vuoksi, että sopimushoito voidaan liittää muihin sosiaali- ja terveydenhuollon toimiin. Se on tarpeen myös rangaistuksen suorittamisen jälkeisen jatkohoidon varmistamiseksi.

Kriminaalihoitolaitos voisi 3 momentin mukaan hoidon aikana tehdä vähäisiä muutoksia toimeenpanosuunnitelmaan. Näin halutaan välttää rasittamasta tuomioistuimia vähäisillä muutoksilla. Vähäisiä muutoksia voitaisiin tehdä lähinnä hoidon tarpeen johdosta. Hoidon aikana saattaa esimerkiksi jokin hoitomuoto osoittautua sopimattomaksi. Tällöin se voitaisiin kriminaalihoitolaitoksen päätöksellä korvata toisella samankaltaisella hoidolla. Tällaiseen vähäiseen muutokseen ei välttämättä tarvittaisi tuomitun nimenomaista suostumusta. Laitushoitojakso saattaa myös osoittautua ennalta arvioitua tehokkaammaksi, jolloin sen osuutta voitaisiin jonkin verran lyhentää viemättä asiaa tuomioistuimeen. Toimeenpanosuunnitelman vähäiseen muuttamiseen saattaisi olla tarvetta myös esimerkiksi, jos toimeenpanosuunnitelman mukainen hoito hoidettavasta riippumattomista syistä keskeytyisi lyhyeksi aikaa ja hoidon tavoitteet olisi vielä saavutettavissa vähäisin hoitosuunnitelman muutoksin eikä ole tarpeen hyväksyä 9 §:n mukaista keskeytystä sopimushoidon täytäntöönpanoon. Sen sijaan sopimushoidon kokonaiskeston aikaa kriminaalihoitolaitos ei voisi muuttaa.

Jos toimeenpanosuunnitelman vähäinen muuttaminen ei olisi mahdollista, kriminaalihoitolaitos voi hyväksyä 9 §:n mukaisesti keskeytyksen sopimushoitoon tai ryhtyä 13 §:n 1 momentin mukaisesti toimiin uuden toimeenpanosuunnitelman laatimiseksi.

Toimeenpanosuunnitelman vähäinen muuttaminen voisi tulla kysymykseen myös vähäisen hoitoehtojen rikkomisen yhteydessä. Tällöin kriminaalihoitolaitoksen tulisi joka tapauksessa antaa sopimushoitoon tuomitulle 11 §:n 1 momentissa tarkoitettu suullinen tai kirjallinen huomautus.

Esityksen liitteenä on kaksi esimerkkiä hoidon organisoinnista ja siitä, miten hoitoprosessi voisi edetä.

9 § Täytäntöönpanon ajankohta

Sopimushoidon täytäntöönpano olisi 1 momentin mukaan aloitettava viipymättä, kun tuomio on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi. Käräjäoikeuden tuomio tulee normaalisti lainvoimaiseksi ja täytäntöönpanokelpoiseksi joko tyytymättömyyden ilmoittamiselle tai valituksen tekemisle varatun ajan kuluttua. Sopimushoito olisi suoritettava toimeenpanosuunnitelman mukaisessa ajassa, jollei kriminaalihoitolaitos ole hyväksynyt sopimushoidon keskeyttämistä. Keskeytys voisi olla yhteensä enintään kuuden kuukauden pituinen. Keskeytyksistä voisi, kuten 8 §:n 4 momentissa tarkoitetuista vähäisistä muutoksista, päättää kriminaalihoitolaitos. Näin vältty-

täisiin rasittamasta tuomioistuimia vähäisillä asioilla. Hallinnollinen viranomainen voisi hyvin päättää keskeytyksestä, sillä keskeytys merkitsisi vain täytäntöönpanon lykkääntymistä. Siinä ei ole kysymys toimeenpanosuunnitelman asiallisesta muuttamisesta.

Kriminaalihuoltolaitoksen tulisi ehdotuksen mukaan ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin heti tuomion tultua lainvoimaiseksi ja saatuaan tiedon sopimushoidosta. Kriminaalihuoltolaitoksen tulisi viipymättä ottaa yhteyttä hoitopaikkaan hoitoajankohdan ja aikataulujen määrittämiseksi. Kriminaalihuoltolaitoksen tulisi myös ryhtyä muihinkin käytännön järjestelyihin sopimushoidon täytäntöönpanon käynnistämiseksi. Täytäntöönpanon tehokas hoitaminen edellyttää sujuvaa tiedonkulkua tuomioistuimen, rikosseuraamusviraston, kriminaalihuoltolaitoksen ja hoitoyksikön välillä.

Tuomitun ja myös yhteiskunnan kannalta on yleensä suotavaa ja hyödyllistä se, että täytäntöönpano alkaisi ja rangaistus tulisi suoritetuksi mahdollisimman pikaisesti. Tämän vuoksi ehdotetaan, että tuomitun suostumuksin sopimushoidon täytäntöönpano voitaisiin käräjäoikeuden tuomion perusteella aloittaa ennen kuin tuomio on saanut lainvoiman. Edellytyksenä täytäntöönpanon aientamiselle olisi, että tuomittu on tyytynyt sopimushoitorangaistukseen. Tällainen tilanne voisi syntyä, jos syyttäjät tai asianomistajat valittaa tuomiosta taikka syytetty haakee muutosta esimerkiksi vahingonkorvauksesta tyytymättömyyden ilmoittamiselle varattu aika on kulunut ja tuomittu on antanut suostumuksensa täytäntöönpanoon. Vastaava säännös on laissa yhdyskuntapalvelusta ja laissa rangaistuksen täytäntöönpanosta. Hovioikeuden antama sopimushoitotuomio tulee täytäntöönpanokelpoiseksi jo oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 22 §:n yleissäännöksen perusteella tuomion antopäivänä.

Kriminaalihuoltolaitos vahvistaisi 2 momentin mukaan täytäntöönpanon alkamis- ja päättämisaikajankohdan. Sopimushoidon täytäntöönpano alkaisi yleensä siitä hetkestä, kun tuomittu on saapunut hoitopaikkaan tai kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistoon ohjeiden saamista ja välittömästi hoitopaikkaan siirtymistä varten. Sopimushoito suoritettaisiin yleensä loppuun toimeenpanosuunnitelman mukaisessa ajassa, jollei kriminaalihuoltolaitos ole 1 momentin mukaan hyväksynyt sopimushoidon keskeytymistä. Täytäntöönpano voisi keskeytyä myös muusta syystä. Tämän vuoksi on tarpeen, että kriminaalihuoltolaitos vahvistaisi erikseen myös täytäntöönpanon päättämisaikajankohdan.

Ehdotetun 3 momentin mukaan sopimushoitorangaistus raukeaisi samoin kuin sitä vastaava vankeusrangaistus rikoslain 8 luvun mukaan. Kun 5 §:n mukaan sopimushoitoon voidaan tuomita enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta, sopimushoito raukeaisi viidessä vuodessa lainvoiman saaneen tuomion antopäivästä, jollei sen täytäntöönpano olisi alkanut tänä aikana.

10 § Tuomitun velvollisuudet

Sopimushoitoon tuomitun olisi 1 momentin mukaan tunnollisesti noudatettava hänelle vahvistettua toimeenpanosuunnitelmaa ja siihen sisältyviä ehtoja. Tuomitun olisi pidettävä yhteyttä kriminaalihuoltolaitokseen toimeenpanosuunnitelmasta ilmenevällä tavalla. Hän olisi velvollinen ilmoittamaan olinpaikkansa ja muut yhteystietonsa kriminaalihuoltolaitokselle. Lisäksi tuomitun olisi noudatettava muita kriminaalihuoltolaitoksen tai hoitoyksikön antamia määräyksiä ja ohjeita sekä hoitopaikan järjestyssääntöjä. Jos toimeenpanosuunnitelman noudattamisessa tulisi vähäisiä ongelmia tai esteitä, tuomitun olisi ensisijaisesti pyrittävä hoitamaan asia

hoitopaikan kanssa. Jos ongelmasta aiheutuisi vähäisiä muutoksia hoitosuunnitelmaan tai tarve keskeytyksen hyväksymiseen, niistä voisi päättää vain kriminaalihuoltolaitos.

Tuomittu olisi 2 momenttiin otetun nimenomaisen säännöksen nojalla velvollinen päihdeettömyyden toteamiseksi vaadittaessa antamaan virtsa-, sylki- ja verinäytteen sekä suorittamaan puhalluskokeen. Päihteen käyttöä kontrolloitaisiin ensin virtsa- tai sylkinäytteellä tai puhalluskokeella. Positiivinen testi olisi aina varmistettava veritestein kontrolloiduissa olosuhteissa.

11 § Sopimushoitoehtojen rikkominen

Jos tuomittu ei noudata toimeenpanosuunnitelmaa tai muuten rikkoo sopimushoidon ehtoja, kriminaalihuoltolaitoksen olisi 1 momentin mukaan annettava hänelle suullinen tai kirjallinen huomautus. Myös suullisen huomautuksen antamisesta on tehtävä merkintä täytäntöönpanoasiakirjoihin. Kirjallinen huomautus tulisi kysymykseen sellaisissa törkeää lievemmistä rikkomuksista, joissa kuitenkin ei ole tarvetta muuntoesityksen tekemiseen. Aivan lievissä tapauksissa kuten vähäisestä myöhästymisestä kriminaalihuoltolaitoksen olisi ensisijaisesti nuhdeltava tuomittua epävirallisesti. Rikkomusasian yhteydessä on myös harkittava, onko tarvetta lisäksi hyväksyä muutoksia hoitosuunnitelmaan tai keskeyttää sopimushoito määräajaksi.

Jos tuomittu ei aloita sopimushoitoa, keskeyttää sen tai muulla tavalla törkeästi rikkoo sopimushoidon ehtoja, sopimushoito voitaisiin 2 momentin mukaan muuttaa vankeudeksi. Esityksen tästä tekisi syyttäjälle kriminaalihuoltolaitos 12 §:n 1 momentissa ja 13 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa. Syyttäjän asiana olisi niin harkitessaan tehdä 12 §:n 1 momentin mukaisesti vaatimus sopimushoidon muuttamiseksi vankeudeksi. Muuntoesityksen käsittelystä tuomioistuimessa säädettäisiin 14 ja 15 §:ssä.

Päätettyään tehdä sopimushoidon vankeudeksi muuttamista koskevan esityksen syyttäjälle kriminaalihuoltolaitoksen olisi myös päätettävä 12 §:n 3 momentin mukaisesti sopimushoidon täytäntöönpanon keskeytymisajankohdasta.

Päihdehuollon toimintayksikön olisi 3 momentin mukaan ilmoitettava kriminaalihuoltolaitokselle 1 ja 2 momentissa tarkoitetuista rikkomuksista. Voidakseen täyttää valvontavelvollisuutensa kriminaalihuoltolaitoksen on saatava tietää toimeenpanosuunnitelman ehtojen rikkomuksista. Ilmoitusvelvollisuuteen sisältyy myös tieto positiivisesta päihdenäytteestä. Hoitoyksikön yhdys henkilön velvollisuutena olisikin ilmoittaa kriminaalihuoltolaitokselle mainituista seikoista. Kriminaalihuoltolaitoksen asiana on harkita, mihin toimenpiteisiin tehty ilmoitus antaa aiheutta.

Ilmoitusvelvollisuus koskisi vain tietoa siitä, millä tavoin hoitosuunnitelmaa tai toimeenpanosuunnitelman ehtoja ei ole noudatettu ja mikä osuus hoidettavalla on tapahtumiin. Hoidon on perustuttava luottamuksellisuuteen hoidettavan ja hoitoyksikön välillä kuten päihdehuoltolain 8 §:ssä on ilmaistu. Ilmoitusvelvollisuus ei siten koskisi hoidettavan terveystietoja eikä hänen muitakaan salassa pidettäviä tietoja, ellei hoidettava ole antanut suostumustaan niiden antamiseen. Terveystietojen ja sosiaalihuollon tietojen käsittelyssä on noudatettava, mitä niistä muualla laissa on säädetty. Keskeiset säädökset ja määräykset ovat potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettu laki.

12 § Rikkomusasian käsittely

Jos kriminaalihuoltolaitos katsoisi kirjallisen huomautuksen riittämättömäksi seuraamukseksi sopimushoitoehtojen rikkomisesta, sen olisi viipymättä tehtävä viralliselle syyttäjälle esitys sopimushoidon muuttamiseksi vankeudeksi. Kysymys on tilanteesta, jossa sopimushoito näyttää epäonnistuvan tuomitun omasta syystä. Rikkomuksen vakavuuden arviointi jäisi ensi vaiheessa kriminaalihuoltolaitoksen arvioitavaksi kuten yhdyskuntapalvelussakin vastaavassa tilanteessa. Törkeäksi rikkomukseksi olisi katsottava esimerkiksi hoidon laiminlyönti kokonaan tai toistuva kieltäytyminen hoidosta. Ennen huomautuksen antamista tai muuntoesityksen tekemistä tuomitulle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Kriminaalihuoltolaitoksen tulisi 3 momentin mukaan esittäessään sopimushoidon muuttamista vankeudeksi päätettävä, milloin sopimushoidon täytäntöönpano keskeytetään. Ehdotettu säännös koskisi tilannetta, jossa kriminaalihuoltolaitos 15 §:ssä tarkoitetun rikkomusasian käsittelyn yhteydessä tai 16 §:n 2 momentissa tarkoitetun täytäntöönpanon esteen ilmaantuessa olisi tekemässä esitystä sopimushoidon muuttamiseksi vankeudeksi. Tuomioistuimen ja sopimushoitoon tuomitun on välttämätöntä tietää milloin rangaistuksen täytäntöönpano on keskeytetty.

Jos kriminaalihuoltolaitos katsoo sopimushoidon keskeytyneeksi rikkomuksen tekohetkellä tai silloin kun se tekee muuntoesityksen ja muuntoesitys ei tule hyväksytyksi syyttäjällä tai tuomioistuimessa, sopimushoito olisi keskeytyneenä esityksen hylkäämiseen saakka. Se jatkuisi hylkäämispäätöksen jälkeen.

Jos syyttäjän harkinnan mukaan sopimushoito olisi muutettava vankeudeksi, hänen olisi tehtävä siitä vaatimus käräjäoikeudelle. Toimivaltaisesta tuomioistuimesta säädettäisiin 14 §:ssä. Jos tapaus olisi selvä, syyttäjä voisi välittömästi esittää vaatimuksensa tuomioistuimelle. Tarvittaessa syyttäjän olisi ehtojen rikkomisen selvittämiseksi määrättävä suoritettavaksi tutkinta, jonka tekisi poliisi.

13 § Täytäntöönpanon este

Pykälässä olisivat säännökset muusta kuin 12 §:ssä tarkoitetusta syystä tapahtuvasta täytäntöönpanon esteestä.

Jos sopimushoitoa ei 1 momentin mukaan voida panna täytäntöön toimeenpanosuunnitelman mukaisesti pääasiassa tuomitusta riippumattomasta syystä, kriminaalihuoltolaitoksen on, jollei se itse 8 §:n 4 momentissa säädetyin tavoin hyväksy toimeenpanosuunnitelmaan muutosta, ryhdyttävä laatimaan uutta toimeenpanosuunnitelmaa sen esittelemiseksi viralliselle syyttäjälle. Tällaisia syitä voisivat olla esimerkiksi tuomitun sairastuminen tai hoitopaikasta johtuvat syyt. Syyttäjä saattaa asian 14 §:ssä tarkoitetun käräjäoikeuden käsiteltäväksi.

Jos sopimushoitoa ei 2 momentin mukaan voida panna täytäntöön muusta rikoksesta johtuvan pakkokeinon tai rangaistuksen takia taikka muusta tuomitusta riippuvasta syystä, olisi myös meneteltävä kuten 1 momentissa on säädetty tai tehtävä esitys sopimushoidon muuttamiseksi vankeudeksi. Kysymys ei ole varsinaisesta sopimushoidon rikkomisasiasta, jolloin menetellään 12 §:ssä säädetyin tavoin. Sen sijaan tässä tarkoitettu tilanne saattaa syntyä, jos sopimushoitoon tuomittu jonkun muun kuin sopimushoitotuomioon johtaneen rikoksen johdosta on vangittuna tai joutuu suorittamaan muuta ehdotonta vankeusrangaistusta. Tällaisessa tilanteessa saattaa sopimushoidon suorittaminen loppuun tulla tosiasiallisesti mahdottomaksi tai ainakin vaikeaksi. Jos sopimushoitoa ei voitaisi viedä päätökseen eikä kriminaalihuoltolaitos voisi hy-

väksy 8 §:n 4 momentissa tarkoitettua muutosta, tuomioistuimen olisi muunnettava sopimushoito vankeudeksi.

14 § Muuntoasiassa toimivaltainen tuomioistuin

Sopimushoidon muuntamista ja uuden toimeenpanosuunnitelman vahvistamista koskevan asian käsittelisi 1 momentin mukaan se käräjäoikeus, joka on ratkaissut sopimushoitoon johtaneen rikosasian, jonka toimipiirissä tuomittu asuu tai vakinaisesti oleskelee taikka on hoidossa. Tavallisesti momentissa tarkoitettu asia olisi tarkoituksenmukaista käsitellä siinä tuomioistuimessa, joka ensimmäisenä oikeusasteena on ratkaissut sopimushoitoon johtaneen rikosasian. Säännös mahdollistaisi joustavasti asian käsittelyn kannalta tarkoituksenmukaisimman käräjäoikeuden valitsemisen. Jos tuomittu on hoidettava muulla paikkakunnalla, saattaa olla tarkoituksenmukaista käsitellä asia hoitopaikan käräjäoikeudessa. Käräjäoikeuden tulisi kuitenkin olla jokin 1 §:ssä mainittu.

Muuntoasiassa käräjäoikeus olisi päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Sopimushoidon vankeudeksi muuntamisessa on kysymys vain sen toteamisesta, onko sopimushoitoehtoja rikottu ja itse muuntamisesta. Syyllisyyskysymys ja vankeusrangaistus olisi jo aiemmin ratkaistu täydessä kokoonpanossa. Muutospäätökseen olisi oikeus hakea muutosta hovioikeudelta. Yhden tuomarin istunto on jo käytössä muun muassa yhdyskuntapalvelun ja sakon muuntomenettelyssä. Jos tuomioistuin kuitenkin katsoisi, että asia on käsiteltävä täysilukuisessa kokoonpanossa, asia olisi siirrettävä sanotussa kokoonpanossa käsiteltäväksi.

Sopimushoitoon tuomittu olisi 2 momentin mukaan kutsuttava kuultavaksi käräjäoikeuteen henkilökohtaisesti. Henkilökohtainen kuuleminen ei kuitenkaan olisi välttämätöntä, vaan asia voitaisiin ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos henkilökohtainen kuuleminen ei ole asian selvittämiseksi tarpeen. Jos henkilökohtainen kuuleminen on tarpeen, vastaaja kutsutaan käräjäoikeuteen sakon uhalla ja tarvittaessa määrätään tuotavaksi oikeuteen. Tuomiota julistettaessa poissa olleelle vastaajalle olisi välittömästi ilmoitettava asian päättymispäivä ja tuomioistuimen ratkaisu sekä lähetettävä muutoksenhakuohjeet. Ilmoitus olisi lähetettävä tuomitulle sekä silloin, kun sopimushoito muutetaan vankeusrangaistukseksi, että silloin, kun sopimushoito jatkuu. Muuten noudatetaan soveltuvin osin, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa säädetään.

15 § Muuntoesityksen käsittely

Jos tuomioistuin muuntaisi sopimushoidon vankeudeksi tai jos muutoksenhakutuomioistuin muuttaisi lainvoimaa vailla olevan sopimushoitotuomion toiseksi rangaistukseksi, sopimushoidosta suoritettu osuus otettaisiin kohtuullisessa määrin huomioon vankeusrangaistusta vähentävänä seikkana, jollei sitä katsottaisi rangaistuksen täydeksi suoritukseksi.

Muuntaessaan sopimushoidon vankeudeksi olisi käräjäoikeuden otettava harkinnan pohjaksi alkuperäinen vankeusrangaistus, jonka sijasta sopimushoitoa tuomittiin. Jos sopimushoitoa ei ole lainkaan aloitettu, muunnettava vankeusrangaistus olisi sama, kuin se rangaistus, jonka sijasta sopimushoitoa alun perin tuomittiin. Muutoin vankeusrangaistuksen pituuden arvioinnissa olisi otettava kohtuullisessa määrin huomioon, kuinka suuri osuus tuomitusta sopimushoidosta sekä ajallisesti että hoidollisesti on ehditty suorittaa. Näin arvioitua osuutta sopimushoidosta vastaisi yhtä suuri osuus vankeusrangaistuksesta. Kovin tarkkaa mittapuuta ei voida määritellä sille, mitä kulloinkin pidettäisiin kohtuullisena määränä. Sopimushoito voitaisiin katsoa vankeuden täydeksi suorittamiseksi esimerkiksi silloin, kun sopimushoidon täytäntöön-

pano on 13 §:n 1 momentin mukaan estynyt tuomitusta riippumattomista syistä ja merkittävä osa sopimushoidosta on ehditty suorittaa loppuun.

Kohtuullisuudella tarkoitettaisiin myös sitä, että tuomittava vankeusrangaistus yhdessä jo suoritettujen sopimushoidon kanssa ei saisi muodostua kokonaisuudessaan ankarammaksi kuin jos tuomittu olisi alun perin suorittanut rangaistuksen ehdottomana vankeutena.

Muutoksenhakutuomioistuin voisi myös vastaavasti ehdotuksen mukaan ottaa suoritettujen sopimushoidon kohtuullisessa määrin huomioon vankeusrangaistusta vähentävänä seikkana, jos tuomioistuin muuttaa lainvoimaa vailla olevan sopimushoitotuomion toiseksi rangaistukseksi.

Tuomioistuimen antama muuntotuomio korvaisi sopimushoitotuomion. Vankeuden määrääminen ehdolliseksi ei olisi mahdollista muunnettaessa suorittamatta jäänyt sopimushoidon vankeudeksi. Myöskään yhdyskuntapalveluun tuomitseminen ei olisi mahdollista tässä tilanteessa.

Tuomioistuin voisi ehdotetun 2 momentin mukaan syyttäjän esityksestä vahvistaa sopimushoittoa tuomitulle uuden toimeenpanosuunnitelman. Uuden toimeenpanosuunnitelman laatiminen ja hyväksyminen tulee kysymykseen lähinnä niissä tapauksissa, joissa sopimushoidon täytäntöönpano keskeytyy 13 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa tuomitusta riippumattomista syistä eikä kriminaalihuoltolaitos ole voinut hyväksyä 9 §:n mukaisesti sopimushoidon keskeyttämistä. Harkitessaan uuden toimeenpanosuunnitelman hyväksymistä tuomioistuimen on otettava perustaksi se vankeusrangaistus, jonka sijasta sopimushoidosta alun perin on tuomittu. Uuden sopimushoidon pituus yhdessä jo suoritettujen sopimushoidon kanssa tulisi mahtua 2 §:ssä mainittuihin sopimushoidon aikarajoihin. Jo suoritettujen sopimushoidon pituus ja laatu ilmenisi kriminaalihuoltolaitoksen 8 §:n mukaisesti laatimasta uudesta toimeenpanosuunnitelmasta.

16 § Uusi rangaistustuomio

Jos sopimushoittoa tuomittua syytetään hänen ennen sopimushoitotuomiota tekemästään muusta rikoksesta, sopimushoitto- ja rangaistus otetaan huomioon uutta rangaistusta määrättäessä niin kuin sitä vastaava ehdoton vankeusrangaistus rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaan.

Pykälä soveltuisi ainoastaan tilanteeseen, jossa rikos on tehty ennen sopimushoidon tuomitsemista ja uusi rangaistus olisi tuomittava tästä rikoksesta huomioon ottaen aikaisemmin tuomittu sopimushoido.

Uusi rangaistus ei sellaisenaan aiheuttaisi velvollisuutta keskeyttää sopimushoidon täytäntöönpanoa. Sopimushoidon täytäntöönpano olisi keskeytettävä yleensä vasta, kun uusi rikos tai siihen liittyvä pakkokeino tekee sopimushoidon täytäntöönpanon mahdottomaksi. Tällöin sovellettaisiin 13 §:n 2 momenttia.

17 § Jatkohoidon järjestäminen

Pykälässä säädettäisiin velvollisuudesta huolehtia siitä, että sopimushoittoa tuomittu voisi sopimushoidon päättymisestä huolimatta jatkaa päihdeongelman hoitamista, mikäli se on tarpeen. Tavoitteena on, ettei sopimushoidon suorittanut tahtomattaan jäisi ilman hoitoa. Ehdotus olisi sopu-uinnassa sen ajatuksen kanssa, jonka mukaan rikokseen syyllistyneiden yhteiskuntaan sopeutumisen edellytykset saataisiin paremmiksi ja rikosten uusimisriski pienemmäksi

sovittamalla nykyistä tehokkaammin yhteen rikosten seuraamusjärjestelmä ja yhteiskunnan tukijärjestelmät. Valtio ei kuitenkaan vastaisi jatkohoidon kustannuksista.

Ehdotuksen mukaan ennen sopimushoidon päättymistä kriminaalihoitolaitoksen, tuomitun asuinpaikkakunnan päihdehuollosta vastaavan viranomaisen ja hoitopaikan edustajan tulisi yhdessä tuomitun kanssa selvittää jatkohoidon ja siihen liittyvien tukitoimien tarve ja tehdä tarvittaessa jatkohoitosuunnitelma. Jatkohoidon tarpeen selvittäminen voi olla hyödyllistä myös silloin, kun sopimushoito esitetään muunnettavaksi ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi ehtojen törkeän rikkomisen vuoksi. Jatkohoitosuunnitelman tekemisestä näissä tilanteissa ei kuitenkaan esitetä sitovaa säännöstä, koska yhteyden saaminen tuomittuun saattaa osoittautua vaikeaksi tehtäväksi.

18 § Kustannusvastuu

Esityksen mukaan valtio vastaisi sopimushoidon kustannuksista. Valtion korvausvelvollisuus ulottuisi vain hoitosuunnitelmasta ilmenevän hoidon kustannuksiin. Kustannukset määräytyisivät sen sopimuksen mukaan, jonka kriminaalihoitolaitos tekisi hoitoyksikön kanssa tuomitavaan sopimushoitoon tarvittavista päihdehuollon palveluista. Sopimushoidon kustannuksiin, joista valtio vastaisi, ei luettaisi hoidon ehkä vaatimia tukitoimia eikä 17 §:ssä tarkoitettua jatkohoittoa. Kustannusvastuun perusteita on selvitetty yleisperusteluissa.

19 § Asetusvaltuus

Tuomitun velvollisuuksista, toimeenpanosuunnitelman sisällöstä, sopimushoitorikkomusasioiden käsittelystä ja sopimushoidon muusta täytäntöönpanosta annettaisiin tarkempia säännöksiä valtioneuvoston asetuksella.

20 § Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

Laki tulisi voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 ja se olisi voimassa kolme vuotta. Lakia sovellettaisiin kokeilualueiden käräjäoikeuksissa myös ennen lain voimaantuloa tehtyihin rikoksiin. Kokeilualan käräjäoikeus voisi tuomita sopimushoitoa, jos siihen muutoin on edellytykset olemassa, myös samalla kertaa tuomittavina olevissa rikoksissa, joista osa on tehty ennen lain voimaantuloa ja osa voimaantulon jälkeen. Tällä ratkaisulla turvattaisiin se, että kokeilualueella voitaisiin tuomita riittävä määrä sopimushoitorangaistuksia jo kokeilun alusta lähtien. Näin myös kokeilulle varattu aika riittäisi paremmin kokemusten saamiseen. Lain taannettuus ei olisi ongelma, koska sopimushoito olisi vapaaehtoinen ja tosiasiasa lievämpi rangaistus kuin ehdoton vankeusrangaistus, jonka sijasta sitä käytettäisiin.

Hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa lakia sovellettaisiin ennen sen voimaantuloa tehtyihin rikoksiin ainoastaan, jos käräjäoikeus on antanut asiassa ratkaisunsa lain voimaantulon jälkeen eli aikaisintaan tammikuun ensimmäisenä päivänä 2004. Jos käräjäoikeus on antanut tuomionsa ennen mainittua päivää, ylivoikeus ei voisi tuomita sopimushoitoa.

Laki olisi voimassa vuoden 2006 loppuun. Käräjäoikeuden tuomio - eikä esimerkiksi rikoksen teko-aika tai jutun vireille tulo - on valittu ratkaisevaksi ajankohdaksi, jotta kokeilulla olisi selkeä loppumisajankohta eikä sopimushoitoa tarvitsisi tuomita ja panna täytäntöön pitkiä aikoja kokeilun päätyttyä. Lisäksi säädettäisiin selvyuden vuoksi, että lakia sovellettaisiin vuoden 2006 jälkeen käsiteltäessä 1 §:n soveltamisalaan kuuluvia asioita hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa, jos käräjäoikeus on antanut ratkaisunsa lain voimassaoloaikana.

1.2. Laki rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta

Rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain 5 §:n 1 momentissa säädettyihin kriminaalihuoltolaitoksen tehtäviin ehdotetaan lisättäväksi sopimushoidon täytäntöönpanosta huolehtiminen.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan samanaikaisesti kuin sopimushoidon kokeilemisesta annettu laki eli vuoden 2004 alusta. Vaikka viimeksi mainittu laki on määräaikainen, ei rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muutoksen voimassaoloa ole syytä säätää määräaikaiseksi, koska sopimushoitoa tullaan panemaan täytäntöön myös kokeilulain lakattua olemasta voimassa. Jos rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muutos aikanaan käy tarpeettomaksi, voidaan se silloin kumota.

1.3. Rikosrekisterilaki

Rikosrekisterilain (770/93) mukaan rikosrekisteriin merkittäviä seuraamuksia ovat muun muassa ehdoton vankeusrangaistus, yhdyskuntapalvelu, ehdollinen vankeus ja nuorisorangaistus. Sakkorangaistuksia sitä vastoin ei merkitä rikosrekisteriin. Kun nuorisorangaistus on tarkoitettu sakkoa ankarammaksi seuraamukseksi, vaatii johdonmukaisuus, että myös se merkitään rikosrekisteriin.

2 §. Pykälän 1 momentissa luetellaan rikosrekisteriin merkittävät tuomioistuimen ratkaisut. Luetteloon ehdotetaan lisättäväksi tuomittu sopimushoitorangaistus.

10 §. Pykälän 1 momentissa säädetään tietojen poistamisesta rikosrekisteristä. Kymmenen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä poistetaan tieto ehdottomasta, enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksesta ja yhdyskuntapalvelusta. Kun sopimushoito rinnastuu ankaruudeltaan näihin seuraamuksiin ja kun tietoa sopimushoidosta ei sen jälkeen enää tarvita, ehdotetaan momentin 2 kohdan luetteloon lisättäväksi sopimushoitorangaistus.

1.4. Rikosvahinkolaki

Yhdyskuntapalveluun ja nuorisorangaistukseen tuomitun työtä tehdessään aiheuttamat esinevahingot korvataan tietyin edellytyksin rikosvahinkolain 8 §:n nojalla. Myös sopimushoitoon tuomittu saattaa aiheuttaa hoitoyksikölle tai sivulliselle vahinkoa. Sopimushoitoon tuomitun aiheuttaman vahingon korvaamisessa on syytä noudattaa samanlaisia sääntöjä kuin yhdyskuntapalveluun ja nuorisorangaistukseen tuomitun aiheuttaman vahingon korvaamisessa. Näistä syistä ehdotetaan, että rikosvahinkolain 8 §:n 3 momenttiin lisätään valtion korvattaviksi vahingoiksi sopimushoitoon tuomitun hoidon antajalle tai sivulliselle sopimushoidon aikana hoitoyksikössä aiheuttamat esinevahingot. Muutoksen taloudellinen merkitys on vähäinen.

Voimaantulosäännös. Voimaantulon osalta viitataan jaksossa 1.2. lausuttuun.

1.5. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 27 kohdassa säädetään salassa pidettäväksi viranomaisen asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetyille tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, nuoresta rikosentekijästä laaditusta henkilötutkinnasta tai vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityk-

sestä. Kuten yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvitykseen myös sopimushoidon sopimushoitotoselvitykseen ja sopimushoidon toimeenpanosuunnitelmaan sisältyisi henkilön yksityisyyteen liittyvää, erittäin arkaluonteista tietoa. Tämän vuoksi ehdotetaan, että 27 kohdassa tarkoitettuihin salassa pidettäviin asiakirjoihin lisättäisiin myös sopimushoitotoselvitys ja sopimushoidon toimeenpanosuunnitelma.

Voimaantulosäännös. Voimaantulon osalta viitataan jaksossa 1.2. lausuttuun.

1.6. Siviilipalveluslaki

Siviilipalveluslain 6 luvun 28 §:n mukaan siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta ei saa määrätä ehdolliseksi eikä sen sijasta saa tuomita yhdyskuntapalvelua. Vastaavasti ehdotetaan, ettei myöskään sopimushoitoa saisi tuomita siviilipalvelusrikoksesta tuomitun vankeusrangaistuksen sijasta.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan samanaikaisesti kuin sopimushoidon kokeilemisesta annettu laki eli vuoden 2004 alusta. Vaikka viimeksi mainittu laki on määräaikainen, siviilipalveluslain muutosta ei ehdoteta määräaikaiseksi, koska lakia sovellettaisiin vuoden 2006 jälkeen kokeilulain lakattua olemasta voimassa käsiteltäessä sopimushoidon kokeilemisesta annetun lain 1 §:n soveltamisalaan kuuluvia asioita hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa, jos käräjäoikeus on antanut ratkaisunsa viimeksi mainitun lain voimassaoloaikana.

1.7. Laki eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta

1 §. Pykälässä säädetään, että jos rangaistus-, huolto- tai hoitolaitokseen otettu henkilö on saanut tapaturman aiheuttaman ruumiinvamman tai ammattitautilaissa tarkoitetun ammattitaudin viranomaisen johdon ja valvonnan alaisessa työssä, hänelle on maksettava korvausta sen mukaan, kuin työtapaturman korvaamisesta säädetään.

Lakia sovelletaan 3 momentin mukaan myös yhdyskuntapalvelua ja nuorisorangaistusta suorittavaan henkilöön. Valtio maksaa yhdyskuntapalvelussa ja nuorisopalvelussa sattuneet tapaturmakorvaukset myös silloin, kun palvelupaikan järjestäjä on kunta tai yksityinen. Vastaavasti ehdotetaan, että lakia sovellettaisiin myös sopimushoitoon tuomittuun, joka saa päihdehoitoyksikössä sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa.

Voimaantulosäännös. Voimaantulon osalta viitataan jaksossa 1.2. lausuttuun.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Ehdotetun sopimushoidon kokeilemisesta annetun lain 19 §:n mukaan tarkempia säännöksiä tuomitun velvollisuuksista, toimeenpanosuunnitelman sisällöstä ja sopimushoitorikkomusasioiden käsittelystä sekä sopimushoidon muusta täytäntöönpanosta annetaan valtioneuvoston asetuksella.

3. Voimaantulo

Sopimushoidon kokeilemisen käynnistäminen vaatii aikaa oikeus-, sosiaali- ja terveysviranomaisten yhteistyön suunnitteluun, henkilöstön kouluttamiseen sekä kriminaalihuoltolaitoksen

käytännön valmistelutoimiin. Oikeushallinnon tietojärjestelmään olisi myös tehtävä sopimushoitorangaistuksen vaatimat muutokset. Lisäksi määräaikainen kokeilu ja sen seuranta edellyttäisivät, että lait tulisivat voimaan kalenterivuoden alusta. Tämän vuoksi ehdotetaan, että lait tulisivat voimaan vuoden 2004 alusta.

4. Säättämisjärjestys

Sopimushoito ehdotetaan otettavaksi käyttöön alueellisena kokeiluna. Alueellisesti rajoitettuun kokeiluun liittyy kysymys yhdenvertaisesta kohtelusta. Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lähtökohtaisesti säännös edellyttää samanlaista kohtelua paitsi ikään, myös muun muassa asuinpaikkaan katsomatta. Tämän vaatimuksen kanssa sopii huonosti ajatus siitä, että rikoksesta seuraavan rangaistuksen laadun ratkaisisi rikoksen tekopaikka. Samanlaisesta teosta voisi kokeilualueella seurata sopimushoitorangaistus ja kokeilualueen ulkopuolella ehdoton vankeusrangaistus. Ehdotuksen yksi ongelma on kuitenkin siinä, että se toimeenpannaan paitsi kohdehenkilöiden erityistarpeiden vuoksi myös seuraamusjärjestelmän kehittämiseksi ajallisesti rajoitetun alueellisen kokeilun avulla.

Yhdenvertaisuusperiaatteesta voidaan poiketa yleisesti hyväksyttävän yhteiskunnallisen intressin vuoksi. Perustuslakivaliokunta on pitänyt kokeilulainsäädäntöä sinänsä hyväksyttävänä yhdenvertaisuuden kannalta kotitaloustyön tukemisen (PeVL 19/1997 vp), toimeentulotehtävien siirron (PeVL 2/1994 vp) ja terveyskeskusmaksun osalta (PerLV 3/1991 vp). Rikosoikeudellisen rangaistuksen kokeilemisen sääntely koskee kuitenkin yksilön oikeusasemaa syvemmin kuin esimerkiksi säännökset tietystä taloudellisesta etuudesta (PeVL 59/2001 vp).

YK:n kansalaisia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 26 artikla sisältää laaja-alaisen ja itsenäisen ihmisoikeuden, joka käsittää oikeuden yhdenvertaiseen kohteluun ja syrjinnän kiellon (esim. PeVL 19/1997 cp, s. 2/II ja PeVL 21/1994 vp, s.1/II). KP- sopimuksen valvontaa varten perustettu ihmisoikeuskomitea on korostanut, että erilaistava menettely on 26 artiklan mukaista, jos erilaiselle kohtelulle on olemassa kohtuulliset ja objektiiviset kriteerit. Esimerkiksi pelkkä hallinnollinen tarkoituksenmukaisuus ei oikeuta erilaiseen kohteluun (Gueye v. Ranska 196/1985).

Uusien seuraamusten saamista rangaistusjärjestelmäämme voidaan hallituksen käsityksen mukaan pitää sellaisena perusteena, joka mahdollisesti oikeuttaisi perustuslain yhdenvertaisuuden rajoittamiseen. Tällaisen rajoituksen tekemistä yhdenvertaisuusperiaatteeseen helpottaisi se, että sopimushoidon kokeilu merkitsisi poikkeamista rangaistusjärjestelmän normaalia soveltamista lievempään suuntaan sekä se, että sopimushoitoon tuomitseminen edellyttäisi tuomittavan suostumusta. Lisäksi kokeilun tarkoitus saavutettaisiin ehdotetulla alueellisella rajauksella. Sen laajentaminen koko maahan nelinkertaistaisi kustannukset. Kun kokeiluun on valittu ne alueet, joissa kriminaalihuoltolaitoksen valmius suorittaa kokeilu ehdotetussa määräajassa ovat parhaimmat, kokeilualueen laajentaminen koko maahan lykkäisi kokeilun käynnistämistä ja pidentäisi kokeiluaikaa.

Perustuslakivaliokunta on edellä mainitussa lausunnossaan katsonut, että nuorisorangaistuskokeilun jatkamisen ulottaminen koko maahan poistaisi myös epäilyt, joita KP -sopimuksen näkökulmasta on liitettävissä nuorisorangaistuskokeiluun. Niiden merkitystä poikkeuslakia käytettäessä vähentäisi myös kokeilujän merkittävä lyhentäminen. Hallituksen käsityksen mukaan esitetylle sopimushoidon rajoitetulle kokeilulle on olemassa ihmisoikeuskomitean tarkoittamat kohtuulliset ja objektiiviset kriteerit. Kokeilun kesto on suhteellisen lyhyt. Lisäksi kokeilualue edustaa monipuolisesti erilaisia kaupunki- ja maaseututyyppejä ja edustaa riittävän kat-

tavasti sekä sopimushoidon piiriin tulevia (noin 100/vuosi) että väestöpohjaa (noin 1,15 milj.) eli noin neljänneistä koko maan vastaavista.

Nyt on kysymys ajallisesti rajoitetun sekä alueellisesti ja väestöllisesti suhteellisen kattavan kokeilun aloittamisesta uuden rikosoikeudellisen seuraamuksen saamiseksi rangaistusjärjestelmäämme. Lisäksi sopimushoito merkitsisi suostumuksenvaraista lievennystä lain normaalista soveltamisesta. Kun kokeilun tarkoituksen toteuttamisen kannalta sen laajentaminen koko maahan lisäisi tarpeettomasti kustannuksia, tekisi mahdottomaksi kokeilun nopean käynnistämisen ja vaarantaisi kokeilun tulosten saatavuuden ehdotetussa kolmen vuoden määräajassa, hallitus katsoo, että yhdenvertaisuusperiaatteen ehdotettuun rajoittamiseen on painava yhteiskunnallinen tarve. Näillä perusteilla sopimushoidon kokeilulaki ja sen sisältämä poikkeus yhdenvertaisuusperiaatteesta voitaisiin hallituksen käsityksen mukaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksityksessä.

Edellä esitetyn perustella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

Lakiehdotukset

1.

**Laki
sopimushoidon kokeilemisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan Espoon, Kotkan, Kuopion, Lahden, Oulun, Porin, Seinäjoen ja Turun käräjäoikeuksissa ratkaistavissa rikosasioissa.

Lain 16 §:ää sovelletaan kuitenkin kaikissa yleisissä oikeuksissa.

Lakia sovelletaan myös ratkaistaessa sen soveltamisalaan 1 momentin mukaan kuuluvia asioita hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa.

2 §

Sopimushoito

Sopimushoito on ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittava rangaistus. Se käsittää päihdehuoltolaissa (41/1986) tarkoitettua päihdehoitoa kriminaalihuoltolaitoksen valvonnassa vähintään kuusi kuukautta ja enintään kaksi vuotta.

3 §

Sopimushoidon täytäntöönpano

Sopimushoidon täytäntöönpanosta vastaa kriminaalihuoltolaitos.

4 §

Hoitoyksikkö

Sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa antaa päihdehuoltolaissa (41/1981) tarkoitettuja päihdehuollon palveluja tarjoava hoitoyksikkö, jonka palveluista kriminaalihuoltolaitos on tehnyt sopimuksen hoitoyksikön kanssa.

5 §

Sopimushoitoon tuomitseminen

Rikoksenteijä, joka tuomitaan pituudeltaan määrättyyn, enintään kahdeksan kuukauden ehdotomaan vankeusrangaistukseen, voidaan tuomita sen sijasta 8 §:ssä tarkoitetun toimeenpanosuunnitelman mukaiseen sopimushoitoon.

Sopimushoitoon ei saa tuomita, jos yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on mahdollista.

6 §

Sopimushoidon edellytykset

Sopimushoitoon tuomitsemisen edellytyksenä on, että

- 1) rikoksen tekemiseen on huomattavassa määrin vaikuttanut päihteiden ongelmakäyttö,
- 2) rikoksenteijä on halukas sopimushoitoon,
- 3) rikoksenteijän voidaan olettaa noudattavan hoitosuunnitelmaa ja muita sopimushoidon ehtoja ja
- 4) sopimushoitoon tuomitsemista on pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi.

7 §

Sopimushoitoselvitys

Kriminaalihoitolaitos selvittää virallisen syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä taikka omasta aloitteestaan 6 §:ssä tarkoitetut sopimushoidon edellytykset. Selvitys voidaan tehdä myös rikoksesta epäillyn pyynnöstä, jos siihen on painava syy.

Sopimushoidon edellytysten selvittämisessä kriminaalihoitolaitoksen on käytettävä hyväkseen päihdehuollon asiantuntemusta. Samalla on selvitettävä mahdollisten tukitoimien tarve.

8 §

Toimeenpanosuunnitelma

Jos tehdyn sopimushoitoselvityksen perusteella sopimushoitoon tuomitseminen voi tulla kysymykseen, kriminaalihoitolaitos laatii yhteistyössä hoidon järjestävän hoitoyksikön ja rikoksesta epäillyn kanssa toimeenpanosuunnitelman. Se sisältää sopimushoidon pituuden, hoitosuunnitelman ja sopimushoidon täytäntöönpanoon liittyvät ehdot. Hoitosuunnitelmasta tulee ilmetä sopimushoidon hoitomuodot ja niiden kestot.

Toimeenpanosuunnitelmaan on sisällytettävä velvoite päihdeettömyyden toteamiseksi tarvittavien näytteiden antamiseen, tutkittavan yhteydenpitovelvollisuus kriminaalihoitolaitokseen ja

muut toimeenpanosuunnitelman täytäntöönpanoon liittyvät keskeiset ehdot ja niiden rikkomisen seuraukset. Toimeenpanosuunnitelmaan on liitettävä rikoksesta epäillyn kirjallinen suostumus toimeenpanosuunnitelman mukaiseen hoitoon ja sopimushoidon täytäntöönpanoon liittyviin ehtoihin. Toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa on oltava yhteydessä päihdehuollosta vastaavaan kunnan viranomaiseen.

Kriminaalihuoltolaitos voi tehdä vähäisiä muutoksia toimeenpanosuunnitelmaan täytäntöönpanon aikana.

9 §

Täytäntöönpanon ajankohta

Sopimushoidon täytäntöönpano on aloitettava viipymättä siitä, kun tuomio on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi. Sopimushoito on suoritettava toimeenpanosuunnitelman mukaisessa ajassa. Kriminaalihuoltolaitos voi hyväksyä sopimushoitoon enintään kuuden kuukauden keskeytyksen, jolloin sopimushoidon päättymisajankohta siirtyy vastaavasti. Sopimushoidon täytäntöönpano voidaan tuomitun suostumuksella käräjäoikeuden tuomion perusteella aloittaa ennen kuin tuomio on saanut lainvoiman, jos tuomittu on tyytynyt sopimushoitorangaistukseen.

Kriminaalihuoltolaitos vahvistaa täytäntöönpanon alkamis- ja päättymisajankohdan.

Sopimushoitorangaistus raukeaa samoin kuin sitä vastaava vankeusrangaistus.

10 §

Tuomitun velvollisuudet

Sopimushoitoon tuomitun on tunnollisesti noudatettava hänelle vahvistettua toimeenpanosuunnitelmaa ja siihen sisältyviä ehtoja.

Tuomittu on velvollinen päihteettömyyden toteamiseksi vaadittaessa antamaan virtsa-, sylki- ja verinäytteen sekä suorittamaan puhalluskokeen.

11 §

Sopimushoitoehtojen rikkominen

Sopimushoitoon tuomitulle, joka ei noudata hoitosuunnitelmaa tai rikkoo toimeenpanosuunnitelmassa asetettuja ehtoja, on kriminaalihuoltolaitoksen annettava suullinen tai kirjallinen huomautus.

Jos tuomittu ei aloita sopimushoitoa, keskeyttää sen tai muulla tavoin törkeästi rikkoo sopimushoidon ehtoja, voidaan sopimushoito muuntaa ehdottomaksi vankeudeksi.

Päihdehuollon hoitoyksikön on ilmoitettava 1 ja 2 momentissa tarkoitetuista rikkomuksista kriminaalihuoltolaitokselle.

12 §

Rikkomusasian käsittely

Jos kriminaalihuoltolaitos katsoo huomautuksen riittämättömäksi seuraamukseksi sopimushoitoehtoien rikkomisesta, sen on viipymättä tehtävä viralliselle syyttäjälle esitys sopimushoidon muuntamiseksi vankeudeksi.

Ennen huomautuksen antamista tai muuntoesityksen tekemistä tuomitulle on varattava tilaisuus tulla kuuluksi.

Kriminaalihuoltolaitoksen on esittäessään sopimushoidon muuttamista vankeudeksi päätettävä milloin sopimushoidon täytäntöönpano keskeytetään.

Jos virallisen syyttäjän harkinnan mukaan sopimushoito on muunnettava vankeudeksi, hänen on esitettävä vaatimus siitä viipymättä 14 §:ssä tarkoitetulle käräjäoikeudelle. Tarvittaessa virallisen syyttäjän on määrättävä asiassa suoritettavaksi tutkinta.

13 §

Täytäntöönpanon este

Jos sopimushoitoa ei voida panna täytäntöön toimeenpanosuunnitelman mukaisesti pääasiassa tuomitusta riippumattomasta syystä, kriminaalihuoltolaitoksen on, jollei se itse 8 §:n 4 momentissa säädetyin tavoin hyväksy toimeenpanosuunnitelman muutosta, ryhdyttävä toimiin uuden toimeenpanosuunnitelman laatimiseksi ja sen esittämiseksi syyttäjälle. Syyttäjä harkitsee, onko asia saatettava käräjäoikeuden käsiteltäväksi.

Jos sopimushoitoa ei voida panna täytäntöön muusta rikoksesta johtuvan pakkokeinon tai rangaistuksen takia taikka muusta kuin 12 §:ssä tarkoitetusta tuomitusta riippuvasta syystä, kriminaalihuoltolaitoksen on meneteltävä 1 momentissa tarkoitetuin tavoin tai tehtävä esitys sopimushoidon muuntamiseksi vankeudeksi.

14 §

Muuntoasiassa toimivaltainen tuomioistuin

Sopimushoidon muuntamista ja uuden toimeenpanosuunnitelman vahvistamista koskevan asian käsittelee se 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu käräjäoikeus, joka on ratkaissut sopimushoitoon johtaneen rikosasian tai jonka toimipiirissä tuomittu asuu tai vakinaisesti oleskelee taikka on hoidossa. Käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Sopimushoitoon tuomittu on kutsuttava kuultavaksi käräjäoikeuteen henkilökohtaisesti. Asia voidaan ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jollei vastaajan henkilökohtainen kuuleminen ole välttämätöntä. Muuten noudatetaan soveltuvin osin, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa säädetään.

15 §

Muuntoesityksen käsittely

Jos tuomioistuimien muuntaa sopimushoidon vankeudeksi tai jos muutoksenhakutuomioistuimien muuttaa lainvoimaa vailla olevan sopimushoitotuomion toiseksi rangaistukseksi, sopimushoidosta suoritettu osuus otetaan kohtuullisessa määrin huomioon vankeusrangaistusta vähentävänä seikkana, jollei sitä katsota rangaistuksen täydeksi suoritukseksi.

Tuomioistuimien voi syyttäjän esityksestä vahvistaa sopimushoittoon tuomitulle uuden toimeenpanosuunnitelman.

16 §

Uusi rangaistustuomio

Jos sopimushoittoon tuomittua syytetään hänen ennen sopimushoitotuomiota tekemästään muusta rikoksesta, sopimushoitorangeistus otetaan huomioon uutta rangaistusta määrättäessä niin kuin sitä vastaava ehdoton vankeusrangaistus rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaan.

17 §

Jatkohoidon järjestäminen

Ennen sopimushoidon päättymistä kriminaalihuoltolaitoksen, tuomitun asuinpaikkakunnan päihdehuollosta vastaava viranomaisen ja hoitopaikan edustajan tulee yhdessä tuomitun kanssa selvittää jatkohoidon ja siihen liittyvien tukitoimien tarve ja tehdä tarvittaessa jatkohoitosuunnitelma.

18 §

Kustannusvastuu

Valtio vastaa sopimushoidon kustannuksista. Kriminaalihuoltolaitos sopii päihdehuollon hoitoyksikön kanssa tarpeellisista päihdehuollon palveluista.

19 §

Asetusvaltuus

Tarkempia säännöksiä tuomitun velvollisuuksista, toimeenpanosuunnitelman sisällöstä, sopimushoitovirastojen käsittelystä ja sopimushoidon muusta täytäntöönpanosta annetaan valtioneuvoston asetuksella.

20 §

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 . Sitä sovelletaan myös ennen lain voimaantuloa tehtyihin rikoksiin. Hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa lakia sovelletaan ennen sen voimaantuloa tehtyihin rikoksiin ainoastaan, jos käräjäoikeus on antanut asiassa ratkaisunsa lain voimaantulon jälkeen.

Laki on voimassa vuoden 2006 loppuun. Voimassaolon päätyttyä sovelletaan lain 14 §:ää, 15 §:n 1 momenttia ja 16 §:ää sekä rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä. Lakia sovelletaan myös sen voimaantulon päätyttyä käsiteltäessä 1 §:n soveltamisalaan kuuluvia asioita hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa, jos käräjäoikeus on antanut ratkaisunsa lain voimassaoloaikana.

2.

Laki**rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta 16 päivänä helmikuuta 2001 annetun lain (135/2001) 5 §:n 1 momentti seuraavasti:

5 §

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävät

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänä on huolehtia ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen nuorten rikoksentekijöiden valvonnan, nuorisorangaistuksen, yhdyskuntapalvelun, sopimushoidon ja ehdonalaisesti vapautettujen valvonnan täytäntöönpanosta.

- - -

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 .

3.

Laki

rikosrekisterilain 2 ja 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 20 päivänä elokuuta 1993 annetun rikosrekisterilain (770/1993) 2 §:n 1 momentti ja 10 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 523/2001, seuraavasti:

2 §

Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, sopimushoittoon, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain (1723/1991) nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuista, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

10 §

Rikosrekisteristä poistetaan tieto

- 1) ehdollisesta vankeudesta, ehdollisen vankeuden ohessa tuomitusta sakosta, yhdyskuntapalvelusta tai valvonnasta, nuorisorangaistuksesta, nuorisorangaistuksen sijasta tuomitusta sakosta, viraltapanosta ja yhteisösakosta viiden vuoden kuluttua,
- 2) ehdottomasta, enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksesta, yhdyskuntapalvelusta ja sopimushoidosta kymmenen vuoden kuluttua sekä
- 3) ehdottomasta, yli kahden ja enintään viiden vuoden vankeusrangaistuksesta sekä rikoslain 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä kahdenkymmenen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 .

4.

Laki**rikosvahinkolain 8 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 21 päivänä joulukuuta 1973 annetun rikosvahinkolain (935/73) 8 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1062/1996, seuraavasti:

8 §

Tämän lain nojalla korvataan lisäksi esinevahinko, jonka yhdyskuntapalveluun tai nuorisorangaistukseen tuomittu on aiheuttanut palvelupaikan järjestäjälle tai sivulliselle suorittaessaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää taikka sopimushoitoon tuomittu on hoidon aikana hoitoyksikössä aiheuttanut hoidon antajalle tai sivulliselle. Palvelupaikan järjestäjälle korvataan myös se, mitä tämä on joutunut sivulliselle vahingonkorvauslain 3 luvun 1 §:n 3 momentin perusteella maksamaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää suorittaessa aiheutetusta vahingosta

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 .

5.

Laki**viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21 päivänä toukokuuta 1999 annetun lain (621/1999) 24 §:n 1 momentin 27 kohta seuraavasti:

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

27) asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielen-tilatutkimuksesta tai nuoresta rikoksentekijästä laaditusta henkilötutkinnasta taikka vankeus-rangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksestä tai sopimus-hoidon sopimushoitosiselvityksestä tai toimeenpanosuunnitelmasta.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 .

6.

Laki**siviilipalveluslain 6 luvun 28 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 30 päivänä joulukuuta 1991 annetun siviilipalveluslain (1723/1991) 6 luvun 28 §:n 1 momentti seuraavasti:

6 luku

Siviilipalvelusvelvollisuuden rikkominen

28 §

Siviilipalvelusrikosta koskevat poikkeussäännökset

Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta ei saa määrätä ehdolliseksi eikä sen sijasta saa tuomita yhdyskuntapalvelua tai sopimushoitoa. Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen vain 29 §:ssä säädetyin edellytyksin.

- - - -

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 .

7.

Laki**eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta 30 päivänä joulukuuta 1946 annetun lain (894/46) 1 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1063/1996, seuraavasti:

1 §

Tätä lakia sovelletaan myös henkilöön, joka laitoksessa pitämisen sijasta on määrätty tai sijoitettu työhön laitoksen ulkopuolelle taikka suorittaa yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää taikka saa päihdehoitoyksikössä sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 .

2.

Laki**rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta 16 päivänä helmikuuta 2001 annetun lain (135/2001) 5 §:n 1 momentti seuraavasti:*Voimassa oleva laki*

5 §

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävät

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänä on huolehtia ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen nuorten rikoksenteekijöiden valvonnan, nuorisorangaistuksen, yhdyskuntapalvelun ja ehdonalaisesti vapautettujen valvonnan täytäntöönpanosta.

- - -

Ehdotus

5 §

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävät

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänä on huolehtia ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen nuorten rikoksenteekijöiden valvonnan, nuorisorangaistuksen, yhdyskuntapalvelun, *sopimushoidon* ja ehdonalaisesti vapautettujen valvonnan täytäntöönpanosta.

- - -

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004.

3.

Laki

rikosrekisterilain 2 ja 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 20 päivänä elokuuta 1993 annetun rikosrekisterilain (770/1993) 2 §:n 1 momentti ja 10 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 523/2001, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

2 §

Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain (1723/1991) nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuista, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Ehdotus

2 §

Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, *sopimushoitoon*, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain (1723/1991) nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuista, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Voimassa oleva laki

10 §

Rikosrekisteristä poistetaan tieto

- 1) ehdollisesta vankeudesta, ehdollisen vankeuden ohessa tuomitusta sakosta, yhdyskuntapalvelusta tai valvonnasta, nuorisorangaistuksesta, nuorisorangaistuksen sijasta tuomitusta sakosta, viraltapanosta ja yhteisösakosta viiden vuoden kuluttua,
- 2) ehdottomasta, enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksesta ja yhdyskuntapalvelusta kymmenen vuoden kuluttua sekä
- 3) ehdottomasta, yli kahden ja enintään viiden vuoden vankeusrangaistuksesta sekä rikoslain 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä kahdenkymmenen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä.

Ehdotus

10 §

Rikosrekisteristä poistetaan tieto

- 1) ehdollisesta vankeudesta, ehdollisen vankeuden ohessa tuomitusta sakosta, yhdyskuntapalvelusta tai valvonnasta, nuorisorangaistuksesta, nuorisorangaistuksen sijasta tuomitusta sakosta, viraltapanosta ja yhteisösakosta viiden vuoden kuluttua,
- 2) ehdottomasta, enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksesta, yhdyskuntapalvelusta ja *sopimushoidosta* kymmenen vuoden kuluttua sekä
- 3) ehdottomasta, yli kahden ja enintään viiden vuoden vankeusrangaistuksesta sekä rikoslain 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä kahdenkymmenen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 .

4.

Laki

rikosvahinkolain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 21 päivänä joulukuuta 1973 annetun rikosvahinkolain (935/73) 8 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1062/1996, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

8 §

Tämän lain nojalla korvataan lisäksi esinevahinko, jonka yhdyskuntapalveluun tai nuorisorangaistukseen tuomittu on aiheuttanut palvelupaikan järjestäjälle tai sivulliselle suorittaessaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää. Palvelupaikan järjestäjälle korvataan myös se, mitä tämä on joutunut sivulliselle vahingonkorvauslain 3 luvun 1 §:n 3 momentin perusteella maksamaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää suorittaessa aiheutetusta vahingosta

Ehdotus

8 §

Tämän lain nojalla korvataan lisäksi esinevahinko, jonka yhdyskuntapalveluun tai nuorisorangaistukseen tuomittu on aiheuttanut palvelupaikan järjestäjälle tai sivulliselle suorittaessaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää *taikka sopimushoitoon tuomittu on hoidon aikana hoitoyksikössä aiheuttanut hoidon antajalle tai sivulliselle*. Palvelupaikan järjestäjälle korvataan myös se, mitä tämä on joutunut sivulliselle vahingonkorvauslain 3 luvun 1 §:n 3 momentin perusteella maksamaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää suorittaessa aiheutetusta vahingosta

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004.

5.

Laki

viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21 päivänä toukokuuta 1999 annetun lain (621/1999) 24 §:n 1 momentin 27 kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

27) asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielen-tilatutkimuksesta, nuoresta rikoksenteijästä laaditusta henkilötutkinnasta tai vankeusrangais- tuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksestä.

Ehdotus

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

27) asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielen-tilatutkimuksesta *tai* nuoresta rikoksenteijästä laaditusta henkilötutkinnasta *taikka* vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvityksestä *tai sopimus- hoidon sopimushoitoselvityksestä tai toimeenpanosuunnitelmasta.*

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 .

6.

Laki**siviilipalveluslain 6 luvun 28 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 30 päivänä joulukuuta 1991 annetun siviilipalveluslain (1723/1991) 6 luvun 28 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

6 luku

Siviilipalvelusvelvollisuuden rikkominen

28 §

Siviilipalvelusrikosta koskevat poikkeussäännökset

Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta ei saa määrätä ehdolliseksi eikä sen sijasta saa tuomita yhdyskuntapalvelua. Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen vain 29 §:ssä säädetyin edellytyksin.

Ehdotus

6 luku

Siviilipalvelusvelvollisuuden rikkominen

28 §

Siviilipalvelusrikosta koskevat poikkeussäännökset

Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta ei saa määrätä ehdolliseksi eikä sen sijasta saa tuomita yhdyskuntapalvelua *tai sopimushoitoa*. Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen vain 29 §:ssä säädetyin edellytyksin.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 .

7.

Laki**eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta 30 päivänä joulukuuta 1946 annetun lain (894/46) 1 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1063/1996, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

1 §

Tätä lakia sovelletaan myös henkilöön, joka laitoksessa pitämisen sijasta on määrätty tai sijoitettu työhön laitoksen ulkopuolelle taikka suorittaa yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää.

Ehdotus

1 §

Tätä lakia sovelletaan myös henkilöön, joka laitoksessa pitämisen sijasta on määrätty tai sijoitettu työhön laitoksen ulkopuolelle taikka suorittaa yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää *taikka saa päihdehoitoyksikössä sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa.*

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004.

Esimerkkejä sopimushoidon toimeenpanosuunnitelmista

Esimerkki 1.

Espoolainen A.A. on tuomittu törkeästä rattijuopumuksesta 50 päivän vankeuden sijasta kuuden kuukauden pituiseen sopimushoittoon.

Toimeenpanosuunnitelma sisältää:

- 1) Sopimuksen Kriminaalihuoltolaitoksen Espoon aluetoimiston ja Espoon A-klinikkatoimen välillä A.A:n sopimushoidon järjestämisestä 4.3. – 3.9. 2003 Espoon käräjäoikeuden vahvistaman hoitosuunnitelman mukaisesti. Sopimuksen mukaan aluetoimisto vastaa hoidon kustannuksista toteutuneiden hoitopäivien ja hoitokäyntien mukaan. Hoitopaikan yhdyshenkilö on sosiaaliterapeutti K.K., joka raportoi hoidon toteutumisesta ja mahdollisista hoidon rikkomuksista aluetoimistolle.
- 2) Sopimushoittoon tuomitun velvollisuudet hoidossa ja muut ehdot: sitoumuksen antaa päihteettömyyden toteutukseksi tarvittavat näytteet ja testit pyydettyä, sitoumuksen olla sovitun mukaisesti yhteydessä aluetoimiston työntekijään ja sitoumuksen noudattaa hoitopaikan antamia ohjeita ja määräyksiä (katkaisuhoidoaseman järjestyssääntöä)
- 3) Hoitosuunnitelman: Hoidon tavoitteena on katkaista A.A:n juomakierre, tukea yleisesti A.A:n tavoitetta pidättäytyä alkoholinkäytöstä ja erityisesti vahvistaa A.A:n valmiuksia pidättäytyä autolla ajosta, jos hän on nauttinut alkoholia. Hoito käynnistyy kahden viikon katkaisuhoidolla katkaisuhoidoasemalla. Sen jälkeen A.A. aloittaa yksilöterapiakäynnit sosiaaliterapeutti K.K:n luona kaksi kertaa viikossa toukokuun loppuun ja sen jälkeen kerran viikossa sopimushoidon loppuun saakka. Lisäksi A.A. osallistuu viikottain A-klinikan rattijuupoille tarkoitettuun ryhmähoito-ohjelmaan 1.4. – 15.6.
- 4) Tukipalvelusuunnitelman: Espoon Leppävaaran sosiaalikeskuksen kanssa tehdyn sopimuksen mukaan A.A. osallistuu perheineen elokuussa järjestettävälle perheleirille.

Esimerkki 2.

Oululainen H.H. on tuomittu varkauksista ja huumausainerikoksesta kuuden kuukauden vankeusrangaistuksen sijasta 1 vuoden 6 kuukauden sopimushoitorangeistukseen.

Toimeenpanosuunnitelma sisältää:

- 1) Sopimuksen Kriminaalihuoltolaitoksen Oulun aluetoimiston ja Oulun yliopistollisen sairaan päihdepsykiatrian osaston ja Pelastusrenkas ry:n Nousevan Auringon talon kanssa HH:n sopimushoidon järjestämisestä 1.6. 2003 – 31.12. 2004 Oulun käräjäoikeuden vahvistaman hoitosuunnitelman mukaisesti. Sopimuksen mukaan aluetoimisto vastaa hoidon kustannuksista toteutuneiden hoitopäivien ja hoitokäyntien mukaan (opioidivieroitus OYS:ssa, yhteisöhoito Nousevan Auringon talossa, avohoito- ja perhekäynnit OYS:n psykiatrian klinikalla). OYS:n yhdyshenkilö on sairaanhoitaja P. P. ja Nousevan Auringon

talon yhdyshenkilö ohjaaja Y.Y., jotka raportoivat hoidon toteutumisesta ja mahdollisista hoidon rikkomuksista aluetoimistolle.

- 2) Sopimushoitoon tuomitun velvollisuudet hoidossa ja muut ehdot: sitoumuksen antaa päihteettömyyden toteamiseksi tarvittavat näytteet ja testit pyydettyä, sitoumuksen olla sovitun mukaisesti yhteydessä aluetoimiston työntekijään ja sitoumuksen noudattaa hoitopaikkojen antamia ohjeita ja määräyksiä.
- 3) Hoitosuunnitelman: Hoidon tavoitteena on vieroittaa H.H. heroiinin ja muiden huumausaineiden käytöstä, tukea H.H:n tavoitetta päästä irti kaikkien päihteiden käytöstä ja rikollisesta elämäntavasta ja kuntoutua työkykyiseksi ja itsenäiseen asumiseen kykeneväksi. Hoito käynnistyy kuukauden opioidivieroitushoidolla OYS:ssa 1.6. 2003, jatkuen vuoden pituisella yhteisohoidolla Nousevan Auringon talossa Hyrynsalmella (Kuntoutuskoti nuorille huumausaineiden käyttäjille, jotka sitoutuvat lääkkeettömään yhteisohoittoon. Yhteisohoidolla tarkoitetaan ao. yhteisön tietoista käyttämistä hoidollisten, kuntoutuksellisten ja kasvatuksellisten tavoitteiden toteuttamiseen, CRA-yhteisö vahvistusohjelma) ja sen jälkeen viiden kuukauden avohoidolla OYS:n psykiatrian klinikalla (1-2 viikon välein käynti omahoitaja, sairaanhoitaja P.P:n terapiaistunnoissa ja huumeseulassa).
- 4) Tukipalvelusuunnitelman: Oulun sosiaalikeskuksen erityissosiaalityöntekijä R.R. toimii koko hoidon ajan kaupungin päihdehuollon yhdyshenkilönä. Kaupunki järjestää yhteisohoitajakson jälkeen H.H:lle tukiasunnon sekä työhönkuntoutusjakson. Nousevan Auringon talo järjestää tukihenkilön yhteisohoittoa seuraavan OYS:n avohoitajakson ajaksi. H.H. osallistuu myös Oulun NA-kerhon toimintaan.

Varpu Lahden, Outi Petersohnin ja Marja Toivio-Kaasisen erimielinen lausunto

Alueellista kokeilua koskeva erimielisyys:

Yhdenvertaisuutta koskevan perustuslain 6 §:n yleissäännöksen mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa toisiin nähden edullisempaan tai epäedullisempaan asemaan.

Ehdotettu rangaistusseuraamus mahdollistaa rikoksesta epäillyn tuomitsemisen ehdottomalle vankeusrangaistukselle vaihtoehtoiseen sopimushoitoseuraamukseen. Jos rikoksesta epäilty sillä perusteella, että rikos ei ole tapahtunut kokeilualueella rajataan sopimushoitorangaistuksen ulkopuolelle, häntä ei kohdella yhdenvertaisesti vastaavan rikoksen sopimushoidon kokeilualueella tehneiden kanssa.

Esityksessä perustellaan ehdotetun rangaistuskokeilun alueellista rajoittamista lähinnä käytännöllisillä ja taloudellisilla syillä. Sen johdosta toteamme seuraavan.

Sopimushoitoon tuomitsemisen edellytyksenä on, että tuomittavalla on hoitoa vaativa päihdeongelma. Voimassa olevan päihdehuoltolain mukaan henkilölle, jolla on päihdeiden käyttöön liittyviä ongelmia, on annettava hänen tarvettaan vastaavaa hoitoa. Myös sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa esitetään annettavaksi samoissa päihdehuoltolaissa tarkoitetuissa hoitoyksiköissä. Sopimushoitorangaistukseen tuomittavat käyttäisivät hoitopaikkoja, joihin heillä yleisenkin päihdehuollon perusteella pitäisi olla pääsy. Siten sopimushoitorangaistus ei toisi itse hoitojärjestelmään periaatteellista muutosta.

Sopimushoitoon tuomittavat olisivat pääosin niitä, joita päihdeongelmansa vuoksi ei voida tuomita yhdyskuntapalveluun. Kuten esityksen perusteluissa todetaan, sopimushoitoselvitys tehtäisiin lähinnä sellaisille henkilöille, joiden soveltuvuus yhdyskuntapalveluun jouduttaisiin joka tapauksessa selvittämään. Yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys ja sopimushoitoselvitys sisältäisivät osittain samoja asioita. Siten sopimushoitoselvitys ja toimeenpanosuunnitelma laadittaisiin jo olemassa olevia kriminaalihuoltolaitoksen toimistoja hyväksi käyttäen. Uutta olisi yhteistyön luominen kriminaalihuoltolaitoksen ja hoitopaikkojen välille. Se ei liene kohtuuttoman vaikeaa koko maankaan kattavasti, kun kokeilu esitetään aloitettavaksi vasta vuonna 2004. Sopimushoitoon soveltuvia on arvioitu olevan koko maassa vuosittain noin

400 henkilöä, joten määränkin puolesta koko maan käsittävää kokeilua voidaan puoltaa riittävien kokemusten saamiseksi uudesta rangaistuksesta.

Myöskään sopimushoidosta aiheutuvien kustannusten ei pitäisi olla esteenä koko maan käsittävälle kokeilulle, sillä sopimushoidosta kriminaalihuoltolaitokselle aiheutuvien uusien kustannusten vastapainona vankeusrangaistusten täytäntöönpanossa säästyisi sopimushoidon johdosta poisjäävien vankipäivien osuus. On arvioitu, että sopimushoidosta koko maan kattavana kokeiluna aiheutuvat kustannukset olisivat noin 4,8 miljoonaa euroa ja että sopimushoitoa vastaavien ehdottomien vankeusrangaistusten täytäntöönpanokustannukset olisivat 4,4 miljoonaa euroa. Lisäksi on otettava huomioon, että hoidosta aiheutuvat kulut olisivat joka tapauksessa pääosin yhteiskunnan (kunnan ja valtion) kustannettavia.

Mielestämme ei ole hyväksyttäviä perusteita rajoittaa sopimushoitokokeilua koskemaan vain tiettyjä alueita. Kun kysymys on rikosoikeudellisesta seuraamuksesta, on perustuslain yhdenvertaisuusvaatimus erityisen korostunut. Perustuslain säätämisen yhteydessä on omaksuttu pidättyvä kanta myös poikkeuslakimenettelyn käyttämiseen. Edellä olevilla perusteilla mielestämme lain soveltuvuuden kokeilu tulisi toimeenpanna koko maan laajuisena.

Tarvetta tämäntyyppiselle rangaistukselle on ollut jo pitkään.

